EMPORDANESES

APLEC DE NOVEL·LETES D'EN

MIQUEL ROGER I CROSA

Servei d'Arxiu Municipal de Palamós

Servei d'Arxiu Municipal de Palamós

MCCB
REF 818. 350

Servei d'Arxiu Municipal de Palamós

Servei d'Arxiu Municipal de Palamós

Als bons amics i companys de Redacció Joan B. Camós i Josep Camós.

Miquel Roger i Crosa

EMPORDANESES

Servei d'Arxiu Municipal de Palamós

Servei d'Arxiu Municipal de Palamós

EMPORDANESES

APLEC DE NOVEL·LETES

D'EN

MIQUEL ROGER I CROSA

III

Op. VIII

PALAMÓS
ESTAMPA DE
LLORÉNS CASTELLÓ
1920

Servei d'Arxiu Municipal de Palamós

NIHIL OBSTAT:

Gerundæ, 26 Novembris 1918

IMPRIMATUR

† **Franciscus**, Episcopus, Gerundensis

Ilmi. Dni. mei Episcopi decreto.

Salvator Rial Canoniem.
SECRETARIUS

Servei d'Arxiu Municipal de Palamós

EL GUAITA

I

Camí del far hi havia, entre cases, una estància qui poca valença i escàs rendiment havia de donar a son propietari. D'anys i panys que sempre era estat magatzem d'arreus de pesca i pertrets de marina. Semblava una mina de quitrà, car sempre n'expedia flaire forta i ne perfumava els qui sols hi posaven els peus una curta estona.

Asseguts a la vella antena, qui, adossada al fons feia de banc, hi havien en gràcil positura d'aprofitats deixebles, cinc bordegassos, tots figures pintoresques, bocabadats, pendents del flux de paraules del vell mariner, l'avi Roc. A aquest jaio de galtes xuclades, ulls grisos i menuts i barballera blanca no li destorbava son parlament la bonica labor de tra-

Servei d'Arxiu Municipal de Palamós

mar joncs. Entre el vell i la mesnada, assegut en tamburet, record d'un naufragi, hi havia En Ramon Gaial també vivament interessat en la palica de l'artífex.

L'interés del relat hauria corprès tots quants a l'estància miradora del mar blau fossin arribats, per ço que era una evocació dels temps en què Palamós tenia famosa mestrança.

Deia el vell:

—Tota sa platja que ara veieu edificada era un llarg sorral. Des d'allà ont ès ara s'estació fins as camí vei de Calonge, hi havia una gran xanca que hi rentaven ses dones. Per la banda Nord se passava pes camí de Calonge i de sa banda de mar se passava pes sorral, escampat a grans munts. A s'areny, hi havía també xanques petites i allà es remuiava es fustam, i escampades ací i allà, hi havien barraques llargues i baixes ont eren guardades ses eines i ses embarcacions. Ja deu ser des teu record, no fa Ramon?

—No, avi. Que voleu!

—Té raó. Si ets una criatura encara!

—Hi trebaiava gaire gent?, preguntà un dels cinc, de motiu Negre, d'aspecte ferest.

—Uns cinquanta homes, baix empresa de dues per-

Servei d'Arxiu Municipal de Palamós

sones molt intel-ligents, els dallòs... ja saps qui vui dir, Ramon, que a cà seua tenien, com a ornament, molta abundància de models de barcos. Cosa fina! Una meravella! A ses nostres drassanes davallava molta de gent d'Arenys. I hi havia costum molt bonica, veieu, que allí podia anar sa pobrissalla a recollir tots ses estellicons per fer foc. Es barcos eren dreçats molt dintre a terra, de manera que sa varadura es feia llarga, llarga. Sa nostra platja disfrutava de molta anomenada, perqué de seguida s'hi troba fons. I, minyons, per ses varades fèiem unes festes de primera! Davallava gent de tota sa rodalia. Es músics ja es posaven a coberta des barco, i ah minyons!, quan se donava fusa i es barco ja surava entre esquitxos d'escuma, sa musica rompia, i tothom picava de mans i tothom cridava alegrement, i pes cel vèiem voleiar banderes i gallarets i sentiem campanes, i es mestres d'aixa i es calafats, tots es que 'viem suat a sa tasca mos abraçàvem i ploràvem de alegria, com si haguéssim salvat un fi' nostre. Era una obra des poble. I que bonic era allò! Tots com d'una mateixa família. I ara, conxu, aqueix odi i aqueixa avorrició as trabai i aqueixa separació de classes!

A l'avi Roc li caigué de la mà la nansa a mig fer, i dels ulls, una llàgrima.

Servei d'Arxiu Municipal de Palamós

—El mar mos unia a tots, s'afanyà a dir el pràctic del port, En Ramon Gaial, i ara com a càstig per'ver renyit amb el mar, Palamós ha de sofrir la lluita social més dura perqué no hi ha sinó una riquesa: la del suro. Nois, vosatros heu d'esser del mar.

—Visca el mar!

—Sempre, cridà l'estol de bordegassos qui ostentaven totes les senyals d'esser-ne fills ben fidels de la mar.

El més petit dels minyons, encara bocabadat com un serrà, prorrompé:

—I qué més, avi Roc?

—Que l'últim barco que vam fer va esser sa fragata Quesada que va fer sa volta as món.

—I qué més?, tornà a demanar la veu encisada.

—I que vôs que't digui més, menut, avui, si no ès això que us diu En Ramon: sigueu des mar. A molts els espanta pes perills. Que no en té sa terra de perills per ventura? Qui no posa es ventre en perill no mor mai tip. Mai he disfrutat tant com quan navegava.

L'home reprengué la nansa i s'enfonsà en meditacions de son passat amb ferm propòsit de no revelar-les aquell jorn. La mesnada, com assaborint encara l'encís de la referida evocació, va rom andre si-

Servei d'Arxiu Municipal de Palamós

lenciosa, encantada amb la mar tota brillant de sol. En Ramon Gaial aprofitava el rar moment de silenci per a clavar ses nines en l'ajust d'adolescents, com volent endevinar en llur fisonomía i posat qui d'ells fóra capaç de traïcionar la vocació, espontàniament manifestada i sàviament dirigida. Sa mirada féu un salt en obirar son fill. La vocació de l'hereu ja era estabornida com la seva pròpia pels lligams infrangibles de l'amor. Quedaven els quatre deixebles humils que la pobresa alliberava d'egoisme, tots ells de bona estampa marinera, àgils, bronzejats, de vista aguilenya, bons nedadors.

En Negre, d'ulls petits, amb el defecte del nervosisme que li feia estirar el coll com un gall, i mastegar-se les ungles i endegar-se, tot-hora, la cordilla prima amb què aguantava ses calces esfilagarsades.

En Feliu, de faç cetrina, cellajunt i de parpelles llargues, calmós, qui, com a bon masell, donava l'assegurança qne aceptaria totes les penalitats.

En Met, fill de pescadors, ver tipo de mato de platja: grassó, vermell, caraplè, escarnint destrament tots els posats d'home batisser i provocatiu. Portava una samarra d'home gran, i sa corpulència, en ple desenrotllo, causava respecte i paor a tota

Servei d'Arxiu Municipal de Palamós

la brivalla de la vila. Andava ferm i gairebé sempre tenia un cigarret a punta de llavi.

I En Tomàs, esquàlid, ossós, amb la faç com el bronze, il·luminada per uns ulls verds de fosforescència felina; viu com una centella. Orfe de pare, l'únic home a qui ell acatava era el pràctic, son mestre i guia.

Les quatre figures, arrenglerades devant la mar, com escolans en temple, havien de continuar la nissaga de bons marins, llavors a punt d'extingir-se per fatalitat, en la vila mediterrània. De la consideració de fesomies En Gaial n'hagué contentament. I, aixecant-se de cop, exclamà:

– Qué hem de fer? Que no hi hem d'anar avui?

Els cinc bordegassos se llançaren al carrer, desfent de llur fantasia la malla d'encantament que hi havien estesa les antigues recordances. A la vista de la ramassada d'argent que el sol abocava a les aigues revoltes i avalotades per un lleveig fresc, tots ells se desensopiren i agitaren. Amb dos cops de mà vararen el bot del pràctic i poques palades d'En Met, el forçut i rubicund de la colla, el dugueren a la borda de la balandra de fina arboradura i esveltíssim tall, també de propietat del pràctic. Com a esquirols, se posaren els deixebles a la feina, obli-

Servei d'Arxiu Municipal de Palamós

gada i repartida per igual, en manera que sempre era duta a compliment amb una rapidesa bella de veure i que ningú del món no podia superar. Quan En Met treia el ruixó, el Negre i en Feliu ja tenien la major desferrada i En Tomàs ja marejava els flocs. L'hereu del pràctic, anomenat Pere, se feia càrrec del timó. I el mestre,rialler d'aquella rapidesa, no havia res a fer ni paraula a dir, a menys que una escota s'encapillés inadvertidament en la maniobra. I és a saber que la contrarietat que a mariner o a aficionat inhàbil desplau en extrem, als adolescents marins els venia a meravella per haver ocasió de enfilar-se com a gats fins al pic o a pinjolar-se graciosament, com aucells en tija, sobre el marxapeu del botaló. Era de rigor que tots en la maniobra no es moguessin de llur siti i tal feien estrictament, però a tots els revolia l'ànsia inapagable de menar una estona l'embarcació. Aixís doncs, per a profit i ensenyança de tots, establia's el torn de timoner amb compte minuciós del temps a emprar-hi. El mestre hi disfrutava pel goig que veia resplendir en el visatge de tots per la facilitat amb què eren assimilades les seves ensenyances.

En la tarda aquella en què bufava el vent tebi del Mediterrani amb força bastant a aixecar onades, la

Servei d'Arxiu Municipal de Palamós

pintoresca tripulació ja es prometé, a la sortida, els alegrois d'accidentat bordejar. A la punta del moll, ja la balandra caparrejava com una campana. En Tomàs, qui feia de proer, assegut a la punta peus nus a l'aiga, contemplava el tallamar embigotat d'escuma i rebia els esquitxos amb igual goig que rep el galan els besos de l'amada. Al primer bord, En Feliu, navegant de borina, no orsava el suficient, malgrat dels reptes generals, per l'afició d'embarcar aigua. I l'aigua entrava, en efecte, a grans columnes, esbandint-se pels imbornals amb fressa de xucladors.

—Anem enfora, ben enfora, avui que hi ha vent, proferí En Tomàs.

—Sí, sí, enfora s'ès dit. Ben lluny, exclamaren tots.

El mestre somrigué amb l'aire del qui no gosa manifestar l'alegria de l'acció que se li demana, i, després de consultar el rellotge i el cel de tots cantons, respongué:

—Enfora s'ès dit, valents.

—Visca el capità, crida el mato, fent una tercerilla.

Tots els deixebles, l'hereu inclusiu, respongueren al visca.

—Avui hem d'anar més lluny que mai.

—Bé, nois, per un viatge aixís, cal fer lastre, digué

Servei d'Arxiu Municipal de Palamós

el capità, i a seguit, anà a treure de l'armari de la cambra una llonganissa i vi ranci. Els grumets, en menjar, demostraren tanta de rapidesa com en aparellar la balandra.

Passada la llosa, on la campana, pel vent, tocava depressa, ja feren rumbo dret a l'horitzó, com si, de fet, anessin a Mallorca.

—Sembla que toquen a foc en aquesta iglèsia!

—Coi, que depressa va sa campana!.

No trigaren a atalaiar de la banda de gregal el macís imponent del Cap Gros. Allunyats de les remors costaneres, la veu de les onades venia greu i respectable. Palamós, com un fris de baix relleu, se difonia al lluny en la llotosa calima. El sol, ja esbiaixat, vestia d'or les Gavarres. Aquella claror aurífica, acompanyada de la blavissa del mar, se n'entrava als ulls de l'ànima, deixant-hi un encís indeleble. La tendra i abrivada tripulació llençava alirets gaudiosos. De sobte un crit:

—Sant Sebastià. El far.

—Ja som lluny!

—Anem més lluny encara.

—Fins aquí ja hi'viem arribat!

Tocava el torn de timoner, en aquella hora, a En Tomàs, el xicot d'ulls verds, com dues lluernes.

Servei d'Arxiu Municipal de Palamós

Tots sos deixebles amava En Gaial, però amb preferència el xicot ossós i esquàlid,orfe de pare. Pressentia que fóra ell el ric hereu de l'extingida tradició. Quan a tots els provà la lleugeresa en un bergantí, En Tomàs fou el qui més ràpid i ferm s'enfilà al pènol del trinquet, i a dir ver, el qui més aptitud i intel-ligència demostrava en la bella art de la nàutica. Redreçat, la mà en l'arjau, la vista aguilenya sondejant l'horitzó i les onades. tenia ja el posat d'un vell entès, a la qual cosa hi contribuïa el tret ja homenat de ses fesomies afermades. El mestre se l'imaginà a dalt d'un pont en nit obscura, capejaut un temporal, vencent els elements a força d'enginy i de ciència, en el gran desert de l'Oceà. Ell servaria el bon nom de Palamós en la vida marinera. El somni del qui s'enyorava en la terra fou llarg; en trencar-se, cridà una veu mig astorada:

—I encara no en tens prou? Si al menys hem fet deu milles! Per qué no vires, Tomàs?

—Fins que mani el capità.

Després de la virada, canvi de timoner. Fosquejava. Va creuar-se la balandra amb un vaixell de gran port. Tot i disfrutar de la novetat, els novells marins varen sentir el calfred de la basarda; mes la temor va ésser ràpida com un llampegueig.

Servei d'Arxiu Municipal de Palamós

—Encendrem es fanals.

—Ara irem en popa.

Per guanyar temps, el pràctic agafà el timó. La nau corria amb estropades fortes.

—Si es vent calmés, estariem ben ennavegats.

Sempre en popa, no hi havia maniobres a fer. Al fons de la mitja lluna de la badia, aparegueren, velats de boira, els fanals de Palamós. Les estrelles enviaven lleu reflex a la mar, columnes de claror qui es frangien en les aigues revoltes. Digueren els tripulants tots els noms de les estrelles que coneixien. I a nit entrada, flairosos de sal, amarats de joia, entraren a port. Fins llavors no sentiren el punyiment de la tardança. El pràctic volgué ajudar sos deixebles en la tasca d'aferrar veles, mes no pogué fer altra cosa que posar el pirigall, puix el minyons tot ho feren amb increïble rapidesa.

Quan de camí al a maisó, quedaren sols pare i fill, digué aquell a manera d'infant:

—Ai la teua mare! Ja mos adobarà! Són dos quarts de deu.

A casa del pràctic la taula era parada d'ençà de les vuit. La mestressa va presentar-se airada, vermella, rígida.

Servei d'Arxiu Municipal de Palamós

II

El disgust causat als esposos per la mar era una seqüència dels molts que havien hagut a comportar i els quals eren com les picabaralles que encara emprèn la resta migrada d'un exèrcit en derrota.

En Ramon Gaial, marí de Palamós, havia navegat des de molt jove. L'amor, tanyant en la seva ànima, li oferí via novella, de roses de ventura vorejada i, per contra, li tallà la de sa ferma vocació. Fou certament un conflicte del qual no sabia com deseixir-se'n. Essent coratjós navegant i disfrutant-ne fama, l'haverse de fondejar a port com una carcassa inservible, era el rebaixament i menspreu de de sí mateix; mes l'amor el constrenyia al sacrifici, l'obligava a la renúncia de la seva vocació. Nom de

Servei d'Arxiu Municipal de Palamós

gerent li fou ofert en el negoci de la casa de la damisel·la amb qui havia d'unir-se, però inepte per al negoci, s'avingué a l'acceptació del càrrec de pràctic del port, podent així viure en connuvi amb la mar jassia de xaruga manera. Ah! L'hom qui ha fendit l'horitzó i lliscat per l'Oceà i feta la volta al món, volant per la mar com vola una àguila pels aires, ha de sentir el foc de la vergonya a ses galtes en veure's lligat en plena joventut a amarrar els barcos i a donar-los ales! No podia menys de sentir tristesa cada volta que llevava una àncora i el vent inflava les veles del vaixell deslliurat. Hores i hores passava en meditació melangiosa, els ulls fixes en l'horitzó, sentint com l'ànima li volava per a desaparèixer-hi i sentint alhora que una força, dita amor, el retenia atenalladament, privant-li el vol. Pecat fóra el dir que En Ramon no sentia amor gran i vera per la seva companya, mes en el decaïment i enyorança el fiblava un bri de rancúnia per la seva esposa. A l'esfullament de la sua vocació seguí, anys després, el de la vocació de l'hereu. Era cosa d'afollar-se. Ell no podia tenir el goig d'encarrilar son fill pel camí a què aquest, per innata inclinació, era també cridat. La mestressa i son pare, vell comerciant, volien fer de l'hereu, l'únic descendent, el continua-

Servei d'Arxiu Municipal de Palamós

dor de la gran casa de comerç. La crisi, llavors soferta, fou més forta que lá de son nuviatge, perquè podien discutir clarament, sense reserves ni escrúpols. Mes la mar i el marí foren vençuts. I el bri de rancúnia secreta, avivant-se en el cor del derrotat, hauria produït tràgiques conseqüències, si la bonesa no s'hi fos sobreposada. Fou en el despit del retiment que floriren les ànsies de tenir fills adoptius, qui arribessin a ésser fills de la mar, ànsies que anaren acompanyades del resolut determini d'esmerçar temps i fins diners. L'únic conhort que trobava en la llar era el concurs de l'esposa en l'atalaia de les naus: ella, en absència del marit, havia el costum d'esbrinar la llunyania, mentre que performava les seves labors, i en els moments d'oci enfilava's sovint a la torrella, superb mirador per al marí, car dominava tota la vasta superfície del mar que abarquen gairebé tres quadrants.

L'endemà de l'ardida barquejada, s'estava el pràctic assegut en la murada de le farola, somniadís de viatges i aferrant-se en el propòsit d'enlairar sos deixebles, costés el que costés. D'improvís, una veu li trencà les meditacions.

—No's veu res enlloc, no fa Ramon?

—Ni una barca.

Servei d'Arxiu Municipal de Palamós

El demanant era el senyor Anton, sogre del pràctic, el comerciant qui havia forcejat tots els ressorts de ric pare polític, per tal de donar a sa filla el triomf definitiu en les dues crisis de gran pena i de membrança inexhaurible. Assegurada la continuació de la casa comercial en la vida de l'hereu del guaita, el senyor Anton ja no hagué res a témer per la sua felicitat: a excepció de les palestres esmentades, ja no regnà entre sogre i gendre cap dissensió. El cas d'amor del senyor Anton per la mar era un cas singularíssim: l'estimava com no és en dir, i s'hauria mort d'enyorança, sens dubte ningun, si de sa vista no hagués pogut disfrutar; l'estimava, però, des de terra amb por cerval d'abraçar-la, com pot estimar-se una dona bella i enhartadora però temible pel mal que produeix. El mateix negoci el posava en l'estat de sa travada amor; l'home guanyava per l'arribada de vaixells i per les riqueses que d'ultramar li venien; sabia de coses de mar tant com el mariner més destre. Se llevava el senyor Anton, i per les balconades ja veia la mar i les naus del port; en dejú, ja allargava els passos fins a la punta del moll i fins al mirador de la farola, els binocles a la butxaca o a la mà, a punt d'enfocar l'horitzó amb delícia d'infant. Eren incomptables els

Servei d'Arxiu Municipal de Palamós

camins que durant el dia feia del magatzem al moll i del moll al magatzem, arribant a tenir la creença i sentiment que el moll era de sa propietat, únicament discutida, en petita porció, pel consignatari rival, molt per dessota d'ell en quant a riquesa i influència.

El senyor Anton, atalaiant amb binocles, resseguí tota la ratlla de l'horitzó.

—Per'lli. cap a la Punta de Sant Feliu sembla que hi ha fum.

—Me permet?, féu, llavors el pràctic, referint-se als binocles.

Mentres que escrutava la llunyania, el senyor Anton l'escrutava a ell. Ans d'esperar resposta sobre la fumera llunyana, mormolà el sogre amb el desentó del renyaire obligat:

—En degueres fer un gra massa, ahir, tan mateix!

—Qué vol dir?, digué el guaita com esparverat.

—No som pas nens! No us vàreu disgustar ahir amb Na Margarida? Dôs tan mateix ho degueres fer massa fort, perqué ara hi ha hagut d'anar la seua mare que diu que té febre.

—Però si s'ha llevat tan fresca! I no vam discutir per res!

—Ah no?, mormolà el vell amb temor de caure en ridícol.

Servei d'Arxiu Municipal de Palamós

—Tot va esser senzillament perqué vam arribar de bordejar un xic tard.

—Ah veus? A les deu, segons ha dit ella.

—Me sembla que el retràs d'un dia és ben perdonable al marit que no abandona mai la casa ni per casinos ni per festes.

—El retràs no és res quan no hi ha que témer perills.

—I quins perills tinc de témer jo en passejar-me per la nostra badia en nit d'istiu? No'm faci riure!

—Que t'exposis tu, ningú et cridarà, però que hi exposis En Peret, això, això no està pas bé. En Peret no ha d'esser marí, que be prous disgustos va costar d'acordar-ho, i tu sembla que t'empenyes en revocar l'acord.

—La vida amb vostès se fa impossible. Si el meu fill vol venir a passeig en balandra, no tinc pas d'esser jo qui l'en privi.

—Es comprèn que Na Margarida passés ànsia i que avui tingui febre. Ella té raó: el millor, per evitar disgustos, és que't venguis la balandra, que pel teu ofici no't serveix de res, i, en canvi, els diners que val podrien ser-te molt profitosos.

El marí, revoltat com mai, va rompre sens miraments:

Servei d'Arxiu Municipal de Palamós

—Ni que hagi de renyir amb la dona, ni amb tots vostès, ni que vostè desheredi el meu fill, tot això no'm farà vendre el que per mi és la sola compensació de tot lo que vostès han ofegat en la meva ànima.

—Bé, home, no't posis aixís! No n'hi ha pas per tant!, barbotejà el vell, arriant veles.

—Qué no n'hi ha per tant? Que si avindria, vostè, a deixar Palamós i el seu moll i la farola? Ho té tant a dintre l'ànima tot això que pot ser es moriria d'enyorança si no hi pogués viure. Dôs ...

El senyor Anton se declarà vençut, i, eixalat, va entafunyar els binocles i féu esma de partir. El pràctic, forassenyat, continuava bugonant, fins que els passos d'un contemplatiu li tallaren les paraules.

La parella anà seguint silenciosa per anar a veure la malalta. Ni la salutació de l'espigat i eixerit Peret, qui pesava al moll una partida de cafè, aconseguí arrancar-la de l'angoixós mutisme. Fins opinà el pràctic que havía ferit massa profundament l'home d'amable tarannà, puix era malaverany que el sogre no parlés, per fi, de la manera que sempre solia, per donar tomb a l'amarguesa. La causa, noresmenys, era clara. El vençut no podia metre fi a l'assumpte, ni tan sols amorosir-lo, per quant mitjança-

Servei d'Arxiu Municipal de Palamós

va la malaltía súbita de caràcter insabut i l'aferrissament de Na Margarida.

Pujant vers el Pedró, un i altre esbufegaven sense llançar mot. La blanca i enasprada maisó de l'atalaia, coronada per una torrella com un campanar tota ella bonica de línies i brillanta del sol, semblava el propi estoix de la felicitat. Tot a l'entorn de la torricel-la volaven els coloms, com flocs de neu. Els castanyers altivols del jardí, s'estiragassaven, com braços garfidors, per a atènyer el fris florejat de la morada. Casa i jardí, tot de bell aspecte i bon estar, foren construïts a posta per tenir en la vila el navegant i eixalar el somniador.

Com una boira d'aqueix pensament passà per la fantasia d'En Ramon Gaial, i de son cor fluí, a raig fet, la rancúnia per l'anul·lació de son caràcter, en consonància amb l'anul·lació de la vida marinera a Palamós.

En el dintell de sa maisó s'ensopegaren amb el metge, qui, per gran fortuna, els concedí, com a gran mercè, un moment comptat d'explicació.

—He quedat sorprès! Qué ès això de la meua dona?, féu àvid, el pràctic.

—Estigues, tranquil, Ramon. Febre, consequéncia d'excitació nerviosa; breu, matzaleries femenils. No

Servei d'Arxiu Municipal de Palamós

vui pas dir que si adquirís forma gripal... però no cal pensar-hi avui. Nervis de fembra, metzines constants.

—Però vol dir que la febre no...

—No s'apuri, senyor Anton. Ja ho he dit: matzaleria femenil...

I encara sonaven les últimes paraules, que el doctor, entregirat de testa, brandant el bastó a tall de sabre, davallava la forta rampant.

El pràctic estava satisfet. El doctor li donava la victòria. La seva satisfacció no fou, emperò, duradera. Pujats que foren a la cambra, veié en el llit, vermella i plorosa, sa cara muller i, a l'espona, Donya Cristina, repta i muda, com una estàtua, i amb una faç qui deia clarament que la batalla només començava.

Servei d'Arxiu Municipal de Palamós

III

Ni por ni turment causà a En Ramon la faç enfurismada de sa mare política Donya Cristina d'Amer. En la dura lluita de les decisions transcendents, ella amostrà fermesa i urc, més finida tost la brega, s'ablaní fins al punt de confessar que sa fúria era fictícia i que no era nascuda ella per a batre's i abocar quimera, i que, ans d'açò fer, sempre fóra una i mil voltes retuda en qualsevulla qüestió interessant. Era dama de caràcter dolç, fins apocat, avesada a esmerçar en oracions i lectures piadoses, i en pràctiques de caritat tot el temps que li deixaven lliure sos quefers de mestressa. Mai per mai no cobejà deports ni diversions, i, si gaudis de riquesa li oferia, a voltes, ufanós, el seu marit, no els

Servei d'Arxiu Municipal de Palamós

acceptava molt a pler, al-legant que el goig mundà i cridaner és font d'odi i de tristura als desvalguts. Això fèu que l'espòs, assentint, deixés de banda les ofrenes de gaudi. Mestressa de tal orde i austeritat havia d'acréixer la fortuna, a gegantina proporció. El senyor Anton, per temperament, no es prospassava gens ni mica del pressupost que metòdicament i a l'avençada ja es feia per a tot l'any. A primers de Gener, passat balanç, ell comprava tot el tabac de què hauria menester en tota l'anyada; havia de recórrer a la muller per si havia o no d'encomanar al sastre prenda alguna, essent de soler que durant molts anys responia la muller negativament, car el senyor Anton era home pulcre i primmirat, d'especial condició per a no malmetre roba. Cal dir que en el despatx americanes velles amb tintades al braç, com galons de comerç, explicaven la duració de sos vestits. La vida econòmica de la família del consignatari era, per demés, boiant i subjecte a un baix nivell, en manera que tots els seus membres, a l'unissó, consideressin verament inútil la valor emprada en una balandra i ben carregosa la despesa de sostenir-la.

El senyor Anton, feta la temptativa malastrada, ja quedà fora combat.

Servei d'Arxiu Municipal de Palamós

Contra el parer del metge, va semblar, per les astutes matzaleries de Na Margarida, que el mal era greu. Es de creure que així ho creia sa mare, Donya Cristina, i fou la por de la febre i del mal que li féu retreure aquell urc, en ella sempre estrany.

—Je veus la pobra noia com se'n ressent dels disgustos que li dons!

—Sí, no cal negar que s'ha enfebrat, però el metge diu que no serà res.

—T'hi voldria veure a tu, remugà la malalta, rebufant.

—Sí que ho ha dit el metge, féu el senyor Anton amb bon aire d'apaivagar rancúnies.

—Suposem que sigui tal com diu el metge. Però, per qué hem de patir de passió d'ànima, quan tenim el remei als dits? Que es vengui la balandra d'un cop, i tots viurem tranquils.

El senyor Anton, qui romania assegut, va dreçar-se com un fus, pressentint irrupció trastornadora, i vingué bocabadat en adonar-se de la sang freda de son fill polític. Digué aquest:

—M'heu anul-lat que jo mateix no'm conec! I ara voleu privar-me també el barquejar? De cap manera. Per mi no heu pas de patir; vosatros patiu per

Servei d'Arxiu Municipal de Palamós

En Peret; dôs que deixi de venir En Peret en les bordades llargues i tots en pau que no m'agrada pas la guerra.

El retiment del marí bé valia la compensació demanada.

—Malsaguanyats diners!, exclamà la malalta.

—Això sí, afegí la sogra.

—Es veritat, però que s'ha de fer! No gasta pas en res més En Ramon, digué el comerciant.

La pau embastada se fermallà l'endemà quan la predicció facultativa acertant, permeté que Na Margarida se llevés. En Ramon caigué en adoració i, durant la jornada, només eixí el temps suficient per a donar entrada a un vapor. Tenint o pretextant feblesa, feu-se Na Margarida servir en sa pròpia cambra. El marit li adossà coixins al dors i l'esguardava fixament, i blanament l'amoixava, igual que hom fa a una convalescenta de llarga malaltia. Pau closa, recaptà ell dolceses d'amor. I no es féu pas ella avara en donar-les-hi. En la plenitud dels anys, servava Na Margarida la finor epidèrmica i la gràcia jovençana. Tenia els ulls grossos, i negres, i parloters, i una cabellera negra com els ulls, abundosa i un poc rinxolada.

—Veus? exclamà ella. Jo no sé per qué no hau-

Servei d'Arxiu Municipal de Palamós

ries d'esser sempre aixís. Amb prou feines te veig en tot el dia. La mar, sempre la mar. De nit somies barcos, te lleves abans de fer-se clar, dorms a la tarda, moltes de vegades has de menjar sol!

L'interrompé el pràctic graciosament:

—D'avui endavant direm als barcos que no poden demanar entrada a les hores de menjar.

—En això, ja sé que no hi ha cura, però t'ho dic per fer-te veure que no ets mai amb mi. I després, quan seria hora que anéssim a passeig, el senyor ha d'anar a fer de mestre a aqueixos pillots de platja i a balandrejar fins que en tenen prou. Que vôs dir que no tinc raó?

—Anar a passeig, anar a passeig! I tu vôs que jo vagi a bracet amb tu, cada dia, a lluir el garbo en el Passeig del Port o per la carretera, i a encofurnar-me després als cines i balls? Per qué no vens tu amb mi a passeig en la balandra?

—Jo? Ara hi estava pensant!

—Però que no ho veus que si ho dius a persones d'aqueixes que a tu tant t'agraden per lo molt que llueixen, que tenim una balandra de luxe i que tu no vôs venir-hi mai, se riuran de tu?

—Amb el mar no hi vui jocs! Li tinc un horror gran, i te'n guardaràs pla bé de fer-hi venir En Peret.

Servei d'Arxiu Municipal de Palamós

—Bé, dona, ja hem quedat acordats, féu En Ramòn, com espantat de la seriesa que, tot d'una, havia readquirida sa muller.

—El millor dia poso un anunci a tots els diaris que a Palamós se ven una balandra a preus de liquidació.

Com la rialla escapés a l'esposa, l'espòs li agafà el cap nerviosament, com per a matxucar-lo, i estampí un bes en el front, tot mormolant:

—Te'n guardaràs pla bé. Però que no ho veus que ès ridícul que tinguis gelosia de la mar i de la meva estimada balandra? Que en trobaries gaires d'homes com jo?

—Ui! No'n parlem pas més!

—Qué? Mira. Jo sempre havia imaginat la meua vida navegant per totes les mars, comanar un barco, arribar a conèixer la nàutica com el primer que hi hagués al món, anar perfeccionant tots els llenguatges, anar adquirint coneixements de moltes i moltes de coses, veure cada jorn noves belleses, i després d'uns quants mesos arribar a port i trobar-te, esposa meua, ja un xic més veia i el fill un xic més gran. I que el meu fill hagués seguit el meu camí, i que ell hagués estudiat per enginyer i hagués donat lliçons als estrangers. Abans els catalans érem amos del mar i ara

Servei d'Arxiu Municipal de Palamós

hi han trossos de costa com aquest que no donen ni un trist home a la mar,

—I bé, i qué? Qué se me'n dóna a mi de tot això? Jo't vui a tu i prou.

I com que aleshores transllui el sofriment experimentat pel marit, arran de l'extirpació de sa voluntat, Na Margarida afegí:

—Te sap greu no haver-ho fet? No ets feliç amb mi?

En aquell instant, la veu d'En Tomàs, des de l'escala, va cridar:

—Que no hi hem d'anar avui, senyor Gaial?

L'esposa donà a l'espòs una mirada intel-ligent. Ell somrigué, i sortint fins a la barana de l'escala, contestà:

—Avui no.

En Peret, l'hereu, arribà al cap de poca estona, cansat de l'importància de la partida de cafè qui l'havia retingut a la bàscula dugues jornades complertes.

—Es dir que't fa fer de pesador l'avi?

—I bé ho ha d'apendre tot, replicà prest la mestressa.

L'endemà, ja la dona reprengué el timó de la llar, tota lleugera i escoterida, com si febre no hagués

Servei d'Arxiu Municipal de Palamós

sofert, i per impulsió amorosa va abillar-se amb galanura, com no havia fet de mesos i completà el confort de la maisò amb detalls delicats, com els de posar un ramet de flors en el despatx d'En Ramon, i estrenar un cobretaula brodat a l'anglesa, i obrir el piano a punt per tocar una balada de Chopin, quan el pràctic s'assegués afadigat en la butaca més tova.

En l'ara domèstica En Ramon respirà felicitat amb les flors i la balada.

El senyor Anton i Donya Cristina participaren de la festa, reconeixent que llur gendre era una bellíssima persona.

Servei d'Arxiu Municipal de Palamós

IV

Passava el guaita camí del far, una quinzena aprés de sa efímera renyina conjugal, atent a un vapor inconegut, quan va sobtar-lo, com un repte, la veu de l'avi Roc.

—Ramon. I què hem renyit? Entra una estona.

No podent negar-s'hi, el requerit entrà i en l'antena s'assegué.

—I dôs, com ès que no't veiem el pèl per 'questa tertúlia?

—He hagut de fer compliments a la dona que la tenia malaltussa. I després ha passat el temporal, i no es podia sortir.

—Es rentabotes ha estat pla ferest enguany. Però

Servei d'Arxiu Municipal de Palamós

ses dones, sempre matzaleres! Ja saps que tens sa escola esbuiada?

—Qué me dieu?

—Lo que sents. Però si es rector no compleix, ses escolans han de complir menos. Mira si ho trobaràs tot canviat, que ara mateix perderem ses estamaneres. En Negre ja va a sa fàbrica aquesta setmana. Ja deus saber que totes ses fàbriques aplacen i treballen més que volen: set jornals i mig els hi fan fer a tots, menuts i grans. Es un matament. Jo no sé que fa el govern que no hi posa mà. En Feliuet està aixís, leri, leri, per 'nar també a sa fàbrica. Jo l'he sermonat i ell ja'm creuria, però es seus pares, ¿sabes?, per la golosina de ses vuit o nou pessetes que pugui portar, li faran anar de totes passades a sa fàbrica.

—L' indústria ho arramassa tot!

—En Met ja serà des mar, però no traspassarà la paret de s'horitzó. Els seus pares el fan anar a la pesca de bou i ahir ja va sortir.

De manera que només me queda de deixeble...

—En Tomàs. Aquest té d'esser es nostro hereu i ho serà, si Déu ho vol.

Com si la sola invocació hagués virtut per a fer venir el deixeble, a l'estància enquitranada entrà

Servei d'Arxiu Municipal de Palamós

d'un salt el bronzat minyó, content, per fi, de trobar el mestre i guia, en qui sempre havia libada l'amor paternal de què era orfe. Va asseure's en un calabrot dujat, enfront del mestre.

—Gràcies a Déu. senyor Gaial! Enyoro molt sa balandra! Ja li ha contat que tots es altres mos han deixat?

—En Feliuet també, tan mateix?

—També. Ja dilluns ira a sa fàbrica.

El guaita, redreçant-se, posà les seves mans de protector damunt les espatlles ossoses de l'adolescent, i, afable, va mormolar:

—De tots, jo sempre vaig preferir-te.

I amb aliret de goig:

—Anem-hi?

—Desseguida.

—Roc, tan mateix hauríeu de venir a donar-mos uu cop de mà, que la tripulació ès massa migrada.

—Ja ho farem tot, digué En Tomàs, opinant vera i sincera l'exclamació del mestre.

—Ai fiet! Aquests fanals no cremen, respongué l'avi Roc, signant els seus ulls grisos i llagrimosos on se feia vistenta la vermella gira de la parpella com un carnot excrescent.

Mestre i deixeble se n'anaren corrents, com si a

Servei d'Arxiu Municipal de Palamós

temps no fossin de disfrutar, animats pel xaloc, qui, enerigava gallardament l'onatge amb feresta roncalera. Arribats a la balandra, posaren un i altre mans a l'obra, però el minyó, amoïnat, advertí:

—No faci pas res, vostè, senyor Gaial. Posi's al timó que ja 'm cuidaré de tot.

—Encara hauriem de veure qui va més lleuger, si tu o jo.

Dins el port encara, la nau ja s'abrivà per les fugades fortes de vent. Passada l'escollera antigua, en el bord terral que feren, digué el pràctic:

—Eh que és En Met el d'aquella barca?

En respondre afirmativament, En Tomàs rigué de gust. En el pal de la barca, cames i mans arrapades, l'esquena arquejada en fora, s'enfilava En Met, fent l'efecte de lluny estant de la joguina aquella en què hi ha un pal i un simi qui puja i baixa. Tornant de la volta de fora, varen creuar-se els balandrers amb les barques de bou, i en una d'aquestes, alcinant-se gallardament a cada cop de rem, tot posant el peu en el banc fronter, En Met vogava com l'home més ardit, a gran joia de son pare, el patró. Duia, com sempre, una punta de cigarret a punta del llavi. Bescanviaren crits i s'allun-

Servei d'Arxiu Municipal de Palamós

yà la barca devers migjorn, i la balandra, en proa a la mar a fil de roda.

El xaloc refermà amb tal força, que es vegeren obligats els pescadors a amainar vela i a recular sense haver llençat les xarxes. La mar creixia a cada rauxada, com en temporal hivernenc; en batecs atronadissos, s'estrellava en l'aspre cantil, fent brolladors d'escuma. L'escuma queia desfeta, com un ruixat de flors d'argent. Corrien per l'espai plomells i filagarses de boira, que el vent esllenegava i difonia. En la dilatada extensió de la mar revolta i arremorada no hi havia sinó la balandra, caparrejant a impuls de les ones. Només tenia marejats els flocs, i així i tot, la nau corria com les gavines qui volaven a son volt.

El goig de la faç del mestre era espillada en la del minyó. No havien mai experit la sensació de córrer un temporal en la badia. El neòfit s'esborronava de plaer i romania mut en son encantament.

—Qué me'n dius, Tomaset?

—No hi ha res millor que això: poguer ser amo de la mar, per revolta que sigui.

Llavors, el guaita, deixant per un moment l'atenció de envestir la sina de les ones, s'incorporà, i, aixecant els ulls al cel, com per a invocar el divinal tes-

Servei d'Arxiu Municipal de Palamós

timoni, solemnialment i commosa, rompé a parlar:

—Jo't jur, fill meu, pagar-te els estudis i fer de tu un home de profit, però has de prometre'm que no'n diràs res a ningú del meu oferiment i que per tota la teua vida faràs honor al nom de català i a la nostra marina.

El pobre orfe, en la veu commosa, que el vent, segons ratxes, apagava i creixia, i que era la veu de son destí, va veure-hi la favor providencial, i, emportat per l'onada de gratitut fervent, i en oblit del perill en què podien caure quedant a mercé de les ventallades, corregué vers la popa i abraçà son mestre i guia.

Servei d'Arxiu Municipal de Palamós

V

El jove mariner va transfigurar-se amb la promesa d'alta protecció, i com sovint s'esdevé que a humils repentinament exalçats els pica l'escorçó de l'orgull, així En Tomàs ja s'engraí amb la idea que, anys a venir, fóra ell de més representació i honrament que l'hereu de les riqueses del senyor Anton. Plena sa pensa de l'encens d'orgull, va riure de menyspreu quan, de pas pel moll, veié son ric company damunt un carro, enfeinat i suat pel recompte dels sacs de la carretada.

Ell havia d'anar a casa de son protector per amb aquest rellingar un toldo esfilagarsat de la balandra, i va anar-hi, sens dubte mogut per la joia, més tost

Servei d'Arxiu Municipal de Palamós

que no cregué, trobant-se així amb que En Ramon encar sestejava.

El bordegàs esquàlid s'endinsà en la casa, com si en fos hereu, i la sua desmesurada confiança va topar-se amb el mur de fredor de la mestressa.

—Quin vent te porta per'quí, noi?

El noi era entrat al menjador. Anava descalç i camanú; duia unes calces blaves i balderes que la vermella faixa gran no podia retenir i una samarreta de color terrós, qui contrastava amb la fina polidesa de l'estància. Fins ell mateix, llavors, mirant-se i mirant a son entorn, va donar-se pena de sa gosadia i reculà els passos fins al dintell, escorregut i sens gosar excusar-se.

—Que te s'ha perdut alguna cosa per'quí, minyó?, l'acometê Na Margarida, de bell nou, irada per quelcom qui bullia en son intern.

Per fí desclogué els llavis el mariner.

—Es seu senyor me va dir que vingués.

—Dôs espera't a la porta que encara dorm.

Repensant-se, comanà amb paraules ablanides:

—Però no. Entra i sèu.

I la mestressa tancà les portes, i asseient-se davant per davant del minyó tot estranyat, i clavant-li ses nines abrusades per la quimera interna, digué,

Servei d'Arxiu Municipal de Palamós

de cop, amb inflexió d' artificiosa manyagueria :

— Estàs ben content que't paguem els estudis, no fa?

Com el qui sent descalçada, d'improvís, la terra que petjava ferma s'esglaia i trontolla, així En Tomàs s'esborronà; coneixent, emperò, incontinent, que aquella escomesa tenia més d'hostil que d'afable, respongué.

— Quins estudis? A mi?

— Si ho sabré jo!

— Dôs jo no se de que'm parla.

— Oh! I la teua mare també ho sap! Bé prou cofoia que n'està i bé ho diu a les amigues!

La sang traïdora muntà a la faç contreta del minyó. Prou s'escarrassà a contradir i a protestar, mes tot debades, que la diafanitat de la seva ànima ingènua revelà, més clarament que les paraules, el dolç secret que havia tingut la debilesa de rompre només per sa mare, amb el gentil afany que ella en copsés tota la cascada de joia.

I ja sabent del cert ço que voler sabia, la filla del senyor Anton, rebenxinada com una serp en turment, anà devers la casa pairal.

Eren just les quatre de la tarda, hora en què, ni minut més ni minut menys, el senyor Anton prenia el

Servei d'Arxiu Municipal de Palamós

vas de llet, sempre servit amb amorositat per la seva cara esposa. Era costum que aquesta li feia els cigarrets a màquina i a tal quefer estava entregada, una volta servida la bevenda, tot sentint els escrúpols de son marit sobre cosa que ella mateixa, tan recta i primmirada, fins dubtes hagué.

—Qué faries, tu Cristina, atre cop m'ha vingut En Llivori amb molt de misteri si li volia comprar tabac de contrabandistes. Es un tabac bo i de poc preu. Jo no sé... tothom en gasta i estalvia. El de l'estanc ès tan dolent!

—No deixa d'esser un malfet!

La noia entrà en irrupció, airada i vermella; saludà rabent i, en asseure's, desfeu un plor estrepitós, qui per a sos pares ressonà com tronadissa sense llamp.

—Què ès això?

—I ara?

La veu de la sofrent era ofegada pels sanglots.

—Calma't un xic, i digues clar.

Per fi, no sense interrupcions, arribà a fer-se entendre la dama gemegosa, tota en plor.

—En Ramon no mos estima gens ni mica, ni a mi ni al noi.

—Però que t'ha fet?

Servei d'Arxiu Municipal de Palamós

—Ha promès de pagar els estudis de pilot a En Tomàs.

Senyor Anton i Donya Cristina, tot i comprenent, feren cara i veu de no compendre gota, d'inesperada i estrambòtica que era aquella treta, i que, a la força, havia d'esser mentida o malentés; i, per això, requeriren de seguida la font de la nova per escatirne la valor. L'al-legat de la qui romania en planys i llàgrimes els portà a via de creença i de temor, resolent tots, a fi de paraules, que, d'interessos tractant, era el senyor Anton l'únic de la família per a cridar a comptes i explicacions el marí rebel.

Com a bon negociant, el senyor Anton era home de no diferir cap afer; en manera que, presa la llet amb angúnia que no esperà, tremeté missatge a son gendre, el marí, per tal que, sens demora ni excusa, comparagués al despatx.

El missatger va trobar mestre i deixeble en el jardí en agradós col-loqui, mentre llurs mans feineres rellingaven el toldo de la balandra.

Suposant si el motiu de crida fora ràpida gestió de son ofici, digué En Ramon a son company que prosseguís la feina i que baixés el toldo al moll.

El senyor Anton ja era el reservat de son escriptori, sota l'efígie de son pare, sorprenent imatge de

Servei d'Arxiu Municipal de Palamós

la d'ell i al peu de la qual penjava un Crucifix d'ivori com a fermall i garantia que allí se verificava el negoci amb honradesa acrisolada, la qual cosa era experida i vera.

El bon negociant digué escaridament la qüestió, origen de conflictes si no s'esbaldrufava, i amb els detalls dits per sa filla, qui no donaren lloc a negatives.

De bell començament, el pràctic no pogué contenir la gran sorpresa que el secret ja fos revelat, i sa torbació i son regirament completaren al senyor Anton l'assegurança que la negativa era impossible. I, en efecte, així fou, perquè En Ramon, ferm i brau com una roca, a quant el sogre preguntà secament respongué:

—Sí, ès veritat. I qué?

Arremia, doncs, a la primera envestida. Vingué, per un instant, com esbalaït el senyor Anton d'aquell ímpetu ben difícil d'extingir. Llavors, el misteri del reservat, qui aparia arca sagrada, fou profanat amb l'esbatanament de la porta forrada de suro i de panyo verd clavetejat. En Peret volgué saber el negoci que allí condugué son pare, i, tranquil com el drethavent qui trepitja son domini, anava a seure's quan son avi li manà:

Servei d'Arxiu Municipal de Palamós

—Ves, noi que ara tenim feina.

—Sí, ves, Peret, recalcà el pràctic.

El negociant tancà la porta en clau i ja amb coratgia de defensar els interessos d'aquell que havien hagut de expulsar, digué:

—Quína concepció tens tu, dôs, d'economia i de la vida que llencis, sense com va ni com ve, per un estrany, per un miserable, lo que temps a venir, pot fer falla per' menjar al teu fill?

—Ans que tot, vostè ha volgut que el meu fill se semblés a V. i no a mi.

—Que vôs dir amb això?

—Vui dir que ja li fan pagar ben cara l'herència de vostè.

—Però si a cada disgust que dones retreus els disgustos passats i ja resolts!

—Si sempre ès lo mateix, perqué a conseqüència de tot això, el meu cor ha buscat un fill adoptiu.

—Com?

—Un minyó que sigui exactament lo que jo volia que fos el meu hereu.

—I per xo 't gastaràs diners, per...

—No tingui por. No mermarà per res el meu capital.

Servei d'Arxiu Municipal de Palamós

El senyor Anton respirà tranquil-lament en sentir la benaurada paraula.

—I com t'ho arreglaràs?

—Serà un avenç que jo faré al deixeble.

—Però infeliç! Que't penses que podràs fer amb aqueix xavalot de platja lo que fa la Cúria amb els capellans pobres? No siguis tan candi. El xicot, una vegada a dalt, es riurà de tu com d'un somiatruites.

—I bé, i qué? Enc que així fos. La seva ingratitut no'm privaria la satisfacció d'haver assolert el meu ideal.

—Però quín ideal ès aquest?

—El d'haver donat un fill al mar.

El senyor Anton, esparverat, no sabé que dir-li, i moments aprés. deia a sa esposa i a sa filla amb grans gestes de pasme que son gendre era malalt d'incurable oradura.

Servei d'Arxiu Municipal de Palamós

VI

Cregué Na Margarida que per retre l'espòs calia sols desamor i a ço apel-là refiada en aquella dissensió com en les prececents. De res no valgué, però, sa estratagema, que si ella es fingià desafecta i mantenia's sorruda, ell la guanyà en mida consemblant. En el primer defalliment, Na Margarida reaccionà, valent-se, llavors, de dolça manyagueria i tendres afalacs qui en crisis i trastorns degenerareu a la fallença d'èxit. Arribà a témer que l'home avesat a la solitut de l'Oceà i a la continuada contemplació de la mar, havia arribat a perdre el seny, car de suau i dúctil era vingut ferrís i feréstec. A la sola idea, apuntada en comentaris sedacers, que el marí fóra capaç d'abandonar la casa per a fúger a

Servei d'Arxiu Municipal de Palamós

la mar, a semblança del fill pròdig, se declarà vençuda. i de seguida, ella, la forta, la dominadora, se rendí a les plantes de l'espòs amb un clam de mercè d'amor, rendida, suplicant, aniquilada.

—Fes loque vulguis, Ramon, gasta i llença diners, però no te'n vagis mai del meu costat. No abandonis la nostra casa, que jo, sense tu, em moriria d'enyorança.

El guaita gojava en son domeny homenil, a la fi abastat. Tot reconciliant-se, deixà encara amb mònita un bri de possibilitat en allò qui tan deprimia la ànima de sa companya. Deia:

—Ara, ara pots compendre més que mai, el gran sacrifici que he fet de deixar la mar.

La muller, malgrat del jurament, encara repetia:

—Eh que no t'aniràs? Vui que m'ho tornis a jurar.

Per la tombarella de sentiments, el sol de pau brillà de bell nou en la casa blanca. I el senyor Anton, qui en els últims jorns de rampells i brega, havia vist el maniàtic de son gendre vagarejar en la fosca per les penyes costaneres, sens esma del temps, sens cura de l'esposa, orella atenta només a la veu del mar; qui estava sotraquejat i alarmadíssim de no rebre'n ni la més freda salutació, jassia es topessin front a front i a la clara llum; el pobre senyor Anton

Servei d'Arxiu Municipal de Palamós

d'equilibri perfecte, de metodisme rigorós, de ferma dretura, va sofrir com no és de pensar. Va sofrir molt de la renyina sobtada i forta i de la brama popular, no per maldient menys certa, que el marí havía perdut el seny. Que, realment, havía així de ésser, quan ni ses paraules, ni la terquesa i afalacs de sa muller i de sa filla res no valien per a tornar a port de raó aquell qui se n'era infinidament allunyat. Quan la pau retornà, el senyor Anton no ho creia, i espesses vegades, va presentar-se a deshora a la llar de sa filla per convéncer 's del regne tranquil, com palpa un objecte trobat el qui creia haver-lo perdut per a sempre. En els primers col-loquis sostinguts amb el gendre, reconciliació feta, el senyor Anton encar tremolava, car no deixava de tenir-lo per boig. La vivència li féu veure després que el rem de bogeria, que la rauxa espaventable no fou altra cosa sinò el ressorgiment de la forta personalitat del marí, fins llavors encongida i estrafeta per l'amor.

En Ramon s'empenedí de no haver així bravament lluitat per fer triomfar la vocació de son fill. Analitzant, però, en son turment, acabà per reconèixer que s'hauria hagut de rompre el llaç nupcial, cosa que ell de cap manera volia. Senyor, per fi, de sa voluntat, va decidir embarcar En Tomàs en un ve-

Servei d'Arxiu Municipal de Palamós

ler. I volgué l'atzar que fos trobada proporció justament en un bergantí, el qual portava per nom el bellíssim de la patrona del poble: Santa Maria del Mar.

No mancaren plors en els preparatoris de la navegació. La mare d'En Tomàs, tot i veure que era el sol de la sort que per a ella resplendia, no podia menys de conmoure's en desfer de sos braços el fill qui no se n'era mai mogut.

El patró del bergantí, essent íntim d'En Gaial, acceptà En Tomàs com si en fos el fill veritable, i en sa braçada de coneixença, li avivà les colors glorioses de sa fantasia amb un dolç averany.

—Has tingut el millor mestre que podies tenir. Hi farem lo que podrem. La mar i el cel t'ensenyaran més que nosatros. Tu seràs un bon marí perqué la teua estampa ja sembla filla de l'escuma.

Finida la càrrega, la nau començà de moure's i d'hissar veles, com un aucell encar lligat qui mou les ales. Gran concurs de gent corregué al moll. El neòfit hagué de romandre-hi fins a l'última estona, per donar mà i braços a tots els circumstants, que tots el coneixien sobradament i tots volien abraçarlo. Quan ja es creia enllestit, de la multitud va sortir una veu trencada:

—I jo?

Servei d'Arxiu Municipal de Palamós

Era l'avi Roc.

—També heu volgut venir? Si vam quedar que no vindríeu.

—No me n'he pogut estar. Fill meu, quan tu vinguis ja no'm trobaràs.

I, agafant-li el cap amb les mans trèmoles, li besà el front.

Mai el pràctic no havia desamarrat els calabrots ni llevat àncores amb tanta de pena. L'ànima li fugia. Abraçà el deixeble mormolant:

—Si pogués venir amb tu seria feliç.

Fins a posta de sol hi hagué gent en les mirandes seguint amb la vista l'avenç de la nau tota guindada. Després, la quietut s'estengué arreu. Caigué la nit. El cel va brodar-se d'estrelles. El guaita, sol i immòbil, no deixava d'ulls el bergantí qui s'allunyava lleugerament pel terral qui va entaular-se. De llevant sortí la lluna i sa claror d'argent il·luminà el vaixell i féu resplendir l'horitzó com un bell portal de glòria.

Servei d'Arxiu Municipal de Palamós

VII

Cartes rebé En Ramon Gaial d'En Tomàs, son deixeble, a quina més satisfactòria, perquè totes resplendien ventura i acusaven l'acert dels bons averanys. Ell les llegia i rellegia a l'avi Roc, i ambdós del novell marí parlaven sempre, com si fos dilecta persona de llur família.

Les converses amb l'avi Roc eren l'únic entreteniment agè a sa vida de bon espòs. Les maltempsades hivernenques feren encauar la balandra. Lleure tenia, doncs, de complir amb l'esposa, en la forma a aquesta plaent, i féu-ho amb gust, i fins accedí a passejar-se en el solei del passeig senyorívol, ben abillat, amb l'intent que el poble veiés que no tenia arrel de boig ni ram de maniàtic.

Servei d'Arxiu Municipal de Palamós

Ell mirava la mar, satisfet d'haver duta sa obra a compliment. Quant més ell s'abaixava a rendir festa a sa muller, més veia aquesta allunyar-se la possibilitat turmentosa de posar-se a la mar el marí, i l'amor d'un jorn renasqué amb bella ufana i amb tota la dolçor del recomençament.

Parçoners de la dolcesa foren els sogres, però el senyor Anton no deixava d'observar de cua d'ull el marí eixelat, com si hagués a esperar-ne altra follia.

Semblava que, a tal punt les coses, ja no podia originar-se cap altre disturbi, i, noresmenys, disturbi esdevingué en ocasió d'acordar solemnement el senyor Anton la necessitat ja inajornable que son nét i hereu anés a França i després a Anglaterra per dominar els idiomes precisos a un alt comerciant. Revelà el designi el senyor Anton al marí, profitant una vetllada familiar en què la ventura refulgia en plenitut. La faç del marit va assombrir-se a la revelació, i, aixecant-se amb desgaire, digué regeament:

—Això no pot esser.

El senyor Anton veié, altra vegada, l'expressió d'oradura en son gendre, i, espantat, no gosà de proferir rèplica alguna.

—I per qué no pot esser?, digué Na Margarida

Servei d'Arxiu Municipal de Palamós

amb tant d'urc com hauria pogut usar en sa vida nuvial.

—Es a dir que segons vosatros, el meu fill no va poguer exposar-se als perills del mar i ara l'exposeu als perills de viure sol la vida de l'estranger?

—Ja tornem al mateix tema?, proferí Dorya Cristina.

—Que n'hi ha de diferéncia!

—Per haver de parlar anglès només que amb marins ja en sabrà prou amb el que pugui apendre aquí.

La negativa no fou pas duradera perqué no era basada en l'afany de véncer sinó en el desig de fer ressaltar el sacrifici d'anteriors lluites.

En Peret marxà a l'estranger i els dos esposos visqueren cofois, com par de nuvis.

El guaita, a sabuda del retorn del *Santa Maria del Mar* no deixava passar jorn sense consultar el diari per a llegir el seu pas en l'estret de Gibraltar. L'alegria fou gran quán va llegir-ho, i d'ençà d'aleshores, ja no hagué punt de repòs. Fallaren, d'improvís, les festes a l'esposa, car sols vivia pendent de l'aparició del bergantí. Ans de trencar el jorn, pujava el guaita a la torrella, i des del moll, i des de l'estància de l'avi Roc, i tot menjant, dirigia els

Servei d'Arxiu Municipal de Palamós

ulls brillants a l'horitzó. A tothom deia la nova, perquè la rebuda fos nodrida, i bella, i digna.

Una matinada quan l'alba tot just se distingia per fina besllum pàl·lida, En Ramon pujà a sa atalaia. El mar era adormit; l'horitzó, clar. Tocaven les campanes l'oració. Part de xaloc, en la franja rosa i inflada com polpa carnosa, blanques veles s'hi dibuixaren. Al guaita li palpità el cor. Un dubte en la primera mirada escrutadora, però dubte lleu i ràpid, car desseguida exclamà:

—Sí. Ara. Es el *Santa Maria*.

Un crit només per advertir l'esposa, quatre gambades per dur la nova assedegadament a l'avi Roc, difonent-la de pas a tots quants encontrava, i ja no pogué esperar més. Calant-se a córrer, va llençar el bot a l'aigua.

—Fondo, va cridar amb crit de joia, i tot seguit amb lleugeresa jovençana, s'arrapà a l'estrissa de l'escala de gat, i s'enfilà.

A l'altra banda de borda, l'esperava immòbil el patró amb posat de dolor greu. A sa vista, sofrí un ensurt el guaita.

—Qué?, va dir amb veu enrogallada.

I el patró, estrenyent-lo fort en sos braços, féu l'anunci letal:

Servei d'Arxiu Municipal de Palamós

—En Tomàs ès mort!

El mestre va venir blanc, exangüe, convuls. Volgué parlar i sa veu li quedà presa en el canyó. La nau inquieta li semblà un sepulcre buit.

A terra, mentrestant, la multitud aldarullada agitava els braços i esbalegava la gojosa benvinguda. Ran l'escala, una dona reia de veure el jorn clar i el bergantí tan bell. La dona aquella rienta va acomodar-se en la popa del millor bot.

Mes, totduna, cridaren els tripulants que els bots reculessin, i mentre la multitud als crits providents amb bagols d'incomprensió responien, el patró amb sa veu de xantre i reposada digué:

—Va esser una cosa molt trista que no s'esborrarà de la meua memòria en tota la vida. Ja a l'Havana no va trobar-se bé, pero nosatros no en férem cas. Pobret! Sortírem, i al cap de dos dies ja vam veure que tenia unes febres molt malignes. Pobre Tomàs! Tres dies més de sofriment horrible, i ja era mort! Va morir als meus braços, demanant el cel a Deu, i recomanant-me que abracés la seua mare i que t'abracés a tu. Ja saps que tinc un cor de bou. Dôs no vaig poguer presenciar el seu llençament a mar. Sabia la seua història i em va venir una fred al moll dels ossos, que vaig caure malalt.

Servei d'Arxiu Municipal de Palamós

En aquell instant va sentir-se un xiscle de gran dolor. La multitud, suara mormolant de goig, emmudí de paüra.

En Ramon Gaial, en la mirada plorosa que dirigí al moll, veié com una dona era duta a pes de braços.

—Hauria estat un gran marí!, digué el patró de la nau.

El guaita, era caigut en suprem abatiment. De res no li valgué la seva cuita extrema. Amb veu velada exclamà:

—Deu no vol que surtin marins d'aquesta vila!

Servei d'Arxiu Municipal de Palamós

Servei d'Arxiu Municipal de Palamós

LES AMORS D'UN MUSIC

Hi havia a l'Empordà un músic enamorat, qui es deia Melitó. En traint la seva pàtria, ja no cal dir que era franc, impetuós, noble, treballador, però, sí consignar que, d'entre sos patricis, despuntava, com elet, per a fruir i també per a manifestar les excel·lències de l'art. Lamentava's, amb raò, el músic malestruc, que la falla de cabals no li permetés la consagració de sa vida a l'art, objecte de ses amors. Per altra part, noresmenys, la sua vocació no era prou avassalladora per a abandonar el terrer i ses afeccions més cares.

Tocador de fiscorn, fou, en son aprenentatge, el turment del veïnat; el veïnat, amb l'hàbit forçós, fins arribava a enyorar-lo a sa fallença, com és en-

Servei d'Arxiu Municipal de Palamós

yorat al cant de la cigala al cor de l'istiu. A la primera impressió voladora de sa aptesa, ingressà en l'orquestra principal de son poble, rendint favor, per solucionar una renyina de músics, en aparença insoluble i en la qual fou demès i expulsat el fiscorn repatani. El fiscorn novell, per sa tendresa i habilitat, produí vera admiració. Era un fiscorn solista, pretz i fama de sa cobla.

Clavat a son destí, En Melitó carrava en el tinar tota la setmana i bufava el diumenge en els forns de la dansa, tant com els balladors volien. Això en hivern, que a l'istiu la sua vida mudava radicalment. Feta fama d'anys ha, la seva cobla arribava a tenir tants de lloguers que uns amb altres se tocaven, i de no esser així, només donaven temps de canviar-se la camisa.

En sentir flaire de flors, En Melitó ja frissava. Es molt pesada la feina d'alegrar festes majors, però alegra per a un jove com En Melitó, solter, vistós, fins bell. La bellesa desapareixia quan l'artista manifestava el seu art. Sa cara rodanxona i fresca es contreia i congestionava; els ulls eixerits s'empititien fins a aclucar-se; s'arrugava la frontalera com en jorns de sofriment, i arribava a desfer-se el cargol de cabells.

Servei d'Arxiu Municipal de Palamós

A l'exeribiment físic hi ajuntava una palica de bon empordanès i la gràcia de saber triar la fadrina més bella de cada poble. No allargava les conquestes fins al compromís: satisfeia's només de poder emmirallar-se en els ulls de les belleses i dansar-hi l'únic ball que sos companys li permetien en gràcia a la joventut. Una mirada dolça era fàcilment guanyada pel qui havia la virtut de sollevar aplaudiments i admiracions.

Quan les fadrines esplèndides per les quals en Melitó s'interessava, anaren lligant-se en prometatge, l'artista començà de rumiar, seriós, per quin camí menaria son cor. I li passà ço que ben lluny de pensar podia ésser; tan rodalista com era i tantes de pubilles com conegué arreu, va plantar l'amor en son poble nadiu. La damisel-la de ses preferències, a més d'ésser eixerida, posseïa cabals. Un mosquer de festejadors l'assediava, essent, per tant, no fàcil empresa el guany de son cor. La virtut més eficient a percaçar el triomf era, a juí del músic, l'excel-lencia de son art. Parangonant-se amb els rivals, se sentia superior. Ell podía oferir el gallardó de glòria.

De son desig ja tothom n'hagué esment a la primería. Era la professó de Corpus; la cobla tocava una marxa solemnial. En Melitó, en passar davant

Servei d'Arxiu Municipal de Palamós

la casa de l'estimada, volgué esguardar-la i saludar-la, i com que la donzella era en el pis més alt, molt dret hagué de possar el fiscorn per complir el desig.

La serenada de la festa major havía d'ésser fermança de l'amor naixent. Exigí de sos companys En Melitó que l'obligat, aquell any, havía d'ésser de fiscorn, i en preparació i per insistència d'assaigs, arribà a amoïnar el veïnat. A la claror de les atxes de vent, l'amador, a punt d'embocar el fiscorn, atalaià, en balcó repitada, la dolça figura predilecta, agençada amb flors i brillants. L'enfilall de notes ràpides sortiren del fiscorn polides i fluents, com rajolí de font; en la gimnàsia de les octaves, les dues sonoritats, qui aparien batallar a manera de titelles, foren netes i clares com tocs de campana. L'ovació fou commovedora, estrepitosa, del tot satisfactòria.

—Ja'n té de buf i de dits!

—Es un fiscorn de primera!

En Melitó ni menys sentia les exclamacions de sos conveïns, puix tota la seva atenció era fita en l'amada. La veié somriure dolçament, com presa d'encís.

Tocà l'orquestra el vals repicat, i quan la multitud desfilà, En Melitó, colorat de glòria, estarrufat

Servei d'Arxiu Municipal de Palamós

de goig, se posà al costat de sa preferida, per dir-li baix, baixet:

—I bé, Angeleta, t'ha agradat? L'he feta per' tu la serenada.

Com la fadrina no respongués més que amb rialles, En Melitó, intrigat, un poc ofès, repetí:

—No t'ha agradat?

N'Angeleta, sense deixar el riure, respongué:

—Sí, però m'has fet venir mal de ventre.

A la contesta d'una baixesa revoltant, l'amador s'enquimerà. I aquell enuig fou el preludi d'un turment sens fi. Músic enamorat se cava ell mateix la fossa de ses amors. En Melitó tocava la melodia dolça i torbadora de les americanes, veient com els seus rivals feien giravoltar N'Angeleta com una baldufa.No pogué menys de pensar que tal com sofria ell aleshores, així devia fer sofrir en son romiatge estival.

Forçat i trist hagué de fer-lo aquell any el romiatge. Lletges li semblaren les damisel-les més formoses; lleig, el païsatge. No hi havia per a ell sinó una visió afalagadora: la de son poble amb sa figura amada, dolça, resplendent.

Dies de compensació li foren els passats al poble, entre lloguer i lloguer. Frenètic, sotjava l'aparició

Servei d'Arxiu Municipal de Palamós

de N'Angeleta per tal d'acompanyar-la com a patge d'honor. Mes l'enamorat caminava en camí amorós amb peus de plom; era poruc d'amollar paraules. En son caràcter impressionista i nerviós hi trobava pastura la gelosia: a tal grau, que el xicot, no vivint sinó per a N'Angeleta, digué, un dia, a sos companys de cobla:

—Nois, busqueu-se un atre fiscorn, que jo no vui pas venir més.

—Que t'has tornat boig?

—I on l'irem a trobar un fiscorn a mig istiu?

—Això no ès pas de company! Tu tens el compromís.

—No n'hi cap de compromís, cridà el fiscorn.

—Tens mal de cor, Melitó!

—I per mosses ho fas? Ja estem aixís? Ja't deixes posar ses calces?

Era massa grossa la barrallada d'enamorat perquè pogués dur-se a compliment. Qui amb amenaces, qui amb exclamacions, tots els companys de cobla no pararen fins a emmenar el qui sols sentia el frenesí de son plet amorós. En l'aldarull, els músics joves fins donaren mitja raó al tocat de cor, car justament, en aquell lapse estival, escometia la conquesta de la pubilla rica i bella un minyó qui, com a mè-

Servei d'Arxiu Municipal de Palamós

rit, podia exhibir el de l'esveltesa i el d'una força de brau. La força de l'art gairebé sempre és arreconada en llices amoroses per la força brava i l'arrogant gallardia. Patrici es deia el rival. El tocador de fiscorn no podia sentir parlar de pàtria sense que l'onada de gelosia li produís calfret.

Per fi, acabà la temporada de les festes majors, i quan el ball de la vetlla en el poble s'animà, la temor d'En Melitó arribà al paroxisme: tocava el terme de son plet sentimental.

La sofrença era dura, car En Patrici acaparava la pretinguda balladora. Inflat de galtes, aclucat d'ulls, alcinada l'onda xamosa, el músic anava sotjant la manifestació de la rivalitat. A mesura que el rival conseguia comprometre més nombre de balls a N'Angeleta, el tocador de fiscorn anava perdent la vista de les solfes, i el buf sempre potent, i la fortalesa de llavi. Tocava d'esma, a la tum, tum, ara entrant fora temps, ara allargant un final fora mida. Comprenia que En Patrici, com pescador qui grumeja, anava preparant la decisiva declaració. I fou verament així: balandrejant una americana, En Patrici mirava fit la dansadora i li parlava a cau d'orella. La minyona, més que el minyó, revelava el solemne instant, per ço que, com lliri colltorçat, acalava la

Servei d'Arxiu Municipal de Palamós

faç, sonrosada i somrient. El fiscorn, suant gotes mortals, espifià tan fort, que molta gent se n'enrigué. Els violinistes barbotejaren:

—Melitó, que has perdut l'erma?

—Que t'has ennuegat?

—I sues més que a l'istiu!

Com clariana en tenebres, el dissortat Melitó recollí una mirada de la seva preferida. Oh bon Déu! Quina irradiació de joia produí aquella mirada! No hi havia dubte: la bravesa del rival queia envoltada del més gran ridícol. Moix i com batut,En Patrici desaparegué entre la gentada.

—Deixeu-me anar a ballar, nois.

—Sí, home, ves, que no te la prenguln.

Encara parlaven els músics, que En Melitó ja comprometia el vals a N'Angeleta. Voltaren com dues baldufes. No hagué pas l'amador lligams a la llengua.

—I que he patit, Angela! Fa que li has dit que no? I fa que'm diràs que sí? Perqué jo sí que t'estimo amb una força que no pot morir mai. Digues, Angeleta, m'estimes?

La fadrina se'l mirà tota rendida per a respondre afirmativament.

«Ah companys de música! Bufeu fort, arquegeu

Servei d'Arxiu Municipal de Palamós

bé, i sens parar, llarg, ben llarg, que el vals engrescador té totes les sabors d'una amor de cel. Vals voleiador, te recordaré tota la vida.»

Així pensava el xicot, mentre voltava en torbellí d'alegria.

Ell aixecà els braços i aplaudí tan fort, que els músics comprengueren l'anunci de la victòria, i, per ço, repetiren la dansa llargament, com en la fi d'una festa major, a gran estranyesa de tots els dansaires i a gran satisfacció d'ambdós promesos.

Servei d'Arxiu Municipal de Palamós

Servei d'Arxiu Municipal de Palamós

L'ELEGIA DEL TAPER

I

Al mes de les esposalles, En Felip Romada disfrutava d'una ventura sens màcula. Eixit de la tutela de son pare, qui, per vici inveterat, cridava i flestomava a desdir, i exaltat al soli d'una llar tota dolcesa, se veié ell mateix canviat de soca a arrel, car si als crits i flestomies de son pare solia ell contestar amb grunys i també amb renecs, a les paraules gentils i dolces de la bona muller, per força havia de correspondre amb festes, afalacs i galindaines.

En Felip, com tots els seus antecessors del segle dinou, era taper. Als cinc anys ja era escairador, i als set, arrodonia els carracs d'una faisó tan bella, que ningú no posà mai en dubte el bon auguri que

Servei d'Arxiu Municipal de Palamós

el minyó seria un dels millors tapers de Palamós i fins de tot l'Empordà.

Així fou en efecte: encara barbamec, feia trefí petit, el tap de més difícil faisó, encisant tots els qui el contemplaven, els quals no eren pocs, puix en la botiga (») d' En Claudi, com en totes les botigues d'aquell temps, se reunien tertulians. En aquelles botigues patriarcals el treball era, realment, un joc, perquè anava sempre acompanyat de cançons, o de converses, o de lectura de les novel-les d'En Fernàndez i Gonzàlez i d'En Pèrez Escrich i de l'imprescindible periòdic *La Campana de Gràcia*. En les sessions de lectura regia un costum, per demés, interessant: el taper lector era retribuït amb una o dues mans de taps de cadascú de sos companys de treball, donant-se, a voltes, el cas rioler que, engorronit de mandra, el lector llegia un periòdic des de la capçalera fins al peu d'impremta.

A lo millor, si el sol brillava en un cel pur, eixien els treballadors de la botiga amb les eines a fumar un cigarret, tot rabejant-se en un solei i, a voltes, allargant els passos fins a la farola o fins als Miradors, per veure la mar argentada, els vaixells i els saltirons de les llisses.

(») *La fàbrica de taps era nomenada botiga a l'Empordà.*

Servei d'Arxiu Municipal de Palamós

Mes per ço no sia cregut que en les dites fàbriques no passessin moments de silenci, però era el silenci resultant de no haver-hi més noves a contar ni temes a discutir, silenci de repòs del goig, durant el qual no s'oïa més fressa que la dels ganivets en lliscar per l'enseuador i entrar a l'encaix. Alesho-res, els tertulians contemplaven el treball. Els de la fàbrica d'En Claudi, quan En Felip, encara barba-mec, començà de fer trefí petit, no sabien apartar la mirada de les mans del jovincel, i, a intèrvals, entre sospirs, manifestaven la llur admiració.

En Felip, en veure's admirat, s'hi presumia: després d'una pipada, posava el cigarret sobre el taulell, removia un poc els peus en el tou de palies fines—estufa incomparable a l'hivern—i amb la gràcia i lleugeresa del qui domina l'ofici, passava el ganivet per la pedra i l'enseuador, l'encaixava, prenia un carrac amb la mà esquerra; la mà se combava, jugaven els dits sota l'estoix mentre el polzer de la mà dreta empenyia lleument el carrac a cada estropada; sobre el ganivet s'esquitllava una palia i, com a producte d'escamoteig, llis i net com una poma, apareixia el tap en les mans de l'artista; una llepia dels dos caps completaven la tasca, i, mentre el

Servei d'Arxiu Municipal de Palamós

tap volava a la panera, del davantal ja pujava un altre carrac.

Així era el treball del celebrat ofici, treball de pols i de destresa, facilíssim en aparença i molt difícil en realitat.

Molt abans del casori, el distingit taper ja arribà a la summitat de l'ofici, o sia al repassatge de trefins. Enc que celebrés el sant dilluns i passés alguna matinada entre llençols, com un príncep, no baixava mai de sis durets el guany setmanal.

Principesca era la vida dels tapers en aquella saó: menjaven els millors peixos de la mar i la millor caça, i amb tanta de freqüència paladejaven el xampany, que sempre en discutien les marques amb pretensions de bon entenedor.

Nombroses colles d'homes fornits s'escampaven els dilluns per cales i platges, i, mentre uns mariscaven i pescaven, altres corrien pels boscos, l'escopeta a coll. Gairebé tots els tapers sabien de cuinar, mes amb soi-licitut se n'encarregava el que millor hi excel·lia. Quan hora arribava d'entaular-se, s'apilonaven en la barraca totes les riqueses de la mar i del bosc que havien caçades els destres cercadors, i tot era engolit, al vespre, vora del mar, en mig de

Servei d'Arxiu Municipal de Palamós

joia tanta, que els tapers, assadollats de requisits, se mofaven de la vida opulent de reis i magnats.

Del primer guany que assolí En Felip essent escairador, ja va arreconar-ne part amb mires de reembre's del servei militar, preocupació indefectible en tots els catalans habituats a l'estalvi. Favorit de la sort en el sorteig de sa persona, va saltar foll d'alegria, en saber que el capital de reemçó podia juntar-lo al que, amb gran condícia, destinava a la llar, el jorn en què l'amor l'instigués a crear-la.

Per la dèria de presentar-se en el ball i en el casino ben abillat, no li recaven diners; amb tal que així havía el goig d'alternar amb jovincels distingits i menestrales riques.

Descomptada, doncs, la messió de son agençament, pagada a sos pares la dispesa de deu pessetas setmanals i donat compliment al vici, que sols se reduïa al fumar i al xandet permanent del dilluns, un bon crostó de son guany li quedava encara per a nodrir el capital que podriem anomenar de l'amor.

L'amor florí en l'ànima del taper davant la bellesa d'una fadrina, anomenada Mari-Anna, la qual, a mes de bella, era bona. No aportà diners a la llar la minyona eixerida, però la seva bonesa i gràcia l'ompliren d'una claror de cel. Era polida, com bona filla de

Servei d'Arxiu Municipal de Palamós

costa, i polia la casa a força de treball, i polia la parla lletja del marit a còpia de dolços reptaments.

Habitaven els nuvis una caseta de la Catifa. En l'eixida va plantar rosers Na Mari-Anna, i a la vora dels rosers feia punta fina. Venir del treball, veure la mar calma i un crepuscle d'or, i contemplar la muller en la labor de fada, amb el perfum del roserar, era delícia tan exquisida que el bon taper sentia presa i vençuda la seva ànima.

L'esposa, aprofitant l'enartament de l'estimat, batallava per a conseguir tres coses: el poder passejar a costat del marit, l'abolició de la festa del dilluns, i la santificació del diumenge.

—Mentres festejàvem, no tenies espines als peus per'anar a passeig sols i per tot arreu, i ara sembla que te'n dons vergonya de venir al meu costat.

Bastà el raonament per a conseguir el propòsit; emperò les altres volicions s'estrellaren contra un mur inexpugnable.

—Jo no't diré mai res si vas a missa i a confessar, però si t'has posat al cap que jo tinc de fer lo mateix ja t'ho pots posar als peus. El meu pare ha tingut *La Campana de Gràcia* tota la vida, i tota la vida l'hauràs de veure a casa, mal que't pesi. Ademés, i parlem clars: jo trebaiaré per' defensar es duro diari i

Servei d'Arxiu Municipal de Palamós

vetllaré ses nits, si tant convé, però sobre tot, no'm treguis es dilluns: m'aixafaries de ple a ple.

Fixats, amb tal claredat, els punts invulnerables de l'ànima del taper, la perfídia en la batalla fóra causa de trastorns infructuosos. Si bé n'havia disgust la bona muller, s'hi acalà resignada, ja que de ésser el seu company tal com ella volia, seria en el poble rara excepció.

Així i tot, ja a la botiga hagué d'esser blanc En Felip de revoltadores invectives.

—Ja't vam veure amb sa teua dona, es diumenge, com dos marquesos!

—Només faltava que anéssiu de bracet!

—Ai carat de Felip! D'ençà que ès casat, amb prou feines renega!

Un renec fort tallava la xangla, i la pau era guanyada.

Així com l'espòs, captiu d'un vici atàvic, esperava amb daler el dilluns per a disfrutar de vagància a l'aire lliure, esperava l'esposa el dia festiu i la passejada nuvial amb ànsia gustosa, reservant, sempre, a aquell moment d'ostentació de ventura, els somnis i confidències. Llevada l'impressió del llençament a aquella cosa que cap de sos companys no feia, En Felip va també adelitar-s'hi, perquè la pare-

Servei d'Arxiu Municipal de Palamós

lla humil, tan posada i vistosa, despertava les simpaties i salutacions dels rics senyors del poble.

Tot abocant minúcies del regiment de la casa, solia dir l'esposa:

—Avui t'he estalviat una pesseta, i si no hi ha novetat, te n'estalviaré moltes, perquè amb les puntes que pugui fer fins al dia de la festa, en tindré per' comprar-me un vestit.

Novetat hi hagué qui esfullà el projecte, i la novetat fou dita el diumenge, trobant-se els esposos en una pineda vora el molí de vent, des d'on hom contempla, en tota sa bellesa, la mitja lluna que forma la badia i a la punta del qual és emplaçat Palamós. Era un jorn de primavera. Les vinyes de Roqueta presentaven verdor esponerosa. La mar era calma, i el sol, com si joguinés, hi mirotejava.

Na Mari-Anna parà sos passos, com si, de sobte, s'hagués afadigat, i ell remolejà agrament:

—Qué fas, avui? Sembla que estàs malalta!

Una salutació melosa s'esquitllà de la boca trèmola de la muller; mes l'home, orb a la mutació misteriosa, esguardava imbècilment. Per fi, tota roja de vergonya, Na Mari-Anna mormolà:

—Nostre Senyor ha beneït el nostre amor.

—Qué dius? Es veritat?

Servei d'Arxiu Municipal de Palamós

El rampell de joia que tingué En Felip hauria emocionat l'home més fred. Agafà l'esposa pels braços, l'esguardà fit a fit, i, tartamudejant i ansiós, repetia la pregunta, com si no hagués comprès la nova o com si temés un engany; després llençà el barret en terra i en l'aire. Una volta asserenat, abraçà la companya, i, restant immòbil, va contemplar el poble on nasqué i on havia de néixer el continuador del seu nom. En torbellí, acudiren-li recordances d'infantesa. De sobte, va plorar de melangia.

—Si sa meua mare visqués! Quína alegria hauria tingut!

L'endemà, quan els companys de treball, amb sengles bastons i cabassos, el gec al muscle, passaren per la botiga, quedaren molt sorpresos de veure En Romada treballar amb delit.

—Que no saps quin dia som?

—No vinc pas avui. Aquesta setmana vui guanyar vuit duros.

—Que t'has tornat boig? Ala, anem.

Un l'agafà del braç, l'altre li prengué la pedra d'esmolar, i vulgues no vulgues, hagué de seguir.

Posat en treball o en festa, En Felip disfrutava com navegant en mar de bonança, qui ha de trobar en el port de sa fita major benestar del que llavors

Servei d'Arxiu Municipal de Palamós

experimenta. La claror nova, qui apuntava en son casal, era portadora de noves delícies i, sobretot, d'una esperança dolça per a la vellesa. El bon taper, nedant en joia, temia ésser pres de la xarxa subtil que l'esposa parava amb afalacs de sirena.

—I ara voldràs educar el teu fill de la mateixa manera que el teu pare ho féu amb tu?

Com fos que, per pobresa mental, no havia pensat el taper en ço qui tant semblava preocupar sa companya, digué:

—I tu mateixa te'n cuidaràs, o ja se'n cuidarà bé prou ell d'espavilarse.

El primer tany del taper fou un noi bellíssim per fesomia i per la color qui era rosada i sanitosa. En Felip l'arborava i deia:

—Mireu, quin home! Mireu quines manasses que té! Serà un taperàs de primera!

La festa del bateig va escampar per tot el poble el goig qui sobreeixia de la llar del bon taper. Ultra la costum servada encar de llençar a la mainada fruita i joguines, era, llavors, arrelada a Palamós, la costum bellíssima del bateig de nois i noies. En Felip, desitjós de rendir compliment a la poètica costumança, nomenà padrí N'Armengol Cases, qui

Servei d'Arxiu Municipal de Palamós

acceptà el càrrec gravós per fer brillar son prometatge.

En convidar el padrí tots els seus amics, els requeria que manifestessin el nom de la damisel·la elegida. La llista de noms passava a la padrina, la qual consultava confidencialment a ses companyes si els plavia el galan de qui eren convidades. Desaires i negatives provocaven catifets de ressonància. Cert que l'amor s'amostrava en aquella festa d'aparellament, perquè l'ocasió de galanteig era esplèndida i allí se concertaven i segellaven tractes eterns, així com també rebia llançades de mort una passió ja florida. Era gravós el càrrec de padrí perquè havia d'atendre les despeses del refresc i contractar una orquestra.

La comitiva, en corrua d'amor, s'escampava a so de música pels carrers i voltants del poble, allargant, de vegades, la passejada fins al poble de Sant Joan de Palamós. L'orquestra se comprometia a tocar balls d'abraçada allí on la joventut volgués, i era curiós el veure l'estolada graciosa de balladors en un carrer isolat, en la plaça major, en la farola o a la punta del moll. La festa era closa amb un ball de vetlla.

En Romada exigí el retard del bateig suficient a

Servei d'Arxiu Municipal de Palamós

que sa muller fruís de tots els detalls de la festa. Així, el corteig amorós qui atravessà la Planassa i el Carrer Major entre muralles d'expectadors, era tancat pels esposos, la qual cosa donà lloc a admiració: admiració vera perquè la tendra mare s'era embellida com una rosa en eclosió i perquè el taper rumbejava elegància i senyoria.

Després que els convidats llençaren joguines i fruita a una tropa d'infants en avalot, l'estol se dirigí a la Fonda del Centre.

Tenia En Felip un parent, de nom Sebastià, el taper de Palamós a qui agradava més el vi i menys el traballar. No assolia pura serenitat fins ben entrat el dijous, i, aleshores, treballava seguit, però just per a mantenir-se. Doncs aquest home alegre per demés, en veure's en mig del pom de jovenalla, no sabia frenar la joia que li rebotia al cor. Va cantar unes cançons de notes llargues, esllanguides, qui parlaven de una passió trista, i era de riure el contrast de la música patètica amb l'aspecte d'aquella faç vermella de vi, rodona i riallera com la lluna plena. Quan els aplaudiments ressonaren, ell s'aixecà sobre una cadira, i brindant amb ardència, va cridar:

—Visca l'art de la palia!

Servei d'Arxiu Municipal de Palamós

Molt agradós i necessari per a ell i per a tots fou el llebetjol que respiraren en passejar vers la farola i el moll. Camàlics i mariners pararen la tasca un instant per a aspirar la ratxa de festa. Un camàlic gosà a dir:

—Ala, Tià, que ja't convé refrescar-te una miqueta!

En Tià, ofès, sens esguardar l'imprudent, va mormolar:

—No ho veieu? A Palamós no hi ha vergonya!

En el ball, quan els clarinets iniciaren la melodia melosa d'americana, En Felip i Na Mari-Anna també sortiren a ballar, resplendint satisfacció.

Servei d'Arxiu Municipal de Palamós

II

La naixença d'una noia curullà la ventura de l humil casal. En Romada, lluminós d'optimisme, somrigué a les exclamacions de temença proferides en la botiga per una gran novetat de l'indústria. La novetat trasbalsadora era l'implantació de maquinària.

—Ja mos podèm donar per morts! Sí la mà d'obra d'un miler de segona bona costa ara deu rals, segons diuen, la maquinària ho farà, tot lo més, per quatre.

—I ses despuies que no'ls e comptes?

—I a més!, exclamà en Romada, ara vôs que una màquina faci lo que fan es nostres dits, que d'un carrac dolent ne fan un tap bo?

—Jo voldria tenir tot lo que hi perderà es fabricant!

Servei d'Arxiu Municipal de Palamós

La pena, que va causar als tapers la xemeneia alta, primer senyal de la transformació de l'indústria, desaparegué sota el murmuri popular, clarament incrèdul i hostil a tot quant volgués eixalar la valor de l'ofici.

Afermat el camí de negoci boiant en totes les fàbriques, la contrada del Baix Empordà brillava de riquesa i de l'alta glòria d'escampar el seu nom honròs per tota la faç del món. Oh sí! l'indústria tapera tenia sobrat poder per a passar-se de la protecció de l'Estat i batallar amb les nacions més avençades, perquè, localitzada a Catalunya, hi servava, com sagrada copa, el llevat de triomf, ço és, l'intelligència que ninguna arma estrangera, per molts esforços que fés, no podia ferir i véncer.

Grans fortunes foren creades amb la rapidesa amb què s'infla l'escuma, com si l'indústria fos mina de or. Va enriquir-se aquell qui, amb ciència i ardidesa, anà a explotar els boscos verges, seculars, de l'Espanya interior, va enriquir-se aquell qui aprenia els idiomes de les grans civilitzacions, tot oferint el fruit de son treball, i, traspassant l'Atlàntic, plantava, arreu, la bandera triomfant d'una labor agabellada no per imposició odiosa, sinó per tradicional assabentament.

Servei d'Arxiu Municipal de Palamós

Els apocats d'esperit o mancats de capital trobaven franquejada via i braços oberts per a viure en el país amb gran independència. En les poblacions baix-empordaneses, cada casa era una fàbrica.

I l'obrer, sens recursos ni ambició de senyoria, vivia content del guany, de sa independència i de la amigable relació i franquesa amb son amo.

Les festes, doncs, en la contrada surera, ostentaven el segell d'un poble alegre, mancat de pobrissalla.

Si per Sant Joan de Juny i Santa Maria del Mar, patrons de Palamós, la joia de gent, qui viu en riquesa social, se manifestava esplendorosament, que no havia de fer en la festa de Carnestoltes, molt celebrada en el poble, per la costum típica de la cercavila? Joventut i mainada s'aparellava, mitjançant el tracte dels pares, igual que si es concertessin bodes. El convit mutu a una dinada era de compromís: i la parella, promesa per tres jorns, menjava disfressada, que la disfressa no podia abandonar-se, mentre durés el reialme carnestolesc.

Quan l'hereu d'En Felip ja tingué edat suficient a anar del braç d'una infanteta, la costum ja era gairebé perduda. El taper, enyoradís del goig perdut, se'n rescabalà disfressant, En Jaume, l'hereu i

Servei d'Arxiu Municipal de Palamós

amostrant-lo orgullosament en la cercavila; el propi féu, anys després, amb les dues noies que Nostre Senyor va donar-li. La més petita nasqué quan ja eren esvaïdes les primeres i tristes batallades de transformació industrial. Aurora s'anomenava la major, i l'altra, Rita.

Amb els tres fills estava el taper, l'any 1901, en la Planassa, mentre el poble s'entregava al goig de puntejar sardanes i de brincar a so de corrandes. Les gentils infantetes i l'eixerit minyó volgueren ballar i ho feren amb tota una colla virolada; mes se'n cansaren tost les noies, i, per refer-les del cansanci les tingué a coll En Felip, tot amoixant-les tendrament.

Com si el dragó del mal sotgés sempre els instants més dolços per abocar son verí, així la trista nova fou dita cruament i de raïg en aquell instant delitós. En Tià, acostant-se a son parent, digué:

—Es teu amo plega la fàbrica.

—Quí t'ho ha dit?

—En Felet; bé pot saber-ho.

Ni que la fàbrica fos estada seva, no hauria tingut En Romada tan bell trastorn. Es comprensible: a obrers i amo els lligava un sentiment familiar, sostingut i nodrit pel benestar d'un i altres. Quan els

Servei d'Arxiu Municipal de Palamós

obrers ensacaven taps, tanta d'alegria experimentaven ells com el venedor. Oi més, a la botiga d'En Claudi havia fet l'aprenentatge En Felip i passada tota la seva vida.

Prou les noietes, estirant-lo de la mà, li preguntaven coses, mes res no apagava la set de veure, a l'acte, En Felet. Per força, la notícia havia d'ésser broma de Carnaval o desvari d'ubriaguesa de son parent. Davant l'estació va trobar En Josep Presas, company de taulell, i com que aquest respongué negativament i amb fredor a la pregunta frissosa, va tranquilitzar-se en Felip, mes ell no parà fins a l'encontre del qui, segons faula o veritat, n'era sabedor. En el Passeig del Portal, entre mig de caps, el veié ballant la sardana. Encomanà els fills a una amiga, qui, de bon grat, els acollí, i empenyent i destriant la gernació, arribà, per fi, vora el company.

—Ola, Felip. Encaixa. Tira a 77: de 9 que ès la més bonica.

Per no caure en ridícol, en mig de tantes cares joioses, va puntejar en Felip, i, aprofitant el primer contrapunt, amb veu baixa, com un festejador, va preguntar:

—Es veritat que plega En Claudi?

Servei d'Arxiu Municipal de Palamós

S'ensombrí, ràpidament, la faç d'En Felet, lluminosa de somriures.

—Així m'ho han dit avui. Calla, ja'n parlarem.

Com observés l'emoció de son company, seguidament afegí:

—Per xo t'amoïnes? Tapers com nosatros trobarem feina per tot arreu.

L'aplom de l'afirmació en boca del qui ressaltava per la intel·ligència, escombrà tota la negrura de l'esperit d'En Romada.

La sardana finida, En Felet abraçà el seu company i digué:

—Dòs sí, m'ho ha dit sa noia gran d'En Pere Titó, que ja pot saber-ho perqué són entreparents. Ara, que tampoc hi ha que fer gaire cas de ses dones, sabes? Que no vens per mont?

—Tinc sa mainada allà. Esperaré que hagin tocat sa massurca.

—Del demés no t'amoïnis. Mans com ses teues i ses meues, mal m'està el dir-ho, sempre guanyaran lo que voldran.

—Però me sabria molt de greu! Sembla que sigui a ca meua.

A plaça, sens voler, tornaren a trobar-se ambdós

Servei d'Arxiu Municipal de Palamós

companys, i En Felet, acalorat del sol i de la dansa, digué a En Felip:

—'nem a fer un got a ca'n Metlla.

—A dinar me'n vaig. Sa dona no ha pogut sortir i ja deu tenir es dinar fet.

Ja a l'eixida, vora els rosers, el taper esgranà el seguit d'emocions experimentades al matí, a conseqüència de la nova inesperada. L'esposa, coneixent d'un sol esguard el trastorn d'En Felip, va parlar amb més aplom encara que l'obrer valent.

—Qualsevol es pensaria que ès teua sa botiga. Si que't negues amb poca aiga!

A la tarda, Na Mari-Anna i mainada vegeren les balles des d'un balcó del Carrer Major. En Felip va romandre-hi una estona. El bullici de la mascarada, amb son aüc de mofa, va sobtar-lo ingratament. Freturós de veure clarícies en l'afer anunciat qui tant l'amoïnava, va atravessar el mar revoltós de dansaires, ara encallant-se amb un home-ós encerclat de mainada badoca, ara debategant, a cops de colze, per obrir pas entre la gent esperitada, qui, tot dansant, aparia esbatussar-se.

Bandes de galifardeus, guindats estrafalàriament, contrastaven amb garlandes de fadrines, qui havien la gentilesa d'amostrar la faç. Una mola de gent,

Servei d'Arxiu Municipal de Palamós

abraçada, formant roda, qui voltava com la d'un molí en plena llebetjada, travà els passos del taper, qui cuidà lliurar-se del mal que podia venir-li. Immòbil en mig de la gresca, com una boia en forta ressaga, va atalaiar l'aspecte del carrer Major. La gent sobreeixia de balconades i finestres i tapava el carrer des de la Plaça del Forn fins a l'encreuament amb el carrer de l'Hospital. L'espurna maliciosa d'En Carnestoltes apuntava en l'esguard d'homes de seny; els de vanitat s'allogaren en siti vistós per ésser escollits de la mascarada. La cobla tocà unes corrandes folles. La mola de gent, qui rodava, se parà en sec un segon, el precís de rependre alé, i' arborant-se com un brollador, galopà furiosament. Volent avançar, En Felip no tingué altre remei que seguir la torrentada, qui arrabassava i arrastrava badocs amb més facilitat que l'aigua desarrela i s'emporta mates d'aloc i funalleres. Una fadrina, disfressada de papallona, havia perduda la parella i l'erma en la revolta, i cercà valença i ajuda en els braços d'En Felip. Aquest va enardir-se en veure's defensor en la bacanal d'una papallona eixalada. Fort com era, no pocs estropicis va causar, i reeixint a l'últim, com nedador mig ofegat, digué amb accent de seriesa, impropi de la diada:

Servei d'Arxiu Municipal de Palamós

—Em sembla, noia, que t'he salvat la vida. Ara, mira si trobes es teu jove companyó que jo atra feina tinc.

Enfilant el carrer de l'Allada, pujà al Pedró fins a la fàbrica d'En Claudi. Era tancada i barrada com totes les cases; el carrer, desert com de bella nit. Sobre el mar i el rocam del camí de les pites, la claror baixa s'amoratava. Les barques de bou anaven atansant-se a l'impuls del llebetjol, com un vol de gavines. El faper sols contemplà una estona, perquè la seva fal-lera en esboirar les negrors dels dubte, era molt intensa. Sense temor, va atalaiar el pati de la fàbrica pel forat de la clau. Tot i pressentir-ho, la visió trista el corglaçà. Allí estava el fabricant, sol i vern, acalorat, contorbat, fent proves de suro. La trista nova era, doncs, certa. Amenaçava caure la fàbrica on En Felip havia passada tota sa vida de treball alegre i de franquesa familiar. Refet un poc de la ferida moral, resolut i valent, va picar a la porta. Com presoner qui res no espera, En Claudi demanà esvarat:

—Quí hi ha?

—Som jo.

—Quí hi ha?, repetí En Claudi, com un dorment enrocat.

Servei d'Arxiu Municipal de Palamós

—En Felip. Obriu.

—Que vôs, tu, en aquestes hores?

—Som passat per 'quí a veure si venien ses pareies, i m'ha fet mala espina el sentir remenar suro.

—Mala negada faci es suro!

—I això?

El fabricant estirà En Felip del gec amb la mà esquerra, i, allargant la dreta, digué:

—Veus aqueixes piles de suro? Mil sis quintars hi ha. Já puc fer lo que vulgui. Per cap baix, hi perderé mil duros.

Se contristà En Felip, com si rebés una sumanta.

—Mil duros!, repetia En Claudi en desesper.

—Voleu dir?

—Té, vina'm aquí. Tu ja ets de casa. Vui que ho vegis tot. Aquesta prova ès per taiar-lo a vints; aquesta a divuits. Repassa totes ses tries.

Examinant una panna, féu el taper:

—Qué voleu que hi esmeni, si sóu un elet? Es suro ès molt blanc i ben venat. N'han de sortir trefins.

—Una bicoca en surt.

—La mercaderia ha de sortir molt bonica.

—Ja'n podré posar un bon tros a l'olla!

—Sempre ès una defensa!

—Qué dius? Mira't això.

Servei d'Arxiu Municipal de Palamós

Del cim d'una estiba agafà una panera plena de taps.

—Passa't això pes dits.

En Felip saccejà la panera fent saltar els taps; després, els anà prenent un a un i els feia rodar en sos dits amb suma lleugeresa.

—Dôs d'aquests taps me n'han ofert quinze pessetes, dues pessetes menos del preu corrent. N'hi ha per tirar sa roba en mar! Disgustos com els que passo ara, no'n podria passar gaires. La truita s'ès girada. No passa cap marxant. El negoci es redueix a quatre de grossos, i ja saps que es dufí es menja s'anxova. Mil duros perderé, i mil cinccents ne perderia per treure'm es suro de davant. Des petits, quín viurà? El que sigui parent d'un peix gros, o es que sàpiga respaiar l'esquena des marxants. Jo... anar a llepar es peus, no ho faré mai. No necessito esfreixurar-me ni trencar-me es cap. Tinc una noia, i ben casada. Pes teu govern t'ho dic, ara que ve a tom: d'aquest suro en tenim encara per mig any, però acabat es suro, plegada sa botiga.

No vessà llàgrimes En Felip, però l'expressió de sa cara indicava el plor de la seva ànima. Després d'un silenci angoixós, exclamà amb un sospir:

Servei d'Arxiu Municipal de Palamós

—Justament ara que volia fer venir es noi a apendre d'escairar!

L'agitació del fabricant se mudà en aplanament.

—Es ben trist! Jo en tinc més pena que tu! Haver heredat del pare la botiga i no poder aguantar-la i no poder donar-vos el pa a tots vosatros que hi trebaieu, com si fóssiu de la meua família, me trastorna més que no't penses. Però, per xo, no desmaïs. Jo no pararé fins que trobi feina per' tu.

—Moltes de gràcies, però si ha de venir un temps tan negre com vós dieu, faig bé d'ensenyar l'ofici as noi?

—No podria dir-t'hi res ni m'atreviria a conseiarte, remugà en Claudi, apesarat.

Un i altre, meditant sobre l'avenir, romangueren en silenci. Dels carrers baixos, distinta i forta, pujà la ressonància de les corrandes folles de la galopada final.

—Mala negada faci En Carnestoltes! Sembla que es burli de mi, exclamà el taper.

Per consolar-lo, mentre hi encaixava, digué el fabricant:

—No t'amoïnis. Un taperàs, com tu, no pot patir!

Tan segur estava En Felip de la sobirania de l'o-

Servei d'Arxiu Municipal de Palamós

fici, que el trasbalsament sofert l'atuí, en forma que allí on veié llum i joia sols hi veia tenebres i dolors.

En entrar a casa seva, la mainada riallera i movedissa, li contà facècies de l'home-ós, qui, embolicat d'estores, se revolcava pels carrers i les d'un home qui feia la figuereta a un exèrcit infantívol. Rient de la gaubança fruïda, soparen els infants, i, alesho-res, digué Na Mari-Anna:

—Ja he dit a la mare que vingués.

—Poc hi vui anar al ball.

—Que no't trobes bé?

—Sí.

—Es per xo de la fàbrica? Ah, besa'm el peu! Qualsevol diria que n'ets l'amo!

—I qué sabes tu?, proferí el taper amb accent de tal seguritat i saviesa que la dona, mig rendida, humilment parlà:

—Bé, però... cap diumenge som anat a sa passada! No he vist la cercavila. I ara no'm voldràs donar el gust d'anar a veure quatre balls? La mare vindrà aviat.

—M'ofèn avui sa música! Diuen que la indústria està amenaçada de mort.

—No'm facis riure! Qualsevol se pensaria qne ets un hisendat, que tens molt per perdre!

Servei d'Arxiu Municipal de Palamós

La treta de l'esposa hagué la virtut d'esboirar la torbació. Marit i muller, ben abrigats, de bracet, entraren al Teatre Cervantes que era un forn de gent. Sols pogueren col·locar-se en les fileres d'expectadors, qui llençaven bagols als músics, a manera de repte:

—Marxa, marxa.

Tota la gent del baix se removia, la de les camarilles s'abocava mig cos enfora, la de l'escenari pujava a bancs i cadires. A la senyal del porter, els músics romperen marxa, i, entre les fileres espesses de badocs, passà, costralejant-se, un vol de papallones. En Felip reconegué, entre elles, la que salvà, a la tarda, si no de la mort, d'un colpiment atuïdor. Remugava un aficionat que fóra estada pròpia la tocata del Papalló de Schumann, però els músics, com si es riguessin del comentari distingit, tocaven la marxa torera, a tots pulmons i a tota força, mentre la multitud entusiasmada aplaudia frenèticament.

Servei d'Arxiu Municipal de Palamós

III

A semblança d'infermers en desconsol, qui. havent perduda l'esperança de véncer la mort, preparen amb cert abandó les medecines que encara reclama el sofrent amb puntualitat, així els tapers de la fàbrica d'En Claudi acolliren l'amolador.

—Ja us ho deu haver dit l'amo?

Movent el cap, afirmà l'al-ludit.

Era de consuetud que el fabricant se reservés de cada taper una quantitat exígua per pagar l'adreçament de la mola.

—Ja us deu haver pagat En Claudi?

Mogué, de nou, el cap l'amolador per afirmar altra vegada, i, com una ombra, desaparegué.

En l'esfondrament, tot arruixava tristesa. El pas

Servei d'Arxiu Municipal de Palamós

d'aquell home produïa ssempre gatzara i gaudi, perquè era de bons acudits i molt rioler. Llavors passà com una víctima, i per tal havia de tenir-se quan li fallava un dels seus puntals més ferms.

Succés molt alegre d'aquella vida familiar era l'assoliment del títol de taper. Quan l'aprenent, cansat d'escairar i d'enrodonir, sentia en boca de l'amo i mestre les paraules qui havien de consagrar la sua perícia, *vaja, noi, ja pots fer sa saca,* una festa era celebrada a despeses del validat. De no complir-ho, havia de subjectar-se a fer una saca de taps sense cobrar un cèntim, en prevenció dels esguerros que pogués cometre.

Cabalment s'escaigué el pas d'alegria en el temps melangiós de la liquidació de la fàbrica, quan l'amo profitava la primera dita per despatxar taps i la primera oferta per encabir tinars, taulells, canats i fins els bocells de la perola.

Al desprendiment de cada un d'aqueixos utensilis que havia manejat tota la vida mullant-los de suor, infinites i espesses vegades, En Romada sentia una fiblada en son cor, com si comencés a rodolar per una davallada sens fi.

—Per festes estem! Val més que facis sa saca,

Servei d'Arxiu Municipal de Palamós

noi!, digué ben trist al xaval de quinze anys, anomenat Pere Moliner.

—Amb quin gust hi hem d'anar a ratxo, recalcà N'Esteve Pou, quan d'aquí pocs dies potser haurem de penjar ses barres al sostre.

—Ja ho pots ben dir! Tindrem un ventre més prim, féu un home gras, per mal nom Gat.

A les quals paraules En Felet, amb valentia respongué;

—I vosatros sóu homes? L'amo plega perqué només té una filla i amb molts dinerons, que si molts fills tingués, aguantaria el pairo i tot aniria bé, que si avui perd, demà guanyaria. Oi n'han de venir de tempestats ans no s'ensorri tot! I ara voleu privar el gust de la festa a aquest pobre noi? Jo me'n recordo, com si fos ara, de l'alegria que vaig tenir. Festa hi haurà, Peret, i ben sonada! I no miris el món amb la tristesa d'aquestes gallines muiades. Corda't bé ses calces, i amunt.

—I, vós, qué hi dieu, Preses?

En Preses sordejava, i, per ço, foren precises repeticions ans no estigué a punt de respondre.

—Si es noi vol fer festa, fem-ne; si no'n voleu fer, no'n fem.

Festa hi hagué i amb auriola d'alegria i tot, per

Servei d'Arxiu Municipal de Palamós

què En Claudi se previngué de ço qui més podia enjoiar sos treballadors i amics: la troballa de feina per a tots. Amb consecució tan preada, ja no romania altre rosec dolorós que la temença de la crisi industrial, i molt negra havia d'ésser perquè no fos satisfeta la senzilla ambició d'acampar bé la família.

El lloc escollit fou la platja de la Fosca. Els aficionats a la mar, per mar hi anaren, delectant-se, llargues hores, a la pesca de volantí.

Mitja hora abans de dinar, tots ells s'ajustaren en les roques voreres a la penya de Sant Esteve. Dret i esvelt, damunt la roca més alta, com sobre una peanya, se destacava la figura d'En Felet Xifra.

—I, tu Felet, estàs content?

—Si m'haguéssiu dit que volíeu buscar-me feina, ja us hauria dit que no us molestéssiu.

Arrencats de la indolència els circumstants esguardaren aquell qui rebutjava ço que per a tots era la salvació.

—I això, Felet, que et vôs fer frare?

—Que has trobat alguna pubia de molt de panís?

Hom féu silenci per saber la nova. L'home fort, qui dret sobre la roca semblava una estàtua, somrigué i parlà:

—Vui anar a l'estranger.

Servei d'Arxiu Municipal de Palamós

A la llum d'admiració qui va néixer en tots els ulls, seguí la tirallonga d'interrupcions.

—Que ja saps el francès?

—A *Champagne* hi han molts d'empordanesos i ja podré apendre'l, tot parlant el català.

—Ja ho crec, féu En Claudi.

—I deixaràs Palamós i aquesta platja?

—Això rai!

—Dòs, jo només d'anar a Vall-llòbrega ja enyoro Palamós, digué En Romada.

—I deixaràs sa teua mare?

La rialla d'En Felet desaparegué.

—Això es lo més fort. Es tan veia!

—I que ja hi tens plaça?

—No; però ara vòs que jo no trobi en es mercat de trefins una plaça per repassar, si l'únic d'aquí i de *Champagne* i de tot el món que em pot passar la mà per la cara ès En Felip?

—Gràcies, noi.

—I ès clar que en trobarà desseguida de feina, digué En Claudi.

—Allí al menos guanyaràs set peles!

—I xampany a dojo, digué En Gat!

—Que'ls agafaries testes allí dalt, Gatet!

—Dòs jo, féu En Romada, m'estimo més s'escude-

Servei d'Arxiu Municipal de Palamós

lla i carn-d'olla menjada a Palamós que tot lo que poguessin donar-me a l'estranger.

—Però vas molt equivocat si't creus fer bossa allí dalt. Encara que guanyis set francs, que set, te n'hi vui posar deu. Hi ha molt de vici, i per poc que se segueixi...

En Felet somrigué irònicament, com persona de grans somnis i moltes ínfules.

—Allí trebaiaré per apendre el francés, i una vegada el sàpiga, agafo sa maleta i a vendre taps per tot el món.

L'aire de profecia del qui somniava la conquesta del diner subjugà els humils treballadors i fins féu acarminar el visatge del fabricant qui es rendia al primer alè malestruc. Com si la figura de l'emprenedor hagués ja adquirida glòria, només de manifestar volença, tots s'apressuraren a cedir-li, en la taula, un lloc d'honor.

—Sí, Peret, sí; festegem avui sa teua gran diada i no t'espantis mai, digué En Xifra. Tots es grans rics de la indústria han estat tapers com nosatros; dòs, per qué no podem esser com ells? El món es molt gran. De mercats se n'obren cada dia. Me deia el senyor Jaume, que ja ha fet la volta al món tres vegades, que a la Xina només prenen opi. Ses ingle-

Servei d'Arxiu Municipal de Palamós

sos ja malden per acostumar-los a beure cervesa. Ara figureu-vos es taps que algun día hauran d'anar a la Xina. Després me deia: Felet, no hi ha d'haver un recó de món que el bon empordanès no hi plant bandera.

Ja ningú no parlà més de negoci, que si l'arròs fou bo, millor fou encara la llagosta amb suc, plat especial de la nostra marina. Escombrades les boires de turment, l' alegria pura dels sants dilluns renasqué i s'avivà tota la tarda amb cantúries que En Felip, amb molt de plaer, acompanyava amb la guitarra. Els més jugadors cartejaren llarga estona, però, ans d'empendre el retorn, tots s'ajustaren per chorejar.

Ja no cabia major delícia a aquelles ánimes devotes d'Epicuri. L'oreig del mar era amoixador; finíssim, el llit de sorra. Els tapers, abastinats per la fartalència, aclucaven els ulls sota la brillantesa del cel de satí i del sol radiant, per a reposar-los, després, en la blavor de la mar.

Quan la claror daurada va esbiaixar-se, tots ells en la platja avençaren, lentament i mandrosa. Calgué una tonada engrescadora per a abrivar-los. Els panestres buits, de què anaven carregats, voleiaven a l'embat de llurs passes. La llur cantúria viva,

Servei d'Arxiu Municipal de Palamós

com refiladissa de rossinyols, va estroncar-se. Havien arribat a la vora del cementiri.

—Jo no hi he pensat amb es morts, exclamà En Felip. Jo sempre passo per Roqueta.

—Que tens por que t'envesteixin?

—No, però veus? veniem alegres cantant... i puf, hem quedat muts, com si la mort mos amenacés. Quan passem per'quí amb sa dona, ella diu parenostres, i jo allargo el pas.

De la impressió trista saltaren a la d'amor, quan des del cimall del turó obiraren la vila benamada. En Felip retingué els companys que a mà tenia, i se pararen els altres, com si quelcom d'anormal esdevingués. Aleshores, En Romada, llevant-se la gorra i arborant la guitarra, com bard oprès d'inspiració, mormolà:

—Digueu, companys, si hi ha res millor que Palamós. Oh Palamós!!.. Sense que cap muntanya t'ofegui, domines el mar i l'horitzò. Foraster que tasta es teu benestar i sa teua hospitalitat i franquesa, ja s'hi arrela per sempre més. Es fi'que't deixa, plora com una criatura i sempre més enyora sa teu abadia. I ara tu, Felet, vós abandonar-lo?

El qui, mogut per la il·lusió d'una collita d'or, s'abellia a traspassar les boires septentrionals, sen-

Servei d'Arxiu Municipal de Palamós

tí defalliment al so de les paraules amistoses i a la vista de la badia, interposada entre les cases i les muntanyes. Dominant-se, però, instantment, respongué:

—Molt bonic, però ha d'esser-ho molt i molt més amb un xalet vora el mar i molts de mils duros a sa butxaca.

Servei d'Arxiu Municipal de Palamós

IV

Conhorts hi hagué per a En Romada en el canvi de fàbrica, tals com la ponderació, fins hiperbòlica, de la seva destresa en l'ofici, per part dels nous amos, i la circumstància de treballar, en el seu taulell, els antics companys N' Esteve Pou i En Josep Presas. Trobava, però, molt enyor la franquesa de En Claudi. Els nous amos, pare i fill, anomenats Boadella, no volien davallar de la summitat de senyoria on s' encastellaven. La nova generació, assentada en les riqueses de la precedent, llevava l'esperit patriarcal de les antigues fàbriques.

— Si no fos es mossot, estariem tan bé com a ca'n Claudi.

— I si es mossot hagués pitjat aquí en es taulell, com es seu pare, també seria igual.

Servei d'Arxiu Municipal de Palamós

—No sé de qué us quixeu, mormolà En Presas. Complint l'obligació, ningú diu res!

—Ja ho sé, home; peró aquelles tertúlies i converses amb En Claudi i aquell interés per ses nostres famílies, aquella cosa, sabes? M'estimava més allò que un duro.!

—Ah bé sí! Jo no sabria pas com posar-m'hi, si haguéssim d'anar a fer un ranxo amb els amos.

Inspirava melangia la fàbrica dels senyors Boadella, perquè era l'escapçament de la tradició industrial. A excepció d'alguna especialitat, allí no es llescava una panna de suro, i, per tant, hi era extraordinària la bonica operació de la bollida. Basat el negoci en la compra de carracs, la manipulació quedava reduïda a la factura del tap i a les tries diverses i indispensables. Que la supremacia del fabricant català desaparexia, ho provava el fet que els Boadella, i com ells molts, compraven grans partides de carracs a Andalusia, i a Extremadura, i a Portugal.

Quan En Romada meditava aqueixa transformació, trista senyal de decadència, se complavia en mirar la fabricació de trefins, baluart inconquistable de l'Empordà, redòs segur de totes les tempestats econòmiques. En aqueix redòs, la trepidació ataba-

Servei d'Arxiu Municipal de Palamós

ladora de la màquina li deia que ell no podria eixoplugar-s'hi, i, de tristor a tristor saltant, finia per engegar a l'oblit totes les reflexions.

Mes si pel que ell pogués sofrir ja no sofria, dolorós era el pensament que son fill, a punt de treballar, veiés tallada la via, fins llavors, ben oberta.

Aprofitant l'expansió familiar, En Felip interpellà son fill:

— Noi, qué vôs esser?

En Jaume, decidit, respongué:

— Taper.

— Jo també ho somiava que series un gran taper, però ses coses van tan malament!

— I tot ho veus negre, tu! Sentissis En Felet!, exclamá Na Mari-Anna.

— Ell té pit per'nar a l'estranger però es que no volem deixar la terra, tindrem una llegua de mal camí.

Sobre la taula del menjador en què tota la família estava recolzada, hi havia *La Campana de Gràcia*. En làmina vistosa, un capellà gros amb panxa descomunal, fumava un cigarro.

—No puc veure es capellans, però, creu-me, que, avui en dia, no me sabria greu que es noi hi tingués tirada. Aqueixos sí que estan com es peix a l'aiga!

Servei d'Arxiu Municipal de Palamós

—Déu te faci bo! Potser sí et penses que tothom pot ser-ne de capellà!

El determini de la vocació de l'hereu va afermar-se en el comiat d'En Felet Xifra. L'ardidesa del qui s'aventurava a percórrer països desconeguts sense protecció ni arbitris, reviscolava somortes esperances.

—A veure si quan torno ja't trobaré fet un catedràtic de l'art del suro, digué En Felet al noi Jaume.

—Avui dia, em penso que el millor ofici ès el de capellà, respongué En Felip. Es tapers haurem de morir com a galàpats.

—Ca, home! Tu ensenya-li tot lo que saps de la indústria, i no tinguis por.

Murmuri d'assentiment puntualitzà les paraules de l'emigrant, mentre aquest s'abalançava a la seva mare per abraçar-la.

La pobra dona, carregada d'anys i de xacres, arronsada i pansida, aferrà els seus dits en els músculs de l'herculi plançó. Banyada de llàgrimes, assajà de parlar, però les paraules eixien de sa boca confoses, incomprensibles, com barboteig de moribund.

En Felet, molt ajupit per sostenir l'abraçada, besava una i mil voltes, la faç diminuta qui es movia

Servei d'Arxiu Municipal de Palamós

convulsivament. Tots els homes giraven o acalaven la testa, com vergonyosos d'amostrar emoció.

Un cop de campana agità l'estol. En Felet anà abraçant els seus amics, un a un, i, en estrènyer son pit En Romada, son íntim, mormolà:

—Felip, cuida'm la mare.

En Felip va plorar com un infant. L'angoixa pesant, qui oprimia tots els cors, semblà finir a l'últim senyal de marxa.

—Puja, Felet.

—Mira, que ja arrenca.

—Arreconeu-vos, no prengueu mal.

Encara petonejà En Felet la faç apergaminada, tota molla de llàgrimes.

La colla de tapers acompanyà la desconhortada vella, qui, tot i fruir de l'amor d'una dolça germana, li aparia haver d'esperar la mort en un desert. Com en cortegi fúnebre, el silenci dominà fins a l'interior de la casa.

—Maleïda set de díner que pots més que l'amor d'una mare!, exclamà la vella.

D'acord amb el seu sentir, En Romada no sapigué mormolar una paraula de consol.

—Heu de pensar que no ès pas lluny la França i que amb dos dies pot ser aquí, digué N'Esteve Pou.

Servei d'Arxiu Municipal de Palamós

—Qui ho sap en aquest món lo que mos convé!, recalcà una dona.

En Romada se trastornava, cada jorn, en trobar sempre llagrimosa la pobra vella; però en la fàbrica motiu de joia tenia en veure escairar, a son costat, l'hereu, amb tal destresa i rapidesa, que tots els treballadors deien:

—Es ben bé fill de pare!

La intel·ligència d'En Jaume era desperta i viva. Com reia el pare d'orgull en veure'n la floració esplèndida i en experimentar la sorpresa de trobar ja el deixeble passablement instruït de ço que ell volia ensenyar.

—Saps que són aquestes ratlles fines de suro?

—Sí, pare. Marquen els anys.

—I com ne diuen?

—Venes.

—I d'aqnest tap, saps com se'n diu?, interrogava En Felip, tot engrescat.

—Topetes. I aquest, trefí petit, i aqueix altra cua de gàrsara. I aquesta que porto aquí a sa butxaca, veus?... aquest ès un tomanyí i aquest una topeta.

—I qui t'ho ha ensenyat?

—Oh! Ningú.

Tenia raó el xaval: ningú. Era la saba tradicional,

Servei d'Arxiu Municipal de Palamós

qui ja alliçona la mainada en els jocs, qui dóna tema de conversa inagotable als adults, qui escalfa la passió de tots els cors pel treball de què viuen.

Amb la gràcia exquisida del tendre deixeble qui presenta una observació al mestre, digué En Jaumet:

—Lo que'm fa riure ès quan de vegades us sento a dir: aquest tap ès dolent, té un mal gra que li va de ventre a esquena.

—No ho veieu amb qué es fixen ses criatures!, féu N'Esteve Pou.

El cor d'En Romada es dilatava de satisfacció. Podia estar ben orgullós del fill, qui pujava dret i sà, com el plançó d'un bell arbre. Semblant a son pare per lo fort, el guanyava en gràcia. Diferia de tots els xavalots qui es passaven l'istiu en remull. Els atreviments d'infantesa, com el que féu un jorn, d'enfilar-se i passejar sobre el muradal de l'escollera, eren castigats severament per sa mare.

Na Mari-Anna se feia acompanyar de sos fills a l'església i freturà que l'hereu s'assabentés molt en doctrina per complir lluïdament la primera comunió. Amb l'exemple dels companys de carrer i de fàbrica, En Jaume, inconscientment, deixava esquitllar de sos llavis un renec. Na Mari-Anna s'abstenia de esbatussar la mainada, mes la blasfèmia, en sa casa,

Servei d'Arxiu Municipal de Palamós

esperitant-la, li feia ventar dures bofetades. Treball de Sísif és l'impedir la blasfèmia, quan el propi cabdill de la llar l'etziba a la més lleu contrarietat i quan per l'aire se cargola el fum de les maledicions.

El passeig que feien els esposos en la lluminosa època nuvial fou convertit en excursions de jornada complerta als voltants de la vila. La Fosca, S'Alguer, Es Canyers, la Platja de Castell, tots els paratges de suma bellesa eren coneguts per la família Romada pam a pam. Sabia les ubagues on hi havia còpia de bolets, els marges on creixien espàrrecs; sabia, una a una, les moreres i ginesteres, i, amb frisança agradosa, rememorava la glorieta de verns, davant la platja de La Fosca, qui, més d'una volta, els havia servit d'eixopluc.

Tot passant pels corriols del turó de Sant Esteve i els camins de les vinyes de Roqueta, la família Romada, mirant la mar, parlava somrient, de sos afectes: N'Aurora i Na Rita, amb veuetes musicals, d'ondes i randes; En Jaumet, de suro.

Donava goig de veure aquella mainada tan polidament vestida. En Felip era, en açò, ben desconegut. Precisant l'estalvi, abandonà els miraments de elegància, arribant a passar anys amb el mateix

Servei d'Arxiu Municipal de Palamós

vestit, i deixà de figurar com a soci en el Casino *La Unión*, anomenat dels senyors, per ingressar en el Centre Econòmic, anomenat *La Gorga*, on, per a son esplai, trobava els companys de fàbrica. Continuava celebrant el sant dilluns ben confiat en son benestar, car l'hòrrida crisi tan temuda no llampegava encara. Ben al revés. Un fet de molta de ressonància trasbalsava el poble. Comissions d'autoritats i de persones representatives s'eren llençades a un treball de gestació inaudit. La vila entonava un himne de progrés. El somni de Palamós anava a realitzar-se. Oh bell somni dels palamosins ja morts, qui havien construït cases a la Catifa, avui en dia ja mig enderrocades! L'ànima popular s'ubriagava d'estar a punt de veure real la il·lusió de les gèneres passades. Sí: la construcció d'un port gran, avalorat en sis milions de pessetes, era ja aprovada per l'Estat. La vila donaria una passa de gegant podent oferir segur recés als vaixells de gran port.

Com a bon palamosí, En Romada era mogut pel vent de joia. On ès la crisi?, se deia satisfet.

Qui podia parlar de crisi ni tan sols pensar-hi quan la gran millora, com alba resplendent, obria un avenir de grandesa?

Servei d'Arxiu Municipal de Palamós

V

A la vetlla de la festa Major de l'any 1902, Palamós vibrava de joia. Grans preparatius d'ornamentació de carrers tingueren enfeïnats molts de veïns per espai de molts de dies. L'Ajuntament no reparava en despeses, car, per molt importants que fossin, no arribarien a ésser adequades a la magnitud de la obra conseguida; i, havent d'hostatjar ministres de la Corona i lluminars de la política, calia treure al sol totes les gales.

Consciència havia tothom que vivia un dels moments històrics de la vila; per ço, quan a posta de sol, el tritlleig de campanes ressonà, els cors emocionats hagueren d'esplaiar-se.

La carretera, fins al passajg de la farola, era or-

Servei d'Arxiu Municipal de Palamós

nada de banderes i gallarets, qui flamejaven al cim de columnes i puntals vistosos. En el carrer Major els balcons eren endomassats i, de banda a banda, hi havien primoroses penjarelles.

Ovació obtingueren les altes personalitats qui, amb llarg seguici, s'encaminaren a la casa municipal.

Tota la família d'En Romada anà a l'estació i seguí la comitiva. Als crits de llaor, En Felip hi ajuntava sa veu potent. No podia esser que a aquella atmòsfera entusiasmadora d'avenç seguissin mals i privacions.

—Noia, digué a sa muller, tot emocionat, la festa ès tan gran, que vui menjar aquests dies tan bé com pugui menjar es ministre.

De bon matí, les campanes tornaren a repicar. Els pobres, riallers, beneïen els donatius amb què el poble els obsequiava. Escampadissa de periòdics, adreçats a Palamós, ablamava l'entusiasme. Aire ciutadà adquiria la vila. Els cavallers, enlevitats, lluien medalles.

El bon taper i sos fills se valgueren del bot d'En Presas per a millor veure la col·locació de la primera pedra. Tot a l'entorn del Giber i de les Planelles, una esquadra de bots balandrejava; en la falda

Servei d'Arxiu Municipal de Palamós

de la penya la gent aguantava, soferta, la força del sol.

Quan, sota la pedra, foren posats diaris, monedes i acta, la idea d'eternitat féu estremir els més sensibles.

En Felip exclamà:

—Qui sap de quin color seran els homes que, algun dia, desenterrin aqueixes coses!

I de seguida:

—Si es veis tornessin de l'atre món, quina alegria!

—Déu faci que veiem l'obra acabada, digué una veu.

—Tretze anyets ja aclaquen un hom! Jo ja hauré ben madurat! Ne tindré més de cinquanta, proferí En Romada.

Tots els pensaments de fina melangia desaparegueren a la ressonància de la festa. Fins va entrar a l'església En Felip, aquell jorn, curiós de veure la magnificència de l'ofici. En puntejar la sardana de mig dia, el record de son company Felet li vingué al pensament.

—Sembla estrany, digué, després, a sos amics, que tots es palamosins escampats no hagin davallat en aquesta diada,

Cerimoniós, va presidir la taula de sa llar, on, des

Servei d'Arxiu Municipal de Palamós

prés d'assaborir esplèndid dinar, sorprengué la seva família a hora de postres amb una ampolla de xampany.

— Ja no podem anar a l'àpat des senyors, també n'hem de beure. I després, tots cap a Sa Gorga a pendre cafè.

L'esposa se deixava arrastrar perquè ella, com tot el poble, sentia l'orgull de prosperitat, l'enlluernament de grandesa, ço qui feia exclamar als forasters:

— Ja'n teniu de sort a Palamós d'haver arrancat sis milions a l'Estat!

A la Gorga sapigué la família Romada que podia el poble sentir els discursos que, de sobre taula, pronunciarien autoritats i personatges.

En Felip s'arborà d'entusiasme en sentir en boca dels prohoms forasters afalacs per sa vila benamada. Tots ells venien a dir ço que, de tota la vida, sentia: que Palamós era espill de labor i de germanor. Oh! Si ell hagués pogut parlar amb les daurades paraules amb què parlaven els eminents polítics! Hauria dit:

— A Palamós, com a l'Empordà, i com a tot Catalunya hi ha una preocupació: la del treball. L'Estat mos dóna un port grandiós: mercès, però ès

Servei d'Arxiu Municipal de Palamós

justa paga del benefici que a l'Estat representa l'existència d'una indústria, nada i crescuda per les seves pròpies forces. El port pot esser una gran defensa per la crisi que s'acosta, segons diuen; noves indústries...

Dolça esquenada va trencar-li les meditacions.

—Qué te'n sembla d'això, Felip ?, digué N'Esteve Pou.

— De primera!

— Sembla mentida que tan tips parlin tan bé!

— Es lo seu. Nosatros somiem taps i ells, discursos.

En sortint, anaren a visitar el creuer *Victoria* on hi feia cap un pelegrinatge de curiosos.Bon punt ne tornaren, En Jaume desaparegué, enfal-lerat com estava en admirar la banda del regiment d'Asia qui era vinguda a solemnitzar la festa.

Les balles foren, per demés, alegres. Mai la sardana no havia representat tan fidelment la germanor com en aquell jorn.

— Me sap greu que mori tan aviat aquest dia de glòria per a Palamós, digué En Felip, quan veié enfonsar-se el sol entre ropatge de núvols.

Després de la serenada, el bon taper errà per la vila, ara en els balls ara en els cafès. I quan l'alba

Servei d'Arxiu Municipal de Palamós

riolejà i l'últim ressò de música s'extingí, va cercar el repòs confiant en que la millora que acabava de celebrar seria l'escut de totes les crisis venideres, enc que fossin ennegrides dels més crudels sofriments.

Servei d'Arxiu Municipal de Palamós

VI

Dels esdeveniments, qui, en el decurs de quatre anys, afectaren la família Romada, van, en primer terme, les cerimònies de la primera comunió de la fillada. En Felip va tornar a entrar a l'església, però escorregut i nerviós, com si hagués de rebre'n vergonyosa reconvenció. Ardit en el carrer, acompanyà, gojós, cada vegada, la legió de combregants, qui amb esclat de música parsimoniosa anaven en professó a l'església de l'Hospital a visitar la Mare de Deu dels Dolors.

Igual que si es tractés d'un parent molt estimat, En Felip va trastornar-se, en gran manera, amb la mort de la mare d'En Felet. Ell hagué d'assistir-la, dia i nit, en compliment del compromís d'amistat,

Servei d'Arxiu Municipal de Palamós

L'emigrant, en vies de realitzar el somni heroic, ja viatjava per tot Europa, i açò fou causa que sa pobra mare, en llit d'agonia, clamés inútilment i trista per veure'l i abraçar-lo.

Els canvis qui, a mesura de temps, s'esdevenien, eren gairebé insensibles, per lo natural i esperats. Na Rita i Na Aurora començaren de figurar com a aprenentes de modista; En Jaume, ja bon taper, assatjava el treball de carrador assegut, a estones, en un tinar de la fàbrica amb quatre caps i puntes. Mes en la indústria, grans novetats s'acompliren. Amb traces, a la primeria, de provatura insignificant, va començar la fabricació de discs.

—Això no pot anar bé de cap manera!

—Aleshores pla que hauriem begut oli! Compta, d'un tap, fer-ne cinc o sis¡

—I no pot pas anar bé!, cridava En Romada.

—M'han dit que no ho diguessis gaire fort. Si per tapar. xampany ara fan taps de ses palies...

Un renec trencà la frase.

—Ses afegits vôs dir?

—Que afegits! De ses palies en fan una massa, hi posen una rodalanya a sobre, i aquella cosa que allò no ès tap...

Aquí altre renec.

Servei d'Arxiu Municipal de Palamós

—.... diu que ès lo millor que hi ha.

—Ara mateix taparan amb soles i no amb taps!

De cop i volta, l'increment dels discs fou extraordinari. A Palamós va instal-lar-se'n gran fàbrica, i si la novetat, en voga al Nord Amèrica, escurçà la feina en molts de pobles empordanesos, per a la vila costanera representà un avenç considerable. Tal innovació, la marxa progressiva de las altres grans fàbriques, i l'obra del port contribuiren a que la vila s'estufés ràpidament com l'escuma, en forma que arribava a desconèixer's pel foraster, qui deixava passar alguns anys sense visitar-la. Però al costat del progrés, qui, soperbament, anava generant-se, els pobres tapers veien cernir-se l'horitzó de tots cantons.

—Noi, diguè En Felip a son fill, rebot s'estoix i no't moguis des tinar.

Quinze anys comptava En Jaume i ja era homenat i fort. Aprenent encara de carrador, va presentar-se a una de les fàbriques grans, i allí fou admès i allí s'arrelà com pi de bona llei.

Semblà que pressentia la desfeta propera En Romada, car, poc temps després els senyors Boadella despatxaren tots els tapers al-legant el perjudici produït pels discs i la rara circumstància de trobar

Servei d'Arxiu Municipal de Palamós

a Portugal i a Andalusia taps a millors condicions que no pas els resultants de llur manufactura.

—A la fi hi hem arribat!, barbotejà En Felip amb veu ronca, rebotent sobre la taula la setmanada.

—Qué vôs dir? féu Na Mari-Agna.

—M'han despatxat.

—I això?

—A mi i a tots els altres!

Les dues noies deixaren la roba que cosien per mirar fitament la dolor de llur pare.

—Massa raó tenia en Claudi! La crisi ha vingut, mal llamp!, com una bruixa, amagada sota la capa de riquesa i de progrés. Mai Palamós havía anat tan bé com ara, i ara tinc de passar jo es calvari? On tinc de anar a demanar feina, si ara mateix no hi ha a la vila una fàbrica que tingui un taper?

De seguida acudí Na Mari-Agna en valença del pobre d'esperit.

—I els companys, qué pensen fer?

—En Presas m'ha dit que dilluns iria a Palafrugell i a Sant Feliu.

—I dôs, segueix-lo, sant cristià.

—Sembla mentida que un fill de Palamós hagi d'anar a demanar a fora!

—Tot mirant ja el tros d'escollera ja construït,

Servei d'Arxiu Municipal de Palamós

i l'esquinçament de la muntanya del Castell, on solia badar cada jorn, se digué aclaparat:

—No ès ben trist que hagi d'abandonar sa meua terra en es temps millor?

Ans de pelegrinar tristament en questa de feina, acudí a En Claudi, l'antic amo tan preat.

—Ai, noi!, li contestà. Si vôs, ja ho miraré, però estan tan malament ses coses per vosatros!

Hagué de fer el pelegrinatge En Felip de bracet amb En Presas, mes no fou pas tan engoixós com ell se creia, que tant a Sant Feliu com a Palafrugell subsistia encara un exèrcit de tapers, forta i brava reserva per a sostenir la senyera.

Ambdós companys trobaren feina a Sant Feliu, i ja el dimecres, l'ordinari lligava a la tartana dues cadires de taper. Cada disapte, a hora de sopar, arribava En Felip, mateix que si arribés de llarg viatge, i a Sant Feliu solia pujar a la muntanya de Sant Telm per a veure sa vila adorada.

L'enyorança i la pesadesa del viatge setmanal induiren els dos companys inseparables a fer una provatura d'independència, que si no era emocionant pel risc, ho era per l'exaltament. Comprometent-se a laborar com a abelles, com a germans juntaren llurs estalvis, per tal de constitiur-se en co-

Servei d'Arxiu Municipal de Palamós

merciants picotillers. Compraren amb molta de por una partida de carracs. operació qui els reportà, a més del jornal, un bon benefici.

L'alegria de guanyar diners en el terrer patri va manifestar-se en els tiberis del sant dilluns.

La preponderància de la mà femenil en la fabricació de discs posà en commoció totes les dones humils de la vila. Podia desaparèixer de les cases la polidesa, però l'ingrés pecuniari era tal, que semblava que els pobres venien rics.

Tot i que moltes companyes parlaren a Na Mariagna de lo bé que estaven en la fàbrica i de lo molt que representava llur guany per a la família, mai la muller d'En Romada no va sentir la cobejança d'un punyat de pessetes setmanals. L'abandó de les tasques de la llar i de coixí de puntaire per a remenar taps i respirar-ne la pols nociva era descens inimaginat i abdicació de finesa.

La fallida de l'expedidor a qui venien taps En Romada i En Preses causà la tombarella de la benanança.

Desesperat, En Felip cridava:

—Jo'm mataré. No serveixo per'res! Som un negat!

—No't desesperis. Tot s'arreglarà.

—Però com?

Servei d'Arxiu Municipal de Palamós

—Mot senzill: anant sa noia gran i jo a la fàbrica.

En Felip esguardà l'esposa amb ulls esbatanats. Queien en son pensament les recordances de la joventut i de les passejades nuvials tot el temps venturós, en que essent obrers, podien ostentar senyoria. La polida mestressa volia abandonar la llar i la abor de fada per a sumar-se amb la gernació d'obrers on només sentiria renecs!

—Tu i sa noia a la fàbrica? I jo, i jo? Aon? A casa com una dona, eh? Aixís s'ha de veure es millor taper de Palamós?

Estirant-se els cabells i removent-se com fera ferida, no sabia si plorar o renegar.

Servei d'Arxiu Municipal de Palamós

VII

La transformació radical, ineluctable, de la indústria va capgirar la llar del gran taper. La delicadesa de les fembres s'era mudada en fortitud, i, en canvi, els braços ferris del cabdill, fins llavors habituats a arborar-se vencedors i encara plens de vigoria, queien desmaiats, com les ales d'una au lligada.

Per la golosia de vestir-se amb lluïment, Na Rita seguí la via de sa mare i de sa germana: anà alegroia, a la fàbrica, perquè en l'estol de joventut que hi treballava, fins hi havien elegàncies vistoses, objecte de molts miradors.

A toc d'oració, quan tot el poble obrer se despertava, En Felip, del llit estant, veia la agitació de sa

Servei d'Arxiu Municipal de Palamós

muller i percebia el trapeig frissòs de les noies per enllestir a temps... L'hereu, més ràpid, solia eixir de seguida; les tendres noies s'empassaven un got de llet amb poques encanyonades; ara els faltava el mocador, ara l'ombrel-la, barmulava nerviosa Na Mari-Agna, i molts de dies a corregudes, i sempre a pas lleuger, anaven a la fàbrica. Quan les sirenes esqueixaven l'aire de llur aüc trist i perllongat, En Felip plorava. Ell havia de guardar la casa i vetllar el foc de la cuina. Com un rendista, podia dormir i vagar tant com al seu cor plagués. Ço qni a molts apareix com l'ideal suprem i com la delectació més cobejada, recremava la sang del malestruc. Amb braó per a laborar, havia de veure's subjugat a les tasques femenils.

Tots els fets se conjuraven per a enfonsar l'ofici qui enaltia Catalunya. En Felip plorava i ben amargament, per ço com la mort del seu art era voltada i dissimulada per les columnes d'avenç. Tot el poble reia, a pler, amb la ratxa de treball. Fembres i nins podien gastar, i sens retenció ni mirament gastaven, en vestits, en llaminadures, acudint, sens falla a l'espectacle cinematogràfic i a totes les festes de què haguessin cobejança. Si ningú no pensava en l'avenir, de tan planer i important que era el benefici, qui

Servei d'Arxiu Municipal de Palamós

havía de pensar en el pobre taper, relegat, subjugat, sense recursos ni consol?

L'únic consol per a En Felip arribà amb una carta de son íntim amic Felet.

«Amic Romada: Si, com per noves que a mi arriben, pateixes a Palamós vina a França on trobaràs el teu antic company de joventut fet un senyor de barret fort i armilla dringadora. Som *chef de cave* i tinc moltes de comissions per anar granant i moltes de coneixences de gran valor per a la fàbrica que penso muntar a Palamós. Després de tants anys d'absència, enyoro sa badia i la platja de sa Fosca. Si necessites diners, no tens més que dir-m'ho; si necessites feina vina a França. Veritat que aquí tampoc és lo que era, perquè el tap de màquina domina; peró tu sempre trobaràs un lloc d'honor i la satisfacció de fer campanya pel tap de mà, l'orgull de defensar l'ofici.»

El primer impuls fou de volar vers el país on trobaria honor i utilitat, peró la força qui el tenia aferrat a la terra, com una vella alzina, li tallà secament i trista la inclinació.

—Si mai no'm som mogut d'aquí, on tinc d'anar a córrer món quan ja es cabeis me blanquegen?

En abrir-se el solc de tràgiques dolors, tota la

Servei d'Arxiu Municipal de Palamós

família s'apiadà del cabdill, arribant a l'exageració del respecte; però la rebequeria del taper en no cercar el benefici que trobaria, tal vegada, en terra estrangera, i, de segur, en el mateix poble abdicant l'orgull de l'ofici, promogué i asprejà altercats de forta ressonància.

—Et queixes que has de remanar es fogons, deia Na Mari-Agna. Per qué no hi vas a França? Ves-hi tan sols una anyada i vindràs amb un parei de cent duros. Que vôs que no faci En Felet per tu?

—M'estimo més morir-me de fam en el poble.

—I per qué no fas, dôs, lo dels atres? Si no fan taps, trien o carren.

—O de camàlic, com N'Esteve Pou, que està garbellant tot el dia. Jo, es millor taper, vôs que vagi a garbellar com un bastaix o un infeliç? Per qui m'has pres?

Després de remenar els fogons, el pobre home feia taps. La fressa ritmada del ganivet en enseuar i encaixar, semblava exigir una de les cançons qui omplien de joia les botigues desaparegudes. Sols rebia la visita d'En Jaume Presas, convertit en pescador, i ben resignat.

—No sofreixis, responia sempre aquest a l'exaltament de son company. Hem d'acceptar ses coses

Servei d'Arxiu Municipal de Palamós

tal com són. Nosatros, víctimes del progrés o de lo que sigui, som iguals a rics senyors que tornen pobres.

—Es molt pitjor! Nosatros aguantàvem sa família amb es nostro trebai, i fins podiem fer-la lluir. I que m'agradava poguer dir: es meus braços han pujat tota aquesta família que rumbeja, que sap fer puntes, que sap fer vestits, que fineja com es senyors més fins. I ara veure-ho tot a l'inrevés. Tots ells mantenint-me, com si jo fos un negat, a qui sols obliguen remenar l'olla per guanyar ses besses. Es horrorós, Jaume! Jo, que amb aquests dits guanyava tot lo que volia!

La resignació d'En Pressas no era prou forta per a contenir les llàgrimes.

—Mal com no's rebenta tot, prosseguia En Felip. Ja no mos queda atre recurs que plorar, si volem esplaiar-mos. El poble se'n riu de les grandeses que foren. El poble trebaia, com si fos una roda d'aqueixa maquinària infernal. En morint nosatros, mor la independéncia. Quí havia de somiar que ses dones, a milers, se resignessin a callar dues i tres hores seguides? En es nostro temps podien algunes trebaiar a esclata mort i fins fumar-se per ajudar a bullir, però...

Servei d'Arxiu Municipal de Palamós

Després de la blasfèmia llençada amb un crit, el taper continuà:

—... si volien parlar i cantar, ho feien a tot hora, i, sobretot, tenien temps sobrat de remenar es fogons.

Per tal d'orejar l'esperit sofrent, En Preses solia menar-lo a la pesquera. També en la mar sagnava la ferida. A la vista de l'escollera de contenció, sempre deia En Romada:

—Qué en treiem des port nou? Jo que em pensavo que seria una defensa!

En sa dissort, la davallada fou ràpida i trontolladora. Romput el ceptre autoritari, ell mateix, per la dignitat de què feia gala, va acabar, de cop i per sempre, el tiberi del sant dilluns, i no pogué rebellarse a la resolució de Na Mari-Agna de tancar les portes de la llar a *La Campana de Gràcia*.

Contrapesant el cúmul de feridores contrarietats, esdevingué, a la impensada, una compensació fugaç, però molt satisfactòria. En Claudi, l'antic amo, entrà, un jorn, a casa d'En Romada.

—Felip, una casa molt important m'encarrega la fabricació de taps de primera per'una exposició. Han d'esser taps de mà i fets de la xeixa del suro.

En Felip va disfrutar. Tots els veïns entraven a

Servei d'Arxiu Municipal de Palamós

veure els taps llustrosos, sens màcula. Els ulls, meravellats, anaven del paner curull de la mercaderia sedosa, al taulell on l'artista faiçonava, enorgullit, com en el temps de sa jovenesa.

Jorns de somni li semblaren al taper aquells en què guanyà la lloança popular i un bon benefici. Després, esmaperdut, com dins un laberint, no sabia quins taps faiçonar que tinguessin fàcil venda. A seguit d'un escalonat de sacrificis, hagué de recaure, sense remei, com vell o inepte, a fer caps i puntes en el tinar.

Se li accentuà l'expressió feréstega de l'hom qui s'oposa tercament a la realitat. Qui recordava la seva polidesa i elegància, s'escruxia de veure'l brut, espitregat, amb espardenyes esfutrassades. En veritat, se retirava, llavors, a son parent Tià, l'ubriac incorretgible.

Na Mari-Agna curava de redreçar el seu amat. Li regalà un vestit nou i el feia seguir a les sessions de cinematògraf.

Un jorn, va llevar-se el taper determinat a complir la idea, qui, de temps, el venia punxant. Posà en el taulell l'estoix i l'enseuador embolicats amb un tros de canemàs; va carregar-se el taulell,

Servei d'Arxiu Municipal de Palamós

i amb la mà dreta aguantava la cadira on havia segut tota sa vida.

Corbat sota el gran pes, pujà la muntanya de Castell. Panteixava més d'emoció que de fadiga. En el cim del turó, esplèndida atalaia, va descarregar els entriquells, i, sens mirar el cel lluminós ni sentir la fressa dels obrers del moll qui esqueixaven la muntanya, a guisa d'heroi vençut qui es desfà d'antics trofeus, va llençar al mar les eines i arreus de l'ofici.

Servei d'Arxiu Municipal de Palamós

VIII

Un dissabte, quan a dures penes se feia obiradora la grisor fonedissa del capvespre, Na Mari-Agna i ses dues filles, a la sortida de la fàbrica, repartiren-se la tasca de proveir la llar. A la porta de la Cooperativa, Na Mari-Agna trobà son fill.

—Que has anat a casa?, preguntà ella.

—No, som anat de dret a sa farola a esbargirme.

Per llegir el programa de pel-lícoles, va plantarse En Jaumet davant el Teatre Carmen, i la dona, trescamant alegra, a la seva casa es dirigí. La foscor de la llar ja va sobtar-la; sentint esgarrifances de paüra, deixà les provisions a l'entrada, corregué a la cuina, encengué el llum. Un crit d'esglai va ressonar.

Servei d'Arxiu Municipal de Palamós

Al peu dels fogons hi havia el cos del taper, ert, lívid, afrós. Afluiren veïns, qui, en posant al llit el cos èrtic, ja foren presos del respecte a la mort; davallà un metge acalorat, a la poca estona, qui no pogué dir altra cosa que mots de consol. Tremolant, arribà la fillada.

El plor inestroncable s'avivà dolorosament quan a la cambra mortuòria anaven acudint els bons companys d'ofici, el trist romanent de la cohort gloriosa qui treballava cantant; el plor s'avivà perquè d'aquells homes agermanats els vells vessaven raigs de llàgrimes, i els joves, capjupint-se, contreien la faç i es mossegaven els llavis.

—Ha estat ben bé una víctima des progrés!, exclamà, d'una estropada, En Jaume Presas.

—Ja ho podeu ben dir, respongué Na Mari-Agna, d'ençà que l'ofici anà de cap per'vall, ja no fou es mateix home.

—Si era es millor taper des món!, digué En Felet.

Tots els presents aixecaren els ulls enllagrimats per admirar l'ardit obrer, vingut senyor, arribat a Palamós feia pocs dies.

—M'aturmenta el pensament, afegí En Felet, que sa meua arribada l'ha precipitat. Voleu creure que

Servei d'Arxiu Municipal de Palamós

es resistia a abraçar-me? Ploriquejant va dir: «Tot es canvia, fins es meus amics.»

Que tot el poble va impressionar-se amb aquella fi, ho comprova el seguici llarg, incomptable, que hi hagué en l'enterrament. Feien costat a l'hereu d'En Romada el senyor Claudi i En Felet, i a retaló, caminaven, trebutxant, els pobres tapers.

Cantades les absoltes, de la multitud se disgregà. En Felet, i, amb veu trencada, va parlar:

—En tots els dols hi ha una pena fonda, però en aquest nostre dol hi ha, a més un greu covat i dur: ès el de la mort de l'ofici. De massa estimar-lo l'ofici, En Felip n'ès estat víctima. Caurem, dintre pocs anys, els supervivents d'aquell exèrcit de tapers, i ja ningú no'n farà esment ni recordança. Jo voldria que tots els fills de la nostra indústria portessin en l'ànima el record de la nostra vida patriarcal de plena independéncia. Hem de gravar en la memòria dels nostres hereus el pensament que la nostra indústria ès basada en la intel-ligéncia de l'obrer. Encara que els avenços de maquinària ofeguin aqueixa intel-ligéncia i hagin matat el nostre ofici, sempre queda un llevat inestimable qui mos fa superiors als savis més enginyosos, llevat que hem de guardar, com una sagrada copa, a benefici

Servei d'Arxiu Municipal de Palamós

de la nostra raça. Plorem avui l'estimat company, qui fou exemple d'honradesa. En nom de la família del taper us donc expressives mercès per l'acte caritatiu i tribut d'amistat que acabeu d'acomplir.

Tots els tapers, plorant abundosament, enrondaren i abraçaren l'ardit fabricant, com un vol d'aucells alacaiguts qui s'arredossen a un arbre esponerós.

Servei d'Arxiu Municipal de Palamós

PROFANACIÓ

El poble de Cabanes de la plana empordanesa, cenyit per dos braços temibles, La Muga i el Llobregat, resplendeix heroicament. Sotmès al perill de la inundació, no'n ressent paüra, per la circumstància que l'enaigament llotós adoba i fertilitza la terra fins a fer-li rendir dues collites anyals. Ja ha pagat ben cara la seva gosadia en el transcurs dels segles: només cal recordar que, en el quinzè, tot el poble fou, com una petxina, desarrelat, estragat i arrossegat per les aigues morint-hi moltes de persones. Mes no és pas tan punyidora la llòbrega recordança ni tan repetida la tràgica facenda, perquè hagin d'abandonar aquells empordanesos la terra que el

Servei d'Arxiu Municipal de Palamós

propi càstig beneeix. El llot deixat per les aigues és rosada benèfica.

Com el mariner ama la mar, tot i les rauxes de fúria qui sembren dol, el poble de Cabanes ama sos rius. A ells mercè, pot haver les llars afonades de menjar i joir de fàcil i agradosa labor.

De tot i bell hi ha en la gosada conreria; i arreu, en les hortes ben endegades, en els camps estoveïts, en els brucets delitosos, i en els olivars i en la pollancreda, tot creix amb tanta d'ufana i gerdor, que els terrassans, com en paradís, ne són cofois i gelosos.

Cap esdeveniment no pot trencar, doncs, la ventura ni reduir la riquesa, sinó l'aigat. Se'n defensa el poble ardit? Bé ho fa, certes, car planta canyissos i enfonsa varals en els ribatges.

Estupor s'apodera de l'hom, qui, a la vista del poble i a sabuda dels afrosos precedents, s'adona que no hi ha cap pont ni en el Llobregat ni en el Muga. En la dissort, isolat queda el poble sencer, com nau en alta mar. Ningú no pot lliurar-se de la punició.

Quan les pluges persistents no porten traces d'amainar, cau, amb les ruixades, l' ombra grisa de l'angúnia, angúnia estranya qui es fondria suament

Servei d'Arxiu Municipal de Palamós

i lleu amb tal qne pogués ésser amidat el límit de la inundació.

Com centinelles temorosos, no són pocs els qui esperen la vinguda dels rius, aquell espectacle que, si vist a la segura des d'un cimall imposa, esperat en les riberes de Cabanes esfereeix i corgela.

Mes la vigilància no para i el senyal d'alarma no és donat, fins que l'aigua brogent assalta el marge, hi obra portell i sobreeixint de sobte, s'estén, a llargs reguers, per la plana conreada.

Mateix que en la nau batuda pel temporal, tots els homes s'aparien a la defensa. El xip-xap de les petjades i la remor de la pluja batent són dominats pel crit esglaiador, fatídic:

—El riu ha trencat! El riu ha trencat!

Lleugerament i presta, tothom desembarrassa el baix de la casa. La mainada és closa en el pis entre el munt entorpidor de fòtils i endergues. De no sofrir un aigat com el de l'any 1421, tot se salvarà, vides i coses, en la reduïda altura del pis. El cor afeixugat va aliviant-se. Mes encara li resta clamor glaçadora. En els baixos escarits, per on comença l'aigua de regantellar, el bestiar brueleja, flairant el risc; els xoncs—cosa inaudita—assatgen d'enfilarse per l'escala. Tota la riquesa pecuària està en

Servei d'Arxiu Municipal de Palamós

perill. Si es perdés, se perderia el benestar. No cal que ningú se'n planyi ni ho pregoni, car és unànim i viu el sentiment.

Tantost ressona l'avís de la ruptura d'un dels rius, que ja formen legió els qui clamen per la única defensa.

—Anem a ca'l sacristà.

—Després tot s'ha de fer a corre-cuita.

—Si tant esperem, potser l'aiga mos arribarà a la nou del coll.

No deixa d'haver-hi algun corfred qui atemperi els temerosos.

—Sembleu gallines muiades! Tot se farà.

O la pluja referma o de les afores arriba, espelmat, un atalaia advertint que el riu ja colga el marge més atapeït i agerat, somovent varals, doblegant canyissos. El clam per a defensar els ramats domina. Basta només a avivar-lo, de vegades, el caient de tarda.

—Per qué hem de patir si mos en podem passar?

—No deixem venir la nit a sobre sense tenir el bestiar acomboiat.

—Penseu que ès el fruit de mil suades.!

Tal diuen els qui més fretura senten de la valença tradicional. I en massa, carregats de mullena,

Servei d'Arxiu Municipal de Palamós

xipollejant en les fotges, els pagesos arriben a casa del sacristà.

—Venim per la clau, fan molts, a gran cridòria.

—I amb pressa que venim.

—Ja saps lo que't toca.

El sacristà, com guardador de fortalesa cobejada, sòl resistir responent:

—Tinc de parlar amb el senyor rector.

—Deixa'l estar el senyor rector. Que no saps que en això no mana?

—Això't ve de nou ?

—Vinga la clau.

—El poble hi té dret.

Compleix el sacristà com a bon súbdit. Si el senyor rector és novell en el poble, se redreça i enrogeix com persona ofesa.

—Qui pot permetre semblant profanació?, exclama, entre irritat i adolorit. I el bestiar no's pot salvar en altra banda?

—No, senyor, responen els més ardits pagesos, qui han trespassat el llindar de la rectoria.

—I sempre, sempre s'és fet així?

—Sempre.

—Dôs aneu, i que Déu mos perdoni a tots.

El sacristà obre les portes del temple de bat a

Servei d'Arxiu Municipal de Palamós

bat. L'aigua s'hi endinsa, ultrapassant el cancell. Rufada sobtosa, caragolant-se en la brèdola, fa tremolar els vitratges. Apar que el temple s'enfonsi. El sacristà vol véncer la foscor del gran àmbit. Guia sos passos un trist fanalot. A dures penes, consegueix encendre alguns ciris que posa en els llocs més recòndits i arrecerats de l'església. Les flames, batudes pel tràmpol, fan més imponent, amb l'oscil·lació, aquell món d'ombres sagrades suara en quietud i a punt, llavors, de rebre la profanació. La fafaror de la llàntia del Santíssim és castigada per l'aigavent, al qual singular tradició obre la portalada, tal com és oberta en el jorn de Corpus.

El sacristà, com si resés, mormola:

—Té raó el senyor rector: ja ès una ben trista cosa!

Mentrestant, el poble s'entrega, renouer i frissós, a la feina d'acomboiar les bèsties. La gran encolla avença en els carrers, convertits en rius, a força d'agulló i de no poc treball. Hi han tossades, confusions. L'estranya professó té certa color èpica. Els homes, regalant aiga com els alers de les teulades, s'amostren ardits i fins riolers. El bé del poble és salvat. Qui pensa en el dot de la pubilla, qui en la valença de la vellor, qui en el manteniment de la

Servei d'Arxiu Municipal de Palamós

nombrosa fillada. El bé del poble és salvat. Com no alegrar-se?

Les portes de l'església són obertes amplament. El bramul dels primers bous que hi entren, esgarrifa per la forta ressonància que troben. L'enrurt encalla el pas dels pagesos.

—Cap a dins, crida una veu forana.

I a grans batzegades s'encofurna la massa en la nova arca de Noè. Mentre els qui, sota la pluja torrencial, esbaleguen per assolir el sopluig sense demora, la demora no pot estalviar-se, per ço com els pagesos, en trencar el respecte sagrat, queden un moment atònits i com esbalaïts. El parpelleig de la llàntia del Santísim, qui lluu en la fosca com un rubí sobre negre mantell, els fa tremolar.

—Cap a dins; aneu empenyent, criden els de fora.

L'espectacle, forçosament, adquireix horrors d'assalt i d'escarni. Cerquen els pagesos un tocom per fermar les bèsties, i, com no és cas de fer escarafalls ni de sentir penediment, de tot se valen: de la barana de l'altar major; del pilar de la pica beneitera, del sòcol de la trona, dels claus de les llànties. El belar de les ovelles, el mugit dels bous, l'assaïnament dels cavalls, són tan forts, que molt forts,

Servei d'Arxiu Municipal de Palamós

per ésser entesos, han d'ésser els crits dels homes que allí treballen estrompassant-se i relliscant en el llot enganxadís. No poden menys de sentir emoció en calcigar les llambordes sepulcrals que converteixen en lloses d'estable. La vaor de pleta ja domina. Braçats d'uzerda són estesos en la peanya dels altars. Alguns bous, remusquejant, s'amorrien en la pica beneitera.

Tots els pagesos s'ajuden, afables, com parçoners d'un negoci. I els que primer enllesteixen i ja no tenen ajut a prestar, encara no es mouen, per ço com a semblança d'un malalt gorit, escampen l'esguard per tota l'amada església, tornada barandell per ésser defensa dels bens materials. Així com el qui té assegurat el pa de cada dia resa bé, aquells homes, llavors, senten efluvi místic de gratitud: cauen de genolls damunt el fang i eleven els ulls a la imatge de Sant Vicens tota voltada de foscor.

Ressona el toc d'angelus. Tothom s'humilia i resa. La veu de la campana fa remembrar els caients de tarda estival, quan els camins són blancs de pols i el llit dels rius és quasi buit; també recorda els jorns de festa i d'encens, ressonant de cantúries. La radical mudança fereix. La profanació esgarrifa.

Servei d'Arxiu Municipal de Palamós

—Tothom està llest?, crida el sacristà, fent remor de claus.

S'entristeix el bon home al pensament de la costum quotidiana, ço és, el picar amb les claus a la porta, tot cridant: "No hi ha pas ningú?"

—Tothom està llest?, va repetint aquell jorn.

—Sí, gràcies a Deu! Ell mos dongui una bella mancalada!

—M'atropella més un temps tempestiu que una malaltía!

—Jo encara estic en dejú.

En tal guisa o semblant articulegen els qui ajuden al sacristà a cloure el cancell i les portes del temple.

Perdut ja el bri de claror grisa, és de plànyer el qui hagi d'acomplir, llavors, la feina més lleu, car ha de fer-ho anorriat, a l'endeví, com orb qui s'enterca a batallar. La gent s'esparrama per tots els carrers d'aigua. Sonen veus de comiat; fressegen les portes amb agre xerric de ferramenta, i, tost després, el poble qui vibrava com al fort d'una fira, apar un vaixell joguina de la tempestat.

De tot ço qui és menester per a refivar un cos agemolit, capolat, ho troben els homes en la casa. El més cruixits o els menys porucs s'adormen com

Servei d'Arxiu Municipal de Palamós

els infants. La mestressa, ardida per a vigilar el perill, vetlla resant.

La nit desastrada i tenebrosa és ben dura de passar. Recorda la mort i de mort amenaça. A la contemplació del son reposat i dolç dels infants, les mares s'esborronen. Trencant el rés, s'alcen eixuartades, car han sentida una fressa estranya, com el crepitament d'una esllavissada. Aplicant la faç en la finestra, on espetega la gotellada rabent, àvidament escolten.

L'espòs barboteja:

—Que hi ha alguna cosa?

La remor llunyana, alarmadora, se fa distinta i clara. Es el brueleig de les bèsties albergades en el temple.

Refet el silenci, reprèn la dona les oracions; però sinistra comparança claveteja el seu pensament: el poble s'és enfilat a la copa d'un arbre per tal d'esquivar l'escomesa d'un lleó: el lleó va rampinant, rampinant.

En un dels aguaits d'observació, la dona, no podent-se contenir, obre. quetxo, quetxo, la porta del pis, i, com si davallés a un avenc perillosíssim, davalla l'escala a la claror feble d'un fanal. A cada graó,

Servei d'Arxiu Municipal de Palamós

s'ajup. Per fi, els esclops de què va calçada, clapotegen i esquitxen.

—Oh Verge Santa, si ha pujat!, exclama la veu torbada.

El desconsol fa presa de molts cors. El marge de salvació s'empetiteix. Per poc que duri la borrasca, la fera assolirà el cimall de l'arbre, la nau serà desfeta.

—

Quan ja el cor se rendeix, sol lluir l'esperança. Si tal esdevé en la nit, el trenc del jorn és de bellesa suma i d'alegria sens par.

Els cortinatges de boira aplomada se desfan a esqueixos. Com cabelleres, suren ramatges de tamariu i plomalls de canyes en l'aigua terrosa, qui va baixant, baixant, com au ferida.

El sacristà llença les campanes al vol amb un repic de festa qui acaba d'espargir la tribulació de l'esperit. La mainada se desperta del son dolç. A la certitud que no hi han pèrdues ni damnatges a lamentar, molta de gent s'abraça. De la pèrdua de la collita ningú no en fa esment ni cabal, car és el preu per a llevar de la terra un bon posseït.

Servei d'Arxiu Municipal de Palamós

En el temple, els pagesos fan via de desfermar les bèsties i surten de l'arca sagrada i salvadora amb el reflex de sortosos defensors. La multitud esparvillada llença alirets dels quals apar ressò la cantadissa dels aucells. Les campanes continuen brandant. I dels parracs de boira en fosa surt el sol.

Servei d'Arxiu Municipal de Palamós

CREIXENÇA

I

En la diada de Sant Pere Martre, tots els cloquers de l'Empordà sonen de joia, i en molts indrets, dada la propinqüitat dels vilatges, aparen centinelles qui es desvetllen mútuament per celebrar gran festa.

En plenitud vernal, el temps sol ésser esplèndid; el cel, llumínic; i l'aire, tebi i perfumat. Espiga el bladar i les seves motes verdes són franjades per tires de fenc florit. La flor de sang fa pensar amb la dolor de la terra, ja soferta i passada. No hi ha rierol ni torrentera sense aigua. A la remor de cristall contesta, amb refilets, el rossinyol.

Els pagesos, arreuats amb el millor vestit i amb la faç tan lluminosa con l'atzur, ixen a hora de cam-

Servei d'Arxiu Municipal de Palamós

paneig, duent a la mà un branquilló d'olivera amb la fe infrangible de patriarques. S'encaminen vers l'església. Els branquillons d'olivera no es mouen en el temple a manera de trofeu, sinó com a penyora humil de fe. En la celebració de l'ofici, tots els terrassans preguen per l'assegurança de la collita i salvació de l'anyada. En la benedicció tots se commouen fondament. L'emoció és més viva i vistenta durant la tarda, en què ha compliment la professó pels camps, tot resant les lletanies. Abeurant-se de llum radiosa i clara i fruint pels encisos de la primavera, senten, com un fibló, la temença de turbonada delmadora. Afermats, emperò, en mística esperança, els pagesos, professó finida, van repartint els brots del branquilló per la terra, que han mullada de suor tota la vida.

Era en semblant diada que En Llorenç Boix de Palau Sator, pagès de cinquanta anys, aprofitava la significació de la consuetud mística per sondejar l'ànima de son fill, amenaçada, si ja no presa, del vici. El noi se mudà quan ho féu el pare, empunyà el branquilló d'olivera, i ambdós anaren a l'església en forma igual a la de sempre haguda; tant, que la llur presentació humil i harmònica podia ésser gatge de felicitat.

Servei d'Arxiu Municipal de Palamós

Viu com estel, En Llorenç va saber la passió de son fill pel joc, tantost manifestada. El cor del bon home va ennegrir-se davant la contra horrible qui podria atascar hòrridament la creixença de la casa pairal i fins ésser causa de l'apèrduament de l'heretatge. Tàctic i llest, no volgué brocar el seu plançó amb reptes i amenaces estridents, més propicies a aventar el foc del vici que a colgar-lo, i, fort en son determini, coneixent la nerviositat de Na Llúcia, sa muller, fins va ocultar-li l'alarmant descoberta.

Fent-se mestre de sa pena, ell volia, en serenor, rumiar el millor camí per a tallar el vici naixent. Prou talentós a son juí—i tal era en realitat—a conseguir-ho sense valdre's de consellers ni interventors, observava i sotjava l'hereu, En Genís, com si sotgés un lladre de sa pròpia riquesa.

El rostre del jovincel encara servava la tendror d'adolescent, mes ja havia perduda la candorositat que tan be li esqueia. Son esguard, suara clar i brillant com una fontana, s'esbarriava, llavors, com el d'un home esquiu i feréstec.

En l'ofici de Sant Pere Martre, el cor d'En Boix acabà d'ennegrir-se, per ço com l'hereu aguantava el branquilló rutinàriament i freda. Podia ésser que

Servei d'Arxiu Municipal de Palamós

l'onada folla del vici apagués tota espurna de fe. Enc que així no fos, era de témer que un vici apoderat n'infantés d'altres. Amb aparent senzillesa digué el pare a son fill en el moment de la benedicció:

—Per què no t'ajoneies? Sembla que estàs molt distret!

En Genís obeí maquinalment.

Missa finida, els homes en vaga i en espera del dinar, s'escamparen per la plaça en mig de la qual se dreça una gran font. Era de bell beure l'ajust de barretines, sota la ruixada de sol, capçant les cares sanitoses i brunes. La d'En Llorenç era, d'entre elles, la més pintoresca: begut de galtes, ressortintli els pòmuls, qui eren vermells com si fossin pintats; l'epidermis, tot i ésser rugosa i acuirada, tenia lluentor de poma. Els ulls brillaven com espurnes.

Com que per experiència i lluc, era el bon pagès espesses vegades consultat, en concedir audiència, amoixava la pipa amb cert aire de majestat i domini. En la festosa diada, no mancà el freturós de conversa, qui va etzibar-li llarg parlament. En Llorenç, però, no'n feia gaire cabal, que tota sa atenció era presa de l'aire recelós de l'hereu i de l'a-

Servei d'Arxiu Municipal de Palamós

braçada que a aquest donà un minyó bergant, de nom Climent i dit Paiella, sens dubte per sa negror de pell. Era de mal auguri aquella moixaina.

En Cosme, l'interlocutor, anava dient:

—Estic a punt de fer una barata del cavallet amb la mula d'En Met de Gualta. Ella no fa més que dir-me: «Qui fa una barata, el cap se'n grata»; de manera que'm fa dubtar. Com hi ha remón! I mira d'aquí, i mira d'allà, i rumia a tot hora, jo no sé si hi gonyo gaire! Vós que coneixeu els dos animals, qué us en sembla?

El consultat, taleiós de conèixer el fons de son hereu i no el guany de la barata a ell indiferent, respongué:

—Me'ls hauria de tornar a mirar. A fe!

En Cosme va romandre com ofès, per ço com semblant resposta era gairebé ofensa, car ell i tots els pagesos de la rodalia sabien bé que bastava-li a En Llorenç sa gran memòria per a fallar dreturament i justa en plet de termes llunyans i confosos.

En açò, el toc de l'hora meridiana va ressonar, i, a l'acte, de la porta de la torre mitgeval i a les cantonades fora mur, aparegueren vaques i bous, eugues i caballs, sense bover ni pastora, sols, amblant fermament, lentament, vers l'abeurada de la

Servei d'Arxiu Municipal de Palamós

plaça. En la marxa lenta i dreturera, com de soldats en disciplina, se revoltà un pollí joganer, qui saltà i corregué, i s'aturà de cop, eixuartat, per a empendre nova i folla embranzida. L'aviram esvolategà, aixarpallat. Es bonic de veure el moviment segur del bestiar en l'hora calma i clara. El forasster hi troba un seguit de sospreses admirables, ja que l'armenta de Palau ha fama de bona i de bella.

—Hem d'anar a menjar la queixalada.

—Això. Dôs, quan me llegui, Cosme, ja'm tornaré a mirar la mula i el cavallet.

Tot i la ben fonamentada suspicàcia del fi pagès, en la taula de sa llar no allargà ni un mot de previsió. La mestressa, Na Llúcia, ben dejuna de sospites i temences, i parladora de natural, portà el pes de la conversa, mentre el noi meditava la fugida, i el pare, el projecte a seguir, ivarçosament, posat cas que la fugida temuda compliment hagués.

Per habitud tradicional, En Llorenç acudia, en havent dinat, a la botiga de queviures, hostal i casino del poble, on tots els pagesos, en alegra xerrameca, versaven l'hora del platxeri.

—Que vens, hereu?, digué En Boix amb senzillesa.

I l'hereu seguí i en mig de l'esbart va asseure's fins a la comparescència d'En Paiella. Roncejaren

Servei d'Arxiu Municipal de Palamós

ambdós pel volt de la casa, deixant-se veure i desapareixent, a intèrvals, per a desaparèixer per tota la tarda, quan ningú menys s'ho pensà. Prou s'ho pensà En Llorenç i res no digué. L'escomesa en públic fóra pitjor que el mateix mal.

Quan les campanes tocaren a vespres, ell s'aixecà per donar un agaig a l'exterior. malgrat de la certesa de la fugida. Greu sentiment li contorbà el semblant.

—Que no't trobes bé? Et veig com tafarejat! Tu sempre hi dons a artellada a la conversa, i avui ets mut.

—Havent-hi en Met, qui pot parlar?

—Ja ès aixís. Em mata el cuc de l'oreia, aquest!

Era perdonable que En Llorenç en la funció de verpres ni en la professó no resés amb el fervor de antany. Percudia sa ment la idea trista de com un jove s'esmuny del bon camí amb rapidesa esparveradora, i mantes voltes, sense que n'hagin esment aquells qui han de dreçar el torçament anímic.

—Pero a mi no m'agafes pas dormit, anava pensant, mentre la professó voltava per les riques i esponjoses campades de blat.

A l'impuls de bravesa seguí l'aplanament, quan el bon pagès fou sol en repartir en son predi els

Servei d'Arxiu Municipal de Palamós

brots d'olivera beneïda. Mà tremolosa posava el tany custodiador, i, aixecant els ulls al cel, blavís d'atzur, clamà:

—Senyor, Senyor, que aqueix brot beneït mos guardi el conreu de pedregades i de malures; mes feu, Senyor, que aqueix meu fill, víctima del joc, esgarriat, malmès, recobri el seny, que d'una pedregada o d'una malura, mos en rellevem, resignats, però de la caiguda de l'hereu viciós la llar no se n'aixecaria per un mai més!

I el devot pagès pensà en la condícia dels seus avantpassats i en la fretura d'ell mateix i de tots els seus coetanis, qui, mercès al treball improbiós, anaven creixent i avençant, com una riuada, mentre que els propietaris, antics senyors, per vici o inacció, ja rodaven l'afrosa davallant de la ruïna. De pensar que el seu fill, parencer als senyors endogalats, estragats, pogués ensulciar el seu diner, fred li venia a l'espinada i al fons del cor. A la necessitat de posar-hi urgent remei, cobrava alè sa gran fortalesa.

A hora foscant arribà en Genís.

—Noi, ont has anat?, preguntà el vell serenament amb veu pregona i plena, que podia envejar un capiscol.

Servei d'Arxiu Municipal de Palamós

—Som anat a berenar amb els companys a La Bisbal.

Se desfeu a crits la mestressa enfurismada, a sabuda del malfet.

—Això ès de pocavergonya. Deixar les vespres i la professó i deixar el teu pare sol en aquesta diada¡ No pot anar ni amb corries! Que ja no tens temor de Déu? Que hi has anat a sacar a La Bisbal? El teu pare que faci lo que vulgui, però jo't castigaria...

—Prou n'hi ha. Li passo i no li dic res, perqué sé que té prou xumecu per' no fer cap més altra bestiesa.

A la nit, ans d'acotxar-se, i en sentir lladrucs de cans, com qui es revé d'ofuscació, digué en Llorenç a sa muller:

—Ara'm recordo que a La Bisbal van dir-me l'atre dia que corren lladregots. Val més que jo amagui els diners. No'n necessites pas per ara?

—Jo? Qué vôs?

I la dona s'adormí, ben llunya de pensar que el lladregot de qui es malfiava el bon pagès era son fill, l'hereu, tornat jugador.

Servei d'Arxiu Municipal de Palamós

II

A la matinada del divendres següent, En Llorenç va aixecar-se per donar gra al bestiar. Ans de ferho, entrà en la cambra de l'hereu. Dormia aquest profundament. El pagès li arreplegà l'armilla, ne llevà la cartera, i, arredossant-se en el replà de la escala, va requisar-la a la claror del llumet d'oli. Només hi havia un bitllet de cinquanta pessetes. Posà, de nou, les coses a son lloc, i en trencar el jorn, va desvetllar la casa a un crit alegre.

—Que també hi vôs venir a mercat, hereu?

—Si no us ve malament...

—L'anar a mercat ès el nostre goig, i jo no vui llevar-te'n cap de goig.

Carregaren el carro de sacs de trumfes i d'un sa-

Servei d'Arxiu Municipal de Palamós

cotell de faves collides de fresc, enganxaren l'euga al carro, lligant al darrera un poltre, el qual sovint potejava frissós, per desfer-se del lligam. Tenia bon aire l'hereu a menar. Era llavors que les pubilles que, de camí, trobaven, el solien mirar amb ulls entendreïts. Diversa taleia havia el minyó per a fixar-se en les mosses casadores. En Llorenç caminava fent brandar una vara de freixe. L'aire frescal de matinada convidava a caminar. De viaranys i senderons i de camins carreters, fluien pagesos, ben arreuats, la majoria menant carro. El dring de cascavells semblava una imitació dels refilets de l'aucellada. El vano de llum daurada s'esparramava com la cua d'un paó. I el blat espigat, i el fenc florit, i l'esmalt de les prades, tot prenia gai relleu al bes del sol. Per a En Llorenç no hi havia més saborosa delícia que la d'aquella caminada en els jorns primaverals. La pau dels camps era un reflex de la seva ánima. Mes, llavors, la seva inquietud, per mor del fill, impedia l'assaboriment de la delícia.

De lluny estant, els companys saludaven.

—No sé perqué us heu de desfer de la barretina. Té, veus?, en veient una barretina de lluny, ja sé que tinc de trobar-me amb gent de bé.

—I tot canvia.

Servei d'Arxiu Municipal de Palamós

—Bé massa!

A l'entrada a La Bisbal, malgrat d'ésser primera hora, ja conegueren, pel moviment, que fóra el mercat un dels més grossos. En molts de carruatges s'hi ostentaven pubilles de pagès, escoterides, ben empolainades, i fins alguna d'elles donava proves de bon regiment i de destresa, menant, de ses pròpies mans, el carruatge. Sota el pont del Daró ja s'arrestellaven els carros, començant l'exhibició de bestiar. En el carrer Ample, hi hagué, tost, gran còpia de grans, i aviram a profusió en els carrers vora l'església.

Els pagesos, garlen, aquell jorn, per tota la setmana. No hi ha goig semblant al de veure reunits, a cop, tots els membres d'una societat; doncs en aquell aplec, els jorns de gran concurs, troben-se tots els pagesos del Baix-Empordà, i, a lo millor, tal és l'agradable sorpresa, exhalen joiosos alirets i es pataquegen amb forta abraçada. Tota la ciutat tranquil-la i somorta, reviu i s'agita en aquell jorn; els botiguers, ensonyellats durant sis dies, semblen esperitats en aquell en què amb la vinguda de la pagesia, apar que rebi la ciutat una infusió de saba. I quan ja el negoci arriba al fort, amb cridòria de veus humanes, espinguet de galls, i traqueteig de

Servei d'Arxiu Municipal de Palamós

rodes, llavors els propietaris i rics senyors senten la frisança de treball. La Volta s'omple a vessar, i els cafeters, i hostalers, i fins els advocats, ja somriuen de bon matí, quan el temps rioler promet la importància del mercat, per tal com el divendres és la salvació, i manteniment, i floreixença de tots els negocis.

En Llorenç digué a l'hereu:

—Estiga't aquí a baix, a gordar el poltre, que jo me n'aniré a venre les trumfes i les faves.

—Que trigareu molt a venir?

—Que has d'anar'alguna banda?

—Tlnc d'anar a veure En Pepus que està malalt.

Arrufà el nas el vell, maliciant l'astúcia del minyó, i, rient, digué:

—Oi te'n cansaràs de veure malalts! Ja vinré aviat.

Aviat i sens regatejar vengué en Llorenç trumfes i faves, mes no per a atendre son fill, sinó per trobar son amic de temps, En Jordi Arbossar de Sant Sadurní, pagès tan ric com ell, i tenir-hi llarga sentada, si compromisos no ho impedissin. Hagué de voltar un poc per la ciutat; per fi, a les voltes va llampar-lo, i, aplastant sa manassa dura en l'esquena no menys dura de l'amic, va dir-li:

Servei d'Arxiu Municipal de Palamós

—Déu te gord, Jordi!

—Ai, Llorenç! D'on surts? Ja feia tres o quatre divenres que no t'atalaiava.

—Jo tampoc. I'm sabia greu! A fe!

—Que ja tens la feina feta?

—Jo si. I tu?

—Som vingut més per medecines que per negoci.

—Teniu malalts?

—La de casa. Massa greixina! Ara no pot trescamar.

—Mal va qui té malalties!

—No, no; no ès pas que'n tingui cap de malaltia sèria. Està que peta i està feble. Ves-ho a entenre.

—Ja t'acompanyaré, i després irem a beure, que ja comença de fer calor.

En sortint de la farmàcia, se trobaren amb En Rusca, petit propietari, gran electorer, qui es vantava de saber ensibornar els terrallers.

—Ola, companys, féu En Rusca, estrenyent en sos braços els pagesos aparellats.

Fou tal el revirament, conseqüencia de la moixaina, que la vara de freixe d'En Llorenç s'entrevessà a perill dels vianants, i l'específic d'En Jordi riscà de caure.

—Que hi han eleccions?, feu En Llorenç, escamat,

Servei d'Arxiu Municipal de Palamós

—No; ara estem en calma, gràcies a Déu! I com vos va la terra?

—Malament, senyor Rusca. Tot plega les mans.

—L'eixut mos ho de matar tot!

Amb excuses de pressura, oferiments exagerats i una abraçada final no tan compromesa com la primera, va desaparèixer el petit propietari i gran electorer; i, llavors, ambdós pagesos, a goig i somrient, varen asseure's a una taula del café on havien costum d'acudir.

—Que vôs beure quelcom?

—Ans de dinar no va pas gota bé.

—A mi tampoc em va bé.

—I dôs, qué? Com va?

—Per 'llí dalt, pinta molt bé. Hi ha unes marors de vianda que enamoren!

Havien de trencar la conversa a cada frase per atendre el salut dels companys qui a llur davant passaven.

—I has vingut sol, Jordi?

—Som vingut amb un marrec del veí.

En Llorenç se regirà, pipà sense la moixaina habitual, i, per fi, digué:

—Fa temps que no he vist la teua pubia. Volia dir-te una cosa. Mai diries qué? Però aquí estem malament! Qui sap si anem al Sindicat?

Servei d'Arxiu Municipal de Palamós

Tal feren, i en un recó, prosseguí el de Palau:

—Dós havia pensat que seria un bonic negoci per tu i per' mi el casament del meu hereu amb la teua pubia.

Com si rebés un cop de pedra, s'incorporà En Jordi, deixant l'específic sobre una taula.

—Me deixes parat amb aqueixa cosa!

—Que potser ja festeja Na Esperança?

—Ca, home, res d'això. I si festegés, també ho arreglariem. Vui dir que me dons l'alegria més gran d'aquest món! Polecra! Les teues terres, juntades amb les meues, quin patrimoni! Els nostres fills faran respecte!

No havien pas de detallar ni un ni altre el llur posseït, que pla bé el coneixien. Ara, que en vies de lligar-se familiarment, era avinent i entonador que es revelessin l'efectiu disponible.

—Jo ara tinc unes cinquanta onces, que si l'amo torna estar apurat, com ho sembla, me vinran de primera per' comprar-li un tros. I dós qué?

—I jo en dec tenir unes trenta, que si et convenen, en aqueixa proporció, ja mos entenrem.

Només d'apuntar el desig de noces, quedava segellat l'acord.

—Mira, saps qué?, Vinrem a ca vostra el diumenge vinent.

Servei d'Arxiu Municipal de Palamós

—Que ja esteu entesos amb l'hereu?

—Ell no ha festejat mai a ningú. La teua mossa ès ben bé per' agradar! Tot ho arreglarem.

El pagès de Palau i el de Sant Sadurní veieren aquell mercat com el més profitós i remunerador de tots els de llur vida, car el tracte que complert havien, ja no podia ésser per cap altre superat.

En Genís, nerviós per la tardaneria del pare, i per la inutilitat de l'exhibició del poltre, va remugar:

—Per' venre quatre sacs de trumfes heu hagut de estar tant?

—I per' veure un malalt necessites tant de temps? nem a dinar i fés el teu fet, i si hem de marxar més tard hi marxarem. Ara rai que els dies són llargs, digué el pare amb expressió de viu contentament.

Cert i segur que el bordegàs s'enfonsava en la juguesca, no volgué fer cap pas per descobrir el catau, car no volia armar escàndel.

De retorn a la masia, reçagats, a entrada de fosc, el jove somreia d'escapar astutament a la vigilància del pare, i somreia aquest del bell projecte concebut i acordat, qui havia de fer caure al bertrol la anguila enfonsada en el viot del vici.

Servei d'Arxiu Municipal de Palamós

III

Amb la gravetat característica, el capmàs, en ocasió de tirada conversa familiar, exposà el pas que havia fet, tenint per descomptada la vènia de l'únic interesser en l'afer d'amor. Per sincerar-se de son agosarament, retragué que son pare a ell li havia també fressada la via amorosa, de la qual resolució no hagué, mai per mai, d'empenedir-se. Encara el visatge de la mestressa ja velleruga, se colorà de rubor, en recordança dels dolços passos de sentiment.

El furtiu jugador, cofoi de celar destrament son vici, se ben disposà a la franquesa íntima.

—Dôs digueu que va a tai de rei, això! Aixís deu ser N'Esperança! Es massa grassa.

Servei d'Arxiu Municipal de Palamós

—Ben escarrassada i xiroia que ès!, exclamà la mestressa.

—I massa xaupa!

—No escafinyegis, i amunt, eh, que amb aquesta boda creixereu tu i ella com un carbasser.

Arribà el diumenge, i, de bon matí, En Llorenç ja va calar-se el vestit de les grans diades. Sa muller, fent prodigis de lleugeresa, arranjà la llar i acomboià les bèsties, i, tota acalorada, va agençar-se amb la millor roba, les arracades i l'agulla de pit. Enllestits que foren un i altre, el cap de família va cridar l'hereu, estranyat que no fos a les envistes. Quína no fou la seva sorpresa, quan després de cridar en tots indrets, va atalaiar-lo en el boscatge del solei, malfardat, fent companyia al bover i donant-li conversa llarga!

—I que ja no te'n recordes que hem d'anar a vistes, sant cristià?

—Voleu dir d'anar-hi?

—Ara vinràs amb camàndules? Ala, ves a mudar-te.

—Però si us vaig dir que no m'agrada aquella mossa! Massa greixina! Si sembla una dida!

La mestressa, ja arreuada, reblà fortament la comanda.

Servei d'Arxiu Municipal de Palamós

—No hem pas de fer estaries. Al peu del llit hi tens el vestit i la camisa d'ahir vespre. Apa, corrents.

El jovincel se disposava a aprofitar la més lleu disjuntura per saltar de la ruta d'amor en què li era forçós de caminar.

Anava tota la família dalt del carro. L'euga trotava lleugerament.

—No facis pas aquesta cara de pomes agres!

—Que potser somniaves casar-te amb alguna marquesa?

No estava pas amb cor de discutir el remolcat. De tan temps, no podria dir quan la veié la dona aquella que sos pares li destinaven per esposa. Se li apareixia la figura com una bóta, carrossa i xaupa, i sense faç. No podia de cap manera recordar les fesomies de la qui ja devia esperar somrienta i amorosa. També dubtava en si era rossa, en si era bruna, i tremia a la sorpresa de sentir la veu de amor amb rogall i profunditat de xantre, o amb fil d'argent com degotís de font. Res no podia definir ni precisar, com no fos la bola de carn caminant a zumzades.

«Si la pubilla no em plau, els engego a fregar tots, sense contemplacions, i que la portin a fira a veure si troben casador».

Servei d'Arxiu Municipal de Palamós

Després que això pensà, digué a son pare de seguida:

—Bé, però, vós, pare, no us hi heu pas compromès per res, al mancos?

—Tira amunt, que ja sé com se fan les coses.

—Es que per xo!

Finiren els pensaments de l'amor a prova quan el carro, botant, corregué per la davallada de La Bisbal. El greu de perdre la juguesca, en aquell jorn, espinà el cor de l'hereu. Son pare, endevinantho, l'abrigà d'una mirada profunda, mentre que sos llavis articulejaren:

—Per l'amor de Déu, Genís! Sembla que hagis hagut de deixar una gran festa avui!

—No sé pas de quina pasta ès aquest noi, recalcà la mestressa. Si sembla que vas a uns funerals! Que no't trobes bé? Que potser estàs enamorat d'alguna atra mossa, i no goses dir-ho? Si de cas diga-ho ara, tarut, i no...

—I que t'emboliques, ara, tu,—digué En Llorenç, com mig ofès. Que et penses que no'l sotjo jo l'hereu? No ha dit mai cap paraula a cap mossa.

L'hereu esguardà son pare amb temor que ja coneguès son vici.

La masia, de propietat de N'Arbossar, era bon

Servei d'Arxiu Municipal de Palamós

tros allunyada del poble de Sant Sadurní. El pare d'En Jordi l'havia adquirida, després de quaranta anys d'esser-ne el masover i en hora en què ja havia de pensar més en el cel que en la terra. No per ésser propietari, deixà d'ésser En Jordi treballador, com el bracer més necessitat. Laborava amb la dèria de doblar el llegat de son progenitor. I de veres ho aconseguia.

En entrar al pati el carro dels de Palau, els amos del mas, amb renys acallaren els lladrucs dels gossos. Cuità en Jordi a oferir la mà a Na Llúcia; aquesta, però, rient de la galanteria, féu un salt amb lleugeresa.

—Caratsus de Llúcia! Ni una noia de quinze anys!

—Si encara puntejaria la sardana sense reposar!

Va sentir-se un sospir de tristor i enveja.

—Ben al revés de mi, que ara mateix no'm podré aguantar! Semblo una torre i no som més que un embà de canyes, proferí Na Emília, la fembra grassa, fofa i dèbil, gairebé tullida.

—No es pot tenir tot, li respongué en Llorenç. També teniu una cara fresca com una rosa.

—Pobre de mi! La cara rai! Les cames jo volria tenir joves!

—Totes les dones són ben xiroies a l'Empordà. On fermaré l'euga, Jordi?

Servei d'Arxiu Municipal de Palamós

—Onsevulla.

Els dos pagesos amics cuidaren del carro i de la avèria. Na Llúcia, corresponent a les salutacions de la corpulent comare, s'espolsava i estirava les faldilles. I, mentrestant, posats a frec i cara a cara, observaren-se fitament l'hereu desmenjat i nerviós i la pubilla fortament alterada.

Les fesomies que, mentalment no havia pogut dibuixar, En Genís, se li presentaven amb aspecte alegre. En bona fe, no era pas lletja la pubilla de fina brunor. El bell somrís, ofert com a salutació amorosa, amostrava una boca fresca, embellida per les dents blanques. La imatge de bola que portà en sa ment l'hereu aturmentat, se desfeu com un pesombre a la claror del sol. Era grassa, però com que anava molt acossada, no podia dir-se que manqués d'esveltesa.

Amb veu de so agradable, la pubilla li parlà, i, agafant-lî el gec amb dues mans, li posà en el trau un clavell, encès com una magrana.

L'emoció novella de sentir joguinejar en son pit una mà de dona, va interessar el minyó remolcat, de tal manera, que, tot remerciant la finesa, esguardà sa companyona fit a fit i amb una gosadia i encesor d'ulls, que ella en fou dolçament torbada.

Servei d'Arxiu Municipal de Palamós

S'assegueren al pedrís de l'era, amb la mirada baixa N'Esperança, amb vivor de parla i gest En Genís. Un ca de la masia anà a ensumar el nou hoste.

—Vôs creure, que, per més que m'hi esforçava, no podia recordar-me de la teua cara? Feia molt de temps que no't 'via vist.

—Ma! Si encara no fa un mes! Un divenres, a la Bisbal. Tu anaves amb companys, jo amb Na Maria del mas Vell i el seu germà.

—Si que tens raó. Mos vam trobar al pont. I no t'ha passat mai de no recordar-te d'una fesomia?

—Prou.

—Dòs jo no'm recordava de la teua, i ara que la veig ben de prop, ara veig que ès molt bonica.

En Llorenç, des del portal, contemplà la parella, i somrigué de goig.

L'ofrena del dinar sobreabundant fou pròpia de la vida de gran pagès.

—I no heu pas de fer tants de compliments!

—Si avui no us festegéssim, per' quan ho hauriem de deixar?

Obiraren els comensals tota la plana baix-empordanesa, cinturonada per les Gavarres i salpicada, ací i allà, de pobles i de masies. Mirar i contemplar!

Servei d'Arxiu Municipal de Palamós

El pelat Montgrí. com una esfumatura de l'atzur, sorgia de la boira arranada, i a sos peus miroteja-va la mar, com una franja d'argent. De les muntan-yes costaneres sorgeix, com brau adalill, turbant en testa, el penyal de Bagur amb la faixa de cases blanques i apinyades. La ciutat, cap del districte, jau al fons de la vall, dominada pel cloquer i l'impo-sant castell. Al lluny, se perfila el Pirineu, com fita majestuosa de la bella plana.

—M'agrada tant el nostre Empordà, que també m'agrada saber-ne les històries, digué En Boix. I cabalment m'ensopegava a La Bisbal, un divenres, quan vaig saber que un diputat donava una confe-réncia sobre l'Empordà. Va parlar d'Empúries i dels grecs. En això, a dir veritat, no hi vaig entenre go-ta; emperò, quan va parlar de pagesos, les oreies se me varen posar dretes. I va dir..... Oh! Es molt bonic!

—Que no escoltes el teu pare, Genís?

—I deixeu-los enraonar. Dôs sí, va parlar dels pagesos de remença que, segons la història, van donar un cop de mort a la senyoria antiga. Eh? Veieu quines coses no passaven anys enrera? No hi ha pas ningú de més. Dôs jo'm penso que si tenim ventura que les coses vagin seguint com ara, arri-

Servei d'Arxiu Municipal de Palamós

barem a fer l'encamalleta als senyors actuals. No estàs amb mi, Jordi?

—Jo no sé si serà que som de la mateixa pasta, però el cas ès que sempre pensem igual. Que sí, que sí. Això ès un puja i baixa.

En acabat de dinar, tingueren punt i plaer els amfitrions en amostrar totes les joies i riqueses de la maisó.

—Quin bé de Déu de roba!

—Oh sí!

—Això ès un retaule que me va messicar un anglès vuit dies seguits. Me'n donava cent duros. Jo no'l vui venre. Que sap un hom lo que val! Els fills un atre dia, poden treure'n una fortuna! Aquest canti de vidre, i que n'ha tingut de miradors! També me'l pagaven, però jo no me'n vui despenre de cap manera. Faig pa' bé, Llorenç?

—Sí, però has de mirar que no t'ho robin. D'aqueixes antigaies nosatros no'n tenim ni una.

—No podeu pas pensar la gent que ha pujat a veure'm per xo sol. Pugen a Cruïlles, que hi han unes riqueses!

Esmerçaren la resta de la tarda en passejar pels camps i en fer un grat repòs en la fontana de la sureda. En tombar la claror de maig, semblà davallar

Servei d'Arxiu Municipal de Palamós

del cel daurada polsina. La ribera del torrent era encisada per les veus del rossinyol.

Esplaiant-se familiarment, s'acomiadaren els pagesos. Mentre el carro fou a la vista del mas, la família Arbossar no es mogué de la portalada, agitant els braços com a últim adeu.

—I bé, féu En Llorenç colpejant amorosament el seu fill. La cosa s'ho valia, no fa? Es braument aixerida, Na Esperanceta? Eh? Ara veuràs si té bon ui el teu pare. Es el millor tracte que podiem fer. De primera, de primera!

L'hereu va quedar mirant-se'l, com un babau.

—Que vôs dir amb aquests uis?

—Que encara no m'hi he declarat.

La rialla plena d'En Llorenç completà la ventura de la jornada.

Servei d'Arxiu Municipal de Palamós

IV

El mateix dematí, en que, per avís previ, esperava la família Boix la visita de Don Francesc de Llongar, digué la mestressa, alterada i roja, al seu espòs:

—Ara m'acaben d'assegurar que el nostre fi' ès jugador, i que sovint va a La Bisbal a jugar i que el dia de Sant Pere Martre va fúger només que per jugar. Verge dels Angels! Quina creu per' nosatros! I per' la casa quin daltabaix! Se l'ha d'engalgar de seguida, o sinó, estem perduts! I d'ont ha sortit aqueix perdut que no té res de nosatros?

—Calla d'una vegada, i deixa dir, interrompé En Llorenç. La primera vegada que ell va anar a jugar, jo ja ho vaig saber. Ell juga amb en Paiella i, esga-

Servei d'Arxiu Municipal de Palamós

rrifa't, amb l'amo nostro, amb Don Francesc, cada vegada que baixa de Barcelona.

—Dôs se li ha de dir avui mateix a l'amo que si vol perdre els seus de fills, que els perdi.

—Te'n guardaràs pla bé. I per xo, com que't conec, no te n'havia dit paraula. Per taiar el vici del hereu, vaig fer el pas per casar-lo; altrament, no hi hauria pas pensat encara.

Na Llúcia, ofegant el verí de son cor, hagué d'escarrassar-se a coure un bon dinar per a Don Francesc i a fènyer cordialitat, quan aquell, ja tocada la una, baixà de la tartana per a entrar, enravenat i majestuós, a manera de gran prohom. Curà l'hereu de desenganxar l'euga, mentre que En Llorenç, amb molt de respecte, explicà del conreu a l'amo el més interessant.

—Vós, mateix, Llorenç. Tinc de parlar-vos avui d'un altre assumpte.

—Però primer dinarà, que ja ès hora.

—Com que m'he aixecat a les onze, no ve d'aquí. A més, crec que amb poques paraules enllestirem.

Era el propietari home de quaranta anys, rapat, de belles maneres. Un tint groc verdós i la ratlla de bistre qui cercolava sos ulls, li donaven aspecte de malalt. Dominat pel joc, jassia que son patrímoni

Servei d'Arxiu Municipal de Palamós

anés retallant-se a panys, no'n sofria gens ni mica, per tal com la capa de riquesa era d'extensió gran. Ni el descens cadanyer, ni les angúnies per la vida de sos germans, ni la fillada que pujava rumbosa i orgullosa, no el feien reaccionar de son vici ni de la sua remissió. Eixelava son poder d'una faisó fatal.

—Si teniu diners, haureu de fer-me una hipoteca o comprar-me un tai de terra. Lo que us estimeu més.

—De diners en tinc uns xics, però de segur que no arribarem enlloc.

—No feu el pobre, que jo no sé com els feu els diners.

—Qué com els fem? Trebaiant com a bésties!

—Hi ha qui trebaia i no es capaç de guanyar un cèntim. Bé, sense camàndules ni subterfugis. Quant teniu? Dos mil duros?

—Qué vol? Tinc unes quaranta onces.

—Dôs fem una hipoteca.

—Jo més m'estimo comprar-li un tros de terra. Si no tinc prou rals, ja un parent me'n deixarà.

—Haguéssiu començat per'qui. Entesos. Per'avui necessito cent duros, a liquidar el dia que fem l'escriptura. Ja us estendré rebut.

El pagès anà a treure els diners del nou amaga-

Servei d'Arxiu Municipal de Palamós

tall, i sens trigar, reaparegué i entregà a son amo la quantitat dita. Llavors entrà l'hereu, al qual rebé Don Francesc amb mostres de la més afinada cordialitat.

—Ara com volgueu, irem a dinar.

La mestressa anà servint, assats frenellada en son abrivament. No fou, doncs, coneixenta al gran prohom la seva exaltació; emperò, quan a postres digué el propietari que havia, per força, d'embargar l'hereu, per raó d'haver una mà espunyida, Na Llucia, resolta, respongué:

—I ves-hi tu, Llorenç massa li lleu de vagar al noi. En aqueixa edat ès quan s'han d'acostumar al trebai.

—Sí que té raó la mestressa, féu En Boix.

—I no li vindrà pas d'una tarda. Ala, Genís ves a enganxar.

Sense fer-ne més cabal, marxaren Don Francesc i l'hereu, aquest fent-se càrrec del guiatge de la tartana, ambdós cofois de la sessió de joc que podria ésser ben duradera i animada pel concurs de companys forasters.

Animadíssima, en veritat, fou la juguesca, aquell jorn, en el catau d'un cafè rònec, per haver-hi comparegut els habituals i un vol de forasters no po-

Servei d'Arxiu Municipal de Palamós

bres. Quan a la segona banca, Don Francesc llevà de sa cartera els bitllets de Banc que havia rebuts del masover, l'hereu Boix no pogué menys de sentir una impressió hòrrida i depriment. Queien en la timba del vici aquells diners afanyats a suades per ses pròpies mans, carreus del gran edifici que son pare anava dreçant.

—Estàs molt moix, avui, Genís, digué Don Francesc. Té, fuma, i doble, home, que sembla que tens sort.

La boja sort va fondre la nuvolada d'escrúpols, i l'hereu Boix arribà a tallar amb la morbosa delectació de fer-ho per primera volta. En plegar, ningú no sabia l'hora. En Genís veié en el cel una lluïssor viva d'estrelles i els carrers de la ciutat, deserts i silenciosos. Anava carregat de plata. Va dir al cafeter, si li podia donar bitllets, i el cafeter, míser subjecte, qui no havia altres parroquians que els jugadors, respongué:

—I d'on vôs que'ls tregui els bitllets, pobre de mi? Avui has plomat a tothom i jo sempre ho som de plomat. Que vôs que te la guardi la plata?

En Genís, espantat de l'ofrena, respongué asprament, i desaparegué. Mai no havia tingut por; però, aquella nit, en via a Palau, fent sentir, vulgues no

Servei d'Arxiu Municipal de Palamós

vulgues, el dring d'argent, com fan sentir els cascavells les avèries, tremolava com el fullam del bosc. A estones s'aturava, per ço com la remoreta del boscatge li semblava el murmuri de veus humanes. De ço que havia més paor era de l'encontre no estrany, de la parella de guardiacivils. Com a lladre, com a saltejador, fóra pres. Un aüc de mussol li parà els passos i el corgelà. Per fi, arribà a les vores de sa casa, i ja, determini fet, caminant de puntetes, agafà una aixada, i en un recó de marge, prop d'un bardissal, obrí un clot fondo i enterrà la plata. Fins aleshores no atinà que la porta del mas fóra tancada. Va mirar el cel: les estrelles lluïen vivament. Del boscatge s'exhalava una flaire delitosa. A Llevant ja apuntaven els besllums d'una alba clara. Va quedar fred de veure les portes de la masia obertes de bat a bat. Lladraven els gossos en senyal de perill. Ajustà la porta, poc a poc, i, en aquell instant, la veu profunda d'En Llorenç cridá:

—No tanquis, noi, que som llevat.

I, escometent-lo en el llindar, afegí:

—He vetllat tota la nit, com si estiguessis malalt-però ja ho ets ben bé de malalt o boig. Sé que ju; gues d'ençà del dia que En Paiella i Don Francesç

Servei d'Arxiu Municipal de Palamós

te menaren al joc, com un cabrit a l'excorxador. Es la taca pitjor que pot tenir un hom. Que no saps com s'afanyen els diners perqué els llencis? M'has de jurar que no jugaràs mai més... Sigues cert que si seguissis aviciat, el teu casament amb la pubia Arbossar es desfaria desseguida, i tu no veus, que poguent arribar a esser un ric pagès, més ric que molts de senyors, series un perdut, un miserable?

Com no digués l'hereu paraula, preguntà el vell:

—Bé, qué hi dius?

—Don Francesc en té la culpa. Ell va portar-m'hi una vegada, i res...vaig anar seguint.

—Però tu no ho veus que tinc raó?

—Sí.

En aquell moment, aparegué, tota en plors, la mestressa exclamant:

—Mereixeria esser penjat l'amo. Pocavergonya! Però tu has de jurar-mos que no jugaràs mai més.

Jurà l'hereu, i en sa dolça humiliació, gustaren els vells la delectança de llur pròpia bonesa.

Servei d'Arxiu Municipal de Palamós

V

Solia arribar el galan a Sant Sadurní, els jorns de festa, jorns de festeig, entre deu i onze hores del matí. Per la festa de la Mare de Déu d'Agost, en passar per Cruïlles, va sentir, al lluny, fúnebre toc de campanes, i, quan se parà a escoltar, per un conegut d'aquell poble fou-li dit:

—Ja t'ho pots penre amb aire, Genís, perqué ha mort Na Laia del mas Saula i la teua xicota també ha d'anar a l'enterro.

—Poc ho sabia. El mas Saula?

—Sí, ès molt amunt, al mancos hi ha mitja hora. S'ha de suar per festejar!

—Si fa aqueix estanyol de sol!

A poc aire emprengué el galan la pujada de Sant

Servei d'Arxiu Municipal de Palamós

Sadurní. De tant en tant, se parava per veure tota la plana banyada del sol radiós i abrusador. En algunes eres hi havien cavallons de blat a punt de batre; altres eren catifades de boll. Com dolça consolació, s'espandí l'alè frescal de la marinada. Hi hagué en els prats tremolí d'herbei, i la banderola, qui coronava una barraca i era làcia com penjoi de raïma en el reflux de la mar, va adreçar-se estufada.

Arribat a terme, va saber per un vailet que la comitiva fúnebre tot just era sortida del mas. Impossibilitat de festeig, el minyó se fixà en un salze de bella mota i ombra amb corassa d'eura. S'hi assegué al peu delitosament. Després de curta estona de repòs, veié al cim del tossal, en un clap de sol, la negra comitiva qui semblava saltar, tot seguint els relleixos i fotges del camí. Quan pogué atalaiar la creu, i la blancor del roquet del capellà i la caixa mortuòria qui descendia i se dreçava, com trista nau en temporal, ja percebé, distintament, un plor agut, continuat, de dones. Les carines anaven vestides de negre i cobertes de cap a peus d'un vel tupit. qui no deixava entreveure la llur faç. En aquell plor histèric, qui ressonava, a voltes, com miols de gat, hi havia en mescolança, els veritables llaments

Servei d'Arxiu Municipal de Palamós

de consternació i els còmics udols de ploranera llogada.

En Genís s'esforçà per descobrir la promesa. La comitiva passà com un somni. Se rellevaren els portadors de la caixa per a la qual cosa fou precisa una bona parada. Els alliberats, rojos i panteixant, s'eixugaven la suor. Les campanes anaven brandant.

—Sí que tindrem un bon festeig després de tantes ploraies!, pensà l'amador bon xic contrariat.

La donzella, però, entrà al mas, i davant el minyó se despullà amb cuita del vel tupit de carina, i amostrà, en mig de la negror, son visatge clarífic de diamant. Ja no hi havia estela de les llàgrimes vessades tan copiosament; ans al contrari, hi florí el bell somriure d'amor.

En Genís, bocabadat, veia brollar la joia d'aquell dol, com raig de lluna en nuvolada espessa.

—Que éreu parents amb la difunta?

—No; però érem veïns.

—I era jove?

—Vuitanta cinc anys.

La minyona digué que anava a treure's el vestit de dol i que, prest, tornaria. Mentrestant, com que la sogra obesa, amb ajut de bastons, trafiquejava

Servei d'Arxiu Municipal de Palamós

per la cuina i el sogre amb prou feines parlotejà. el galan eixí a l'era. Allí assegut, contemplà la gran casa de què, poc temps a venir, seria senvor. En l'aparença, les costums del masover-propietari ja contrastaven amb l'aspecte senyorial de la masía. En la barana balconera hi havia una engingolada de blat de moro; en el finestral gòtic se destacava una olla amb un violer. El xicot valorava mentalment la casa i son predi, quan a son davant se plantà la figura ferrenya i corpulenta de sa futura muller. El vestit negre havia donat lloc a una brusa virolada i vistosa, i el plor inacabable s'era convertit en rialles plenes i musicals.

—Mai diries qué m'han dit?, féu N'Esperança, sense parar de riure.

—Com vôs que ho endevini?

—Una cosa que m'ha fet molta de gràcia.

—Aboca.

—Que tu...

La rialla musical ressonà altra vegada i amb major força.

—Que tu...

—Ala!

—Que tu ets un jugador.

I la rialla es parà en sec.

Servei d'Arxiu Municipal de Palamós

En Genís s'esgrogueí, però es dominà a l'instant.

—I que no'm casi amb tu perquè seria molt desgraciada.

—I d'ont ha sortit aqueixa baboia?

—Hi ha gent mal'ànima, creu. La teua mare mos va dir que no tenies ni el més petit vici. Res, que eres un mirai de bondat!

—El vici de fumar tinc.

L'avís que el dinar era a taula suspengué el colloqui, i ja la fadrina no parlà més de la dicència popular que ella creia mala per no dir perversa; emperò al minyó aquella sonada li percudí en el cor molt dolorosament i amarga; tant, que en tot el dia no galejà d'humor ni d'enginy.

En el prat hi havia una gran roca com una columna. La mossa s'hi enfilà lleugerament, esperant son companyó, braços oberts. Més d'una vegada s'hi eren encimbellats, tenint-se del braç per a no perdre equilibri, i era recordança inoblidable que, un dia, joguinejant. el perderen l'equilíbri i ambdós rodolaren, com a cabdells, per l'afelpada pendent. Aquell jorn, En Genís no acceptà la joguineria.

—Qué tens?, féu ella. atansant-s'hi.

—Res no tinc.

Allí a la vora hi havia la xarca, on les oques ne-

Servei d'Arxiu Municipal de Palamós

daven. La donzella s'hi dirigí i va agenollar-s'hi arran.

—Ajoneia't.

—Qué vôs?

—Ajoneia't.

Vulgues no vulgues, el promès hagué de flectar els genolls i mirar dins l'aigua.

—Ho veus que vui? No veus quína cara fas? Sembla que l'hagis fet tu el dol del mas Saula i no jo. Mira jo, quína rialla!

I per fi, en el fons de cristall de l'aigua pura va dibuixar-se un somrís del galan, no prou alegre, perquè el minyó servava el retret de la promesa i la cara de fel que li posà el futur sogre.

La pastora de xais, Na Maria, se posà, de grat, a riure, en veure que, per contemplar-se, els promesos se valien de son mirall.

Servei d'Arxiu Municipal de Palamós

VI

Al fort de l'estiu, després de la sega i batuda, quan el cor clama el capbussament a la mar, baixen els pagesos a la platja vorera, portant el carro fins a trenc d'aigua.

En Jordi Arbossar, feia, cada any, una carretada de gentils pagesetes, presidides per sa filla N'Esperança. El prometatge no privà l'arrelada costum, i a en Genís va plaure-li en gran manera el figurar en la graciosa pinya humanal, qui xisclava als salts i balandrejos del carro i per a qui tot era font i motiu de rialles. La xiscladissa era extremada en llençar-se les noies a la mar.

Anaren, un diumenge, a la platja fina i àuria d'Estartit, arrecerada per les Medes, illes que, no

Servei d'Arxiu Municipal de Palamós

sense por, visitaren; altre, a la platja bonicoia de Llafranc, enfilant-se, despres, amb gran lleugeresa, fins a l'ermita i far de Sant Sebastià, mirador esplèndid.

En Genís, tastant, cada jorn, noves delectances amoroses, no vivia sino per sa estimada. Vora la mar, s'afanyava a cercar petxines i sabatetes de la Mare de Déu. i lliris de platja, que açò a N'Esperança molt li plavia. En el mas, rondaven els pallers, jugant a cuit, com a xavals.

Doncs tots aqueixos esplais de frescorós idil-li eran velats per la cara de fel amb què En Jordi Arbossar mirava el festejador. Massa repetida resultava la nova que aquest jugava per a no donar-li crèdit. El llest propietari de Sant Sadurní, alterat i nerviós, cercant la nova en la font del vici, va convéncer's de l'evidència de la delació, de la certesa de l'estigma, i jassia que una maror de bilis l'inclinés a brocar soc íntim company, En Llorenç, el seny racial el revestí de prudència i calma. La maldat de disfressar de xai nadó el qui ja portava al muscle pell de guineu, fins mereixia càstig. El prometre la pubilla a un jugador, qui podria, en poques hores, malbaratar tot l' haver afanyat amb l'esforç de moltes generacions, era l'horror més gran de què podia ésser colpit l'home condiciós.

Servei d'Arxiu Municipal de Palamós

Anuncià el pagès de Sant Sadurní al de Palau l'hora en què dispost arribaria a la seva llar, per parlar confidencialment i delicada. I l'home de Palau, endevinant el motiu, disposà convinentment, per tal que el col-loqui fos tingut en secret i quiti de qualsevulla torbació.

—Sebeu, digué En Llorenç,

El visitant va asseure's i, fitament, mirà l'interlocutor, com si hi volgués descobrir la malignitat abscondida.

—Jo estava d'allò més cofoi d'emparentar amb vosatros perqué us creia fets de la mateixa pasta; però, polecra, som quedat blau en sebre que el ten fí, ès jugador. Tu ho saps que juga?

—Jugava, perqué ara ja n'està empenedit i curat.

—Però quan tu vares parlar-me de casori, ja sabies la cosa?

—Sí.

En Jordi s'esgarrifà.

—Però, com se lliga, dôs, això amb que la teua dona digués que l'hereu era un sant de bondat?

—A mi no m'atraparàs mai una mentida. Perqué la de casa no'n sabia ni un borrall. Jo no li vaig dir ni aixís. Na Llúcia ho ha sabut després.

—Però no deixava d'esser un engany manifest per la teua part.

Servei d'Arxiu Municipal de Palamós

-No; jo ja sabia que amb el temps de festeig vosatros ne seríeu sabedors.

—Dôs aixís tu somiaves que la pubia de casa corretgís el vici del teu hereu ?

—No ès menester tanta de cosa, perqué ha calgut la meua sumanta per menar l'hereu a bon camí. Ell va jurar que no jugaria més.

—Quan això?

—Deu fer uns quinze dies.

—Dôs ahir, diumenge, va tornar a jugar, en baixant de casa.

—Qui ho diu? També poden esser males llengues.

—Qué males llengues! El vaig seguir i el vaig veure com entrava en el cafè de La Bisbal.

En Llorenç va quedar espalmat.

—Bé, dôs, ja pots compenre que no vui de cap manera que la pubia hagi de corretgir viciosos.

I, prenent nou alè, afegí:

—Jo desfaig el tracte perqué un jugador ès una sangonera per una casa, i jo no n'hi vui tenir cap de sangonera.

—Ets ben amo de fer lo que't convingui; peró sí t'estimaré que, ans de anarte'n, vulguis escoltar l'hereu.

Servei d'Arxiu Municipal de Palamós

—Com que lo que digués no hauria de girar-me, deixem-ho córrer des d'ara, i tan amics com abans. Vaja, adeussiau.

I desaparegué ei pagès, joiós d'haver-se lliurat d'unes urpes de guineu. I joiós ne féu avinent a sa muller i a sa filla, la qual se prengué a plorar, víctima de gran desconsol, mentre sos llavis trèmols barbotejaven:

—Això no's pot aguantar! Tracteu les dones com a mules. Avui mos caseu, demà mos descaseu. Que et penses que no tenim sentits? Jo me l'estimo En Genís. I no crec que ell sigui jugador, que si juga, ès perqué l'han ensibornat, i si tan afectat hi estés, jo em veig amb cor de curar-lo del vici.

El pagès replicà amb altivesa; el seu esperit, però, minvà i fins s'acovardí, car endevinava que entre la xarxa d'interessos havia de combatre l'enemic temible, a ell inconegut: havia de combatre l'amor.

Servei d'Arxiu Municipal de Palamós

VII

Ferest i roncós, apostrofà En Llorenç el seu fill per haver trencat el jurament.

—Me devien vint duros, i vaig anar a cobrar-los, respostejà, humil, Eu Genís. Però d'avui en davant ja veureu si compleixo!

—Dôs sàpigues que el teu mal cap ja ha portat la desfeta del teu prometatge.

Com si hagués rebut un cop de massa, romangué el xicot.

La mestressa hi intervingué ben tafarejada.

—Irem a Sant Sadurní a donar explicacions i tot s'arranjarà.

Tal feren l'endemà mateix. I com que en la llar de Sant Sadurní les fembres posaren el crit al cel

Servei d'Arxiu Municipal de Palamós

perquè la ruptura no fos tan sobtosa ni radical, gran goig hagueren de la visita, i de tal forma s'esplaiaren uns i altres, i tan ferm jurà l'hereu Boix que tot semblava dur els promesos al port de ventura; mes el propietari, terc i adust, digué:

—He dit que no, i ho repeteixo.

Amoscats, davallaren els de Palau. Noresmenys, el galan s'emportava la consolació que la vera amor havia grifolat en el tracte forçós. La negativa, sorgida com antosta incommovible, abrivava l'amador a cercar l'amada, gauxant pels mercats i festes, com pastor en busca de l'ovella perduda. Ja no tingué altra dèria sinó la de poder parlar amb la qui vedat li era. Quan, per sotjament i repte d'En Jordi Arbossar, no podia la pubilla acudir a l'entrevista, ja a La Bisbal, ja en el mas d'una amiga, prèviament concertada, el galan refeia el llarg camí fins al peu de la masia, i hi rondejava a l'entorn, com aureneta castigada. Oh la refeta d'aquell caminar, amargat de dubtes, plorós de contrarietats, tota l'ànima en revolució! Com li retreia a la memòria el seu primer viatge, esmarrit, a la sirga, per a lligarse forçadament amb aquella que, llavors, cobejava a tota força i que, de cap manera, podia abastar. De què li serviria la correspondència d'amor si el

Servei d'Arxiu Municipal de Palamós

pare de N'Esperança, enterc, no es torciria a cap pressió ni voluntat? Tot radicava en son pecat d'origen del qual ne fou maligna esca el gran propietari Don Francesc. El ver penediment ja no havia cap valor. Quín relleu, prenia, en el turment anímic, la figura de son pare, scienta i provident! El cor se li fonia en llàgrimes de gratitud al minyó dissortat en justipreciar la devinació amorosa de son progenitor i la sua visió magnífica del pervenir, un pervenir agrandat per l'ajustament de riqueses, un pervenir imposant les grans i antigues senyories.

Tot refent el camí d'amor que havia petjat, per primera volta, amb remugaments d'esclau, el defalliment li entrava fins a les arrels més fondes del seu cor. El provident de sa vida, davant la ruptura, callava, i devia açò fer, segons juí de l'amador, per tal com no hi veia venturosa eixida. Noresmenys, aquell home, qui havia, com ell, de patir en l'esfullament de sa rumbosa decisió, semblava esperar-ne, refiat, gojós deseiximent.

Els successos feien esfondrar l'esperança en què també ell hi descansà l'ànima en la primeria. Fos perqué s'estrenyés la rígida vigilància en la llar de sa promesa, fos perquè amb la dissociació perdés vigoria l'amor de la donzella, el fet—i ben aclapara-

Servei d'Arxiu Municipal de Palamós

dor—era que s'escurçaven els col·loquis furtius. Els llavis d'amador havien de llençar al vent els dolços mots, dies i dies, mentre que el castell de doloroses fantasies s'acimava amb la dita, vera i certa, que per consolar sa filla enamorada, En Jordi Arbossar li presentava amb insistència un hereu no menys vistós i valuós que el preterit.

Tot caminant, de capvespre, cobrà, de sobte, el galan nova alegrança, perquè se féu ardit per a realitzar la idea, com una inspiració vinguda. En son andar, a través dels camps coneguts, defugia, de lluny, l'encontre de qualsevulla persona, car, per poc coneguda que li fos, havia d'esser-li retreta amb xangla la vergonyosa preterició.

Deixà, de lluny, el poble de Sant Sadurní, i, remuntant per la serra, de lluny obirà la llar de sa estimada.

Veié N'Esperança en l'era, treballant escarrassada, vermella, viva. A sa vora, com guaita recelós, hi havia l'home de voluntat obstinada, infrangible.

Va asseure's el galan damunt l'herbatge esmeragdí, des d'on sentia la veu de la font, qui fou testimoni de sa veu d'amor. Entre el fullatge, la gran mota del mas li apareixia, com un recés inabastable de rondalla. Quan encara ell era fred de cor, l'havia avaluat considerant-lo propi!

Servei d'Arxiu Municipal de Palamós

Totes les coses i figures de l'entorn, la gran roca del prat com una columna, els pallers com un aplec de matrones rodanxes, la xarca on les oques nedaven, la rossa pastora dels xais, tot li recordava la seva amor nada forçadament i ricament florida.

Un ca de la masia, el Tom, s'atansà al rebutjat, i, reconeixent-lo, botà de goig i li llepà les mans, i s'ajegué, amorriat, a son frec, com a senyal de rendiment. En Genís l'amoixà.

Com Na Maria, la pastora, a son redòs s'apropés, ell etzibà un crit força contingut. La pastora s'internà en la masia. El ca també hi corregué. I la nit, ja arreu estesa, banyà de negror tot el predi.

L'agosarament de l'amador no s'esvaí. En el silenci, la veu de la font va créixer. La veu de l'amor creixia també. Un altre hereu, amb mirada àvida i encesa, havia ja també avaluat aquella gran masia. Havia de destruir-se la terquesa de l'amo. Va sortir l'amo, un instant, en mig les ombres, a recollir eines.

«Amb quin gust t'apallissaria ara, si ja m'haguessis tret, per sempre, del cor de ta filla! Per ventura ho som de jugador? No ho saps que no? Dôs per qué prives la nostra felicitat?»

Els pensaments de càstic s'estroncaren quan En

Servei d'Arxiu Municipal de Palamós

Jordi, entrà de nou. Va sentir-se el forrellat de la porta. La finestreta enreixada de la cuina va allumar-se. Una hora després, surava fonda quietut. Malgrat d'açò, el galan esperà que la nit fos ben entrada. Els galls se posaren a cantar i de molt lluny se sentien les respostes, com l'eco d'un campaneig.

En Genís, quetxo, quetxo, va atansar-se a la masia i en la finestra de la cambra de sa estimada va picar molt suaument. Totduna els gossos se posaren a lladrar, i un d'ells va rodejar la masia amb lladrucs desaforats. En Genís va esperar-lo amb actitut afalagadora. El gos ensumà i s'ajeguè rendit. Va picar, altra volta, dolçament l'amador en la finestra de l'amada, i amb veu suau pronuncià el seu nom.

La finestra va obrir-se, per fi, enquadrant la faç de la pubilla. A En Genís li semblà que es destapava el ninxo d'una imatge venerada.

—Oh, Genís, ets tu? Et somiava.

—Has de venir amb mi, ara. Hem de fúger. Es de bella nit. Sé que el teu pare ès capaç d'obligar-te...

—Oh! No ho diguis això! Jo sempre seré teu, però jo no fugiré mai de casa.

—Es l'únic remei.

Insistí el xicot. La noia es rebel·là amb protestes

Servei d'Arxiu Municipal de Palamós

d'amor etern. I com que els lladrucs dels gossos tancats se repetiren, el crit d'alarma fou donat a la masia. Saltà en Jordi del llit, fet una fúria, i arponà, prest, el fusell. Els mossos cuitaren també a eixir amb armes. I el galan fugí corrents, en les ombres, boscos a través.

Servei d'Arxiu Municipal de Palamós

VIII

El vell Boix reia ben satisfet del gran canvi de son fill. L'amor, amb sa trama d'expansions i defalliments havía ofegat el vici, que havia fet néixer i fomentar la pravitat de son amo Don Francesc. Ell sotjava el propietari, el mener d'escàndel, per coartar-li son impuls i atracció, valdament hagués de renyir-hi per a sempre. Un jorn, abans dels de fires a Girona, descobrí com Don Francesc engrescava l'hereu a acudir al gran joc de la ciutat. Saltà, de seguida, En Boix per dir a son amo:

—Don Francesc, ja s'han acabat les contemplacions. Si vostè es vol jugar la camisa o vol enfangar els seus fills en el vici, n'ès ben amo i senyor; però a l'hereu ja no li parla mai més de joc, o sinó...

Servei d'Arxiu Municipal de Palamós

—Respecteu-me com es degut.

—Ja n'hi he tingut massa de respecte.

—I que m'expliqueu! Ell ès prou gran per saber lo que ha de fer! I si juga, ès perqué li agrada.

—Si no hi hagués la caterva de ganduls com V., que han de passar el temps jugant, els nostres fills no tindrien el perill de l'ocasió.

—Us veieu molt crescut per tenir-me aquest llenguatge.

—D'esclau no'n som estat mai, gràcies a Déu; els que trebaiem anem creixent, mentres que vostès, els ganduls i viciosos, van de baixés. Ara ja ho veu l'hereu, que de seguir les seves petjades, ensorraria tots els nostres cabals.

—Nosatros, que mos deixem robar per qualsevol pagès, no hi hem nascut pel trebai servil, i ni tu ni cent pagesos com tu, teniu dret a insultar-me, perqué la vostra antiga condició de miserables us diu que hauríeu de besar-me els peus, que el teu pare s'hi va afartar a casa, i tu has fet lo mateix, i ara, trebaiant, o no sé com, aneu arramassant, a tires i a trossos, les nostres propietats.

—Si, que venim propietaris, però a costa de suor i d'estalviar un ral on se puga; mentres que vostés, tot a l'inrevés, per tenir el trebai per cosa vil, gas-

Servei d'Arxiu Municipal de Palamós

ten més de lo que poden, i juguen, i han de retaiar la propietat. Nosatros haurem estat miserables i haurem trobat el pa en aquest mas, però ben gonyat. I beneïm els amos que mos el feien gonyar, perqué s'ho mereixien. Ho té entès? I perqué nosatros no en tenim res d'anarquistes. Si, ja's pot fer una profecia...

—Aneu a conduir bésties i deixeu la vostra xerrameca de curander.

—Però si arriat, m'esbravo, pel mal que vostè volia fer-me arrastrant a la perdició el meu hereu. Sí, ja es pot fer la profecia que si les coses van seguint aixís, els pagesos serem els grans propietaris i senyors.

—Si tantes agalles tens, ja pots pensar que hem acabat per sempre.

Que té que veure! Cabalment ès lo que volia. Gràcies a Déu! Ja no tindrà cap poder per ensibornar l'hereu, i si arribés a provar-ho, hauria de sentir la força de la meua manassa.

—Fuig-me del davant que aqui encara som a câ meua.

—A l'estat present, sí, però si no treu el pern, hi seré jo a câ meua.

L'hereu aleshores gosà a interposar-s'hi per

Servei d'Arxiu Municipal de Palamós

aplacar els esperits. L'altercat, en lloc d'arruixar pena damunt la família Boix, hi destrià una auriola de llum vivíssima, per tal com En Genís, al result de la lluita, exclamà plorant:

—Es un pocavergonya! Per ell no puc casar-me amb la que estimo!

Servei d'Arxiu Municipal de Palamós

IX

Tots els pagesos de la plana saberen la forta baralla haguda entre el propietari mig arruïnat i el pagès mig enriquit. Amb suma complascència. va enterar-se'n En Jordi Arbossar de Sant Sadurní. I com que, per llevar profit de l'ocasió propícia, declararen sa muller i sa filla el bon comportament de l'amador rebutjat, amb nous i fervorosos precs abateren la terquesa d'En Jordi. El prometatge se fermallà de nou amb un esclat vital de què no hi hagué ni una guspira en la primera volta.

—M'havia espantat! Això del joc m'esparvera!, exclamá En Jordi en el jorn feliç.

—Jo també n'estava d'esparverat! I sort de l'amor! L'únic sentiment que tinc ès el d'haver de dei-

Servei d'Arxiu Municipal de Palamós

xar el mas. Hi vaig néixer i hi he vist morir tots els meus.

—I potser no podrà redimir la hipoteca!

—També estarem bé a la caseta de la dona.

—L'hereu ja vindrà aquí, no?

—Com volgueu.

—I dôs vosatros també podeu venir.

—Això pla!

Hagueren plaer un i altre en detallar el capital; i aprés que d'aquesta forma gaudiren, estengueren el gaudi a tota la família. Les mullers prou mogueren els caps en senyal d'admiració, però els joves se'n desentengueren amb una rialla de benestar.

En Genís, amb mitja rialla, relatà al futur sogre la facècia nocturna, qui produí la gran alarma.

—Mira, dôs, com hi era el lladregot! I que anava per lo millor de la casa! Però si t'arribem a llampar, ja havies begut oli!

—Us havia arribat a avorrir i fins a maleir.

—Caratsus de minyó! Qui ho havia de dir que t'agafés tan fort! I bé, i ara m'estimes?

—Amb tota l'ànima.

Convingué tothom en que se celebressin els desposoris en el Santuari dels Angels. Un dels primers jorns de primavera, ambdues famílies, amb el segui-

Servei d'Arxiu Municipal de Palamós

ci de parents, pujaren a la muntanya. Duts per les ales de ventura, joves i vells feien l'ascensió alegrament. La comare obesa anava en carro. En les últimes pitrades, els vells, reçagant-se, caminaren grips, com allomats.

—No's pot esser vei a cap preu!

—Es molt penat això!

La pena mudà en goig quan pogueren abocar la vista sobre la gran estesa de terra. Salten els ulls de les clapes de vilatges i ciutats a la cresteria dels Pirineus i a totes les muntanyes coronades de santuaris o ermites, i al fistó de mar blau de la banda de Llevant.

Els pagesos llambregaven, admirats, l'ocrosa color del conreu, en mig del qual s'esmunyen les blanques cintes del Ter i Fluvià. Tots hagueren punt en distingir el llur tros de terra i la llar amada, ferma prova de la llur creixença.

LAUS DEO

Servei d'Arxiu Municipal de Palamós

Servei d'Arxiu Municipal de Palamós

TAULA

	Plana
El guaita	5
Les amors d'un músic	59
L'elegia del taper.	69
Profanació	139
Creixença.	151

Servei d'Arxiu Municipal de Palamós

OBRES DE L'AUTOR

La pera de plata.
La ratxada.
Vida triomfant.
Vida triunfante, traducció de N'Angel Guerra.
Viatges d'amor.
Mala llevor.
La dissort.
La llar de les grandeses.
Empordaneses.

Servei d'Arxiu Municipal de Palamós

Servei d'Arxiu Municipal de Palamós

Servei d'Arxiu Municipal de Palamós

J. CAMÓS
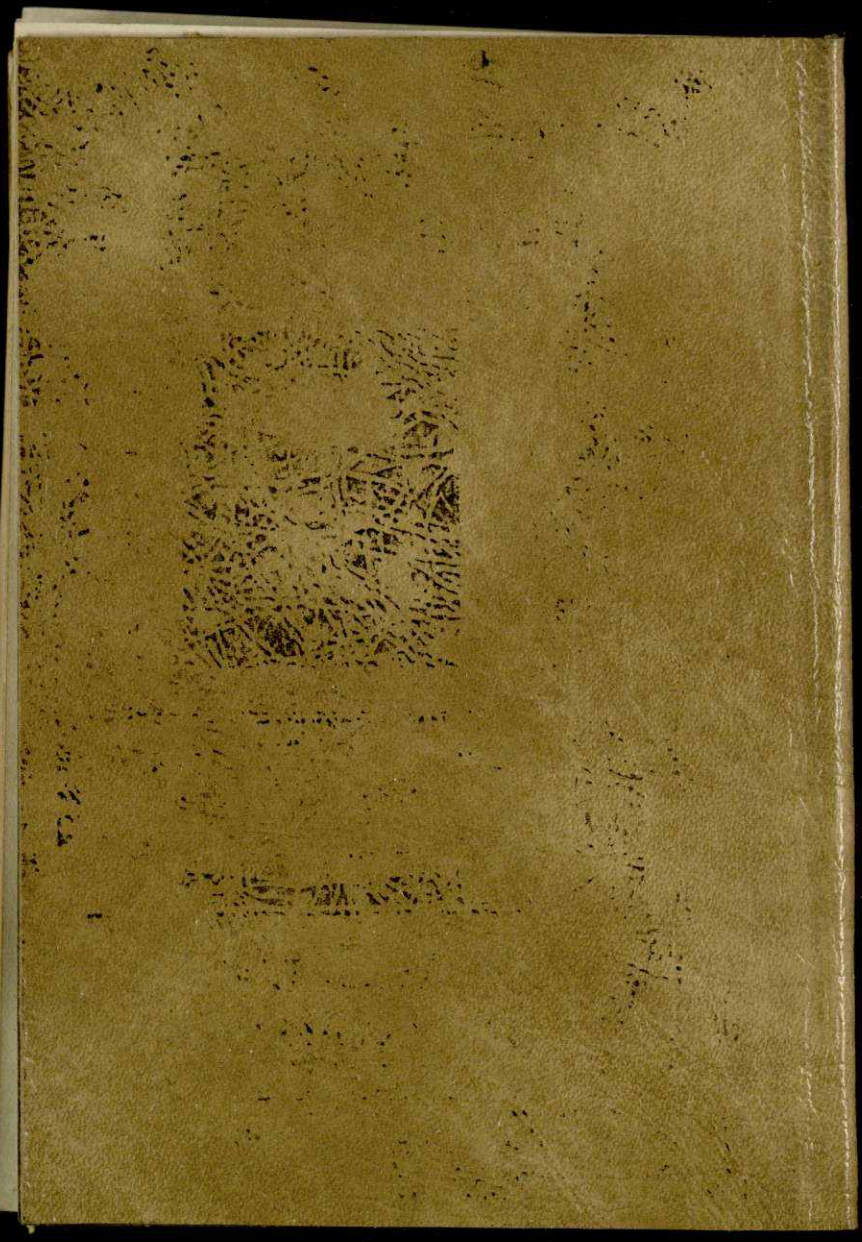
Servei d'Arxiu Municipal de Palamós